

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK MUSİKİSİ ANASANAT DALI
TÜRK MUSİKİSİ PROGRAMI**

**SOSYAL VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA
BİRİKME GECELERİ (ATEŞ GEZMELERİ)**

SANATTA YETERLİK TEZİ

**Hazırlayan
Umut ERDOĞAN**

**Danışman
Prof. Serpil MURTEZAOĞLU**

İstanbul – 2015

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK MUSİKİSİ ANASANAT DALI
TÜRK MUSİKİSİ PROGRAMI**

**SOSYAL VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA
BİRİKME GECELERİ (ATEŞ GEZMELERİ)**

SANATTA YETERLİK TEZİ

**Hazırlayan
Umut ERDOĞAN**

**Danışman
Prof. Serpil MURTEZAOĞLU**

İstanbul – 2015

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Türk müzikisi..... Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Programı öğrencisi
.....UMUT ERDOĞAN..... tarafından hazırlanan
“.....SOSYAL VE KÜLTÜREL İŞLERİ BAĞLAMINDA.....
.....BİRİKME GECELERİ (ATEŞ GEZMELERİ).....”
adlı bu çalışma jürimizce Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi 27.11/2015

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu):

İmzası:

Jüri Üyesi: Prof. Serpil MURTEZAĞLU
Danışman: İ.T.Ü.....Üniv.....T.H.O.....ASD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi: Doç. Cihangir TERZİ
.....İ.T.Ü.....Üniv.....Galgı..... ASD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Tolgahan GÖBÜLÜ
.....İ.T.Ü.....Üniv.....Galgı..... ASD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd.Doç. Naci MADANOĞLU
.....HALIÇ.....Üniv.....Türk müzikisi..... ASD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Sürin KARADENİZ
.....HALIÇ.....Üniv.....Türk müzikisi..... ASD Öğr. Üyesi (Yedek)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ÖNSÖZ

“Sosyal ve Kültürel İşlevleri Bağlamında Birikme Geceleri (Ateş Gezmeleri)” isimli çalışma T.C. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Programı’nda tez olarak hazırlanmıştır.

Sanatta Yeterlik eğitimim ve tez çalışmam süresince bilgi ve birikimini benimle paylaşan, zihnimde ve hayatımda yeni ufuklar açan, her konuda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Serpil Murtezaoğlu’na emekleri ve yol göstericiliği için minnettarım.

Sanatta yeterlik eğitimim ve tez çalışmamın hemen her safhasında birlikte yol aldığımız, beni en zor anlarımda pozitif yönde motive etmesini bilen, fikirlerini esirgemeyen değerli hocam ve arkadaşım Öğr. Gör. Kerem Cenk Yılmaz’a teşekkürü borç biliyorum.

Yine tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen Öğr. Gör. Yiğit Hakan Ünlü, Öğr. Gör. Burçin Aktükün, Arş. Gör. Dilek Cantekin ve öğrencim Sadık Kuşüzümü’ne teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamı, tez çalışmalarım esnasında 23 Şubat 2014’te dünyaya gelen oğlum Toprak Erdoğan’a ve hayat arkadaşım, eşim Çiğdem Erdoğan’a; hayatımın her anında varlıklarıyla güç bulduğum, bugünlere gelebilmemin yegâne sebepleri annem Perihan Erdoğan ve babam Zeki Erdoğan’a; ömrüm boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kanım ve canım ablalarım ve onların nezdinde Kırıl ve Başat ailelerine atfediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	X
ÖZET.....	XI
ABSTRACT	XII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARININ KAYNAĞI OLARAK AHİLİK	4
1.1. Ahilik, Ahiliğin Temel Değer ve İlkeleri	4
1.2. Ahi Evran (Evren) Kimdir?	11
1.3. Ahilikte Cinsiyet.....	13
1.4. Fütüvvetçilik ile Ahilik İlişkisi.....	14
1.5. Ahilik ile Esnaf Loncaları İlişkisi	18
1.6. Ahilikte Törenler ve Eğlence Kültürü	20
2. BÖLÜM.TÜRKİYE’DE GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI.....	26
2.1. Sıra Gecesi (Sıra Gezme) (Şanlıurfa) ve Sıra Yârenleri (Akşehir) Bağlamında Yârenlik Geleneği (Çankırı).....	30
2.2. Yâren Teşkilâtı ve Ahilik	33
3. BÖLÜM. BİRİKME GECELERİ	40
3.1. Kavramsal Bağlamlar Işığında Birikme Geceleri	40
3.1.1. Kültür Bağlamında Birikme Geceleri	40
3.1.2. Kültürel Performans ve Sosyal Drama Bağlamında Birikme Geceleri	44
3.1.3. Kültürel Bellek Bağlamında Birikme Geceleri	52
3.1.4. Ritüel Bağlamında Birikme Geceleri	57
3.1.5. Oyun Kuramı Bağlamında Birikme Geceleri.....	61

3.2.	Ahilik ve Geleneksel Sohbet Geceleri Bağlamında Birikme Geceleri.....	64
3.3.	Kaynaklar Işığında Birikme Geceleri.....	70
3.3.1.	Yazılı Kaynaklarda Birikme Geceleri.....	70
3.3.2.	Sözlü Kaynaklar Işığında Birikme Geceleri	74
3.4.	Birikme Gecelerinde Köy Seyirlik Oyunlarının İncelenmesi	77
3.4.1.	Birikme Gecesi: Çavuşlar Çiftliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi - 03.05.2014	78
3.4.1.1.	I. Oyun : Sınır Taşı Oyunu.....	79
3.4.1.2.	II. Oyun:Hasan Ya Oyunu	80
3.4.1.3.	III. Oyun: Un Oyunu.....	82
3.4.1.4.	IV. Oyun: Berber Oyunu	82
3.4.1.5.	V. Oyun: Dans – Çiftetelli	84
3.4.1.6.	VI. Oyun: Evlenme Oyunu	84
3.4.1.7.	VII. Oyun: Arı Oyunu.....	85
3.4.1.8.	VIII. Oyun: Ev Yapma Oyunu.....	86
3.4.1.9.	IX. Oyun: Kim Vurdu?(Battaniye) Oyunu	87
3.4.1.10.	X. Oyun: Dans– Cezayir Havası.....	88
3.4.1.11.	XI. Oyun: Düğüm Oyunu	88
3.4.1.12.	XII. Oyun: Ateş Oyunu.....	88
3.4.2.	Munduşlar Köyü Birikmesi (19.01.2014).....	89
3.4.2.1.	I. Oyun: Terazî Oyunu	90
3.4.2.2.	II. Oyun: Arı Oyunu.....	91
3.4.2.3.	III. Oyun: Hasan Ya Oyunu.....	92
3.4.2.4.	IV. Oyun: Sepetçioğlu Oyunu	94
3.4.2.5.	V. Oyun: Baca Oyunu.....	95
3.4.2.6.	VI. Oyun: Meşeli -Dans.....	97
3.4.2.7.	VII. Oyun: Marul Oyunu	98

3.4.2.8.	VIII. Oyun: Köpek Oyunu	98
3.4.2.9.	IX. Oyun: Evlenme Oyunu	99
3.4.2.10.	X. Oyun: Çiftetelli -Dans.....	99
3.4.2.11.	XI. Oyun: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu	99
3.4.2.12.	XII. Oyun: İbrik Oyunu	100
3.4.2.13.	XIII. Oyun: Yazıcı (Daktilo) Oyunu.....	100
3.4.2.14.	XIV. Oyun: Tilki Oyunu.....	102
3.4.2.15.	XV. Oyun: Sınıртаşı Oyunu	103
3.4.2.16.	XVI. Oyun: Yoğurt Oyunu	103
3.4.2.17.	XVII. Oyun: Vay Halin Oyunu.....	104
3.4.2.18.	XVIII. Oyun: Hırsız Oyunu	106
3.4.2.19.	XIX. Oyun: Okey Oyunu.....	107
3.4.2.20.	XX. Oyun: Dans – Cezayir Havası.....	108
3.4.3.	Munduşlar Köyü Birikme Gecesi 05.02.2011	108
3.4.3.1.	I. Oyun: Terazî Oyunu	109
3.4.3.2.	II. Oyun: Vay Haline Oyunu.....	109
3.4.3.3.	III. Oyun: Çiftetelli (Dans)	109
3.4.3.4.	IV. Oyun: Baca Oyunu	109
3.4.3.5.	V. Oyun: Köpek (Av) Oyunu oynanır.	109
3.4.3.6.	VI. Oyun: Öküz Oyunu (Tarla Oyunu).....	109
3.4.3.7.	VII. Oyun: Ekmek (Hamur) Oyunu.....	110
3.4.3.8.	VIII. Oyun: Hırsız Oyunu.....	110
3.4.3.9.	IX. Oyun: Meşeli Oyunu – Dans	110
3.4.3.10.	X. Oyun: Düğün Oyunu.....	110
3.4.3.11.	XI. Oyun: Çiftetelli – Dans.....	111
3.4.3.12.	XII. Oyun: Mudurnu Zeybeği – Dans.....	111
3.4.3.13.	XIII. Oyun: Hasan Ya Oyunu	111

3.4.3.14.	XIV. Oyun: Kolbastı – Dans.....	111
3.4.3.15.	XII. Oyun: Ateş Oyunu.....	112
3.4.4.	Munduşlar Köyü Birikmesi: 25.02.2010.....	112
3.4.4.1.	I. Oyun: Çiftetelli – Dans.....	112
3.4.4.2.	II. Oyun: Arı Oyunu.....	112
3.4.4.3.	III. Oyun: Sepetçioğlu Oyunu.....	112
3.4.4.4.	IV. Oyun: Hasan Ya Oyunu.....	113
3.4.4.5.	V. Oyun: Hoca Oyunu	113
3.4.4.6.	VI. Oyun: Yazıcı (Daktilo) Oyunu	113
3.4.4.7.	VII. Oyun: Sınırtası Oyunu.....	113
3.4.4.8.	VIII. Oyun: Çiftetelli - Dans.....	113
3.4.4.9.	IX. Oyun: Marul Oyunu.....	113
3.4.4.10.	X. Oyun: Terazî Oyunu	114
3.4.4.11.	XI. Oyun: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu	114
3.4.4.12.	XII. Oyun: Kolbastı– Dans	114
3.4.4.13.	XIII. Oyun: Köpek (Av) Oyunu	114
3.4.4.14.	XIV. Oyun: Tilki Oyunu.....	114
3.4.4.15.	XV. Oyun: Hırsız Oyunu	114
3.4.4.16.	XVI. Oyun: Turp (Ali bir) Oyunu	114
3.4.4.17.	XVII. Oyun: Okey Oyunu	115
3.4.4.18.	XVIII. Oyun: Çiftetelli - Dans.....	115
SONUÇ	.....	116
KAYNAKÇA	.....	126
EKLER	.....	135
EK-1 Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi Resimleri	.....	136
EK-2 Munduşlar Köyü Birikmesi Resimleri	.....	142
EK-3Sıra Yarenliği Giriş Tüzüğü Metni	.....	152

EK-4 Mudurnu Esnaf ve Sanatkârları (1966-2011)	155
ÖZGEÇMİŞ	156

KISALTMALAR

AEÜ	: Ahi Evran Üniversitesi
Bknz.	: Bakınız
Çev.	: Çevre
Der.	: Derleyen
Dr.	: Doktor
Hız.	: Hazreti
Ord.	: Ordinaryus
Prof.	: Profesör
S.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Umut ERDOĞAN
Anasanat Dalı : Türk Musikisi
Programı : Türk Musikisi
Tez Danışmanı : Prof. Serpil MURTEZAOĞLU
Tez Türü ve Tarihi : Sanatta Yeterlik – Ocak 2015

SOSYAL VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA BİRİKME GECELERİ (ATEŞ GEZMELERİ)

ÖZET

Birikme Geceleri (Ateş Gezmeleri), ülkemizdeki Geleneksel Sohbet Toplantı'ları geleneğinin, Bolu ili Mudurnu ilçesinde görülen çeşidine verilen isimdir. Birinci bölümde Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın kaynağını aldığını düşündüğümüz Ahilik teşkilâtına ve bu teşkilâtın özelliklerine değinilmiştir. İkinci bölümde ise Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın Ahilik uygulamaları ile gösterdiği paralellikler, ülkemizdeki çeşitleri ve bu çeşitler ile Birikme Geceleri'nin ortak yönleri tespit edilerek, Birikme Geceleri'nin niçin Geleneksel Sohbet Toplantıları kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise yazılı ve sözlü kaynaklar ışığında ve katılımcı gözlem yöntemi kullanılarak elde edilen verilerle, Birikme Geceleri kültürel performans, kültürel bellek, ritüel ve oyun kuramı gibi farklı bağlamlar ile incelenmiş ve özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birikme Geceleri, Ateş Gezmeleri, Kültürel Performans, Kültürel Bellek, Antropoloji.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Umut ERDOĞAN
Field : Turkish Music
Program : Turkish Music
Supervisor : Prof. Serpil MURTEZAOĞLU
Degree Awarded and Date : Doctorate of Musical Arts – January 2015

BİRİKME NIGHTS IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND CULTURAL FUNCTIONS (FIRE JAUNTING)

ABSTRACT

“Birikme Nights” (Fire Jaunting) is one of the traditional conversation meetings seen in Mudurnu district of Bolu province. In the first part, the characteristics of Akhism organization, from which we believe traditional conversation meetings are based on, is explained. In the second part; the parallelism seen between traditional conversation meetings and Akhism, the varieties and common points of Birikme Nights and why Birikme Nights are accepted as a part of traditional conversation meetings are explained. In the third part with the light of written and verbal sources, Birikme Nights are studied and explained from the points of cultural performance, cultural memory, rituel and game theory.

Key Words: Birikme Nights, Fire Jaunting, Cultural Performance, Cultural Memory, Cultural Memory, Antropology.

GİRİŞ

Birikme Geceleri (Ateş Gezmeleri) hakkında sınırlı sayıda yazılı kaynak mevcuttur. Bunun sebebi, bu kültürün özellikle 1950’li yıllardan 2000’li yılların başına kadar var olduğu coğrafyada da ikinci planda kalmasıdır. Buna paralel olarak bilim adamları ve araştırmacılar da bu kültürel unsura neredeyse hiç değinmemiştir. Öyle ki ülkemizde görülen Geleneksel Sohbet Toplantıları’nın çoğu, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu’nun (UNESCO) Somut Olmayan Kültürel Miras listesine eklenirken, Birikme Geceleri bu liste içerisinde yer almamıştır.

Birikme Geceleri, uygulayıcıları ve katılımcılarını sosyal ve kültürel anlamda şekillendirme idealinde olan bir toplantı türüdür. Bünyesinde barındırdığı kurallar, uygulamalar ve cezalar ile bireyleri ve toplumu şekillendirme amacı güder. Topluma güzel ahlâklı olmayı öğütler ve bu yönde öğretiler ve yaptırımlar sunar. Bununla birlikte içinde içerisinde barındırdığı yöreye has kültürel unsurların aktarımını ve devamını sağlamayı hedefler.

Birikme Geceleri gibi toplumlar üzerinde etki bırakabilen, insanları ve toplumu şekillendirme idealinde olan karmaşık yapıları tek bir noktadan bakarak anlayabilmek mümkün değildir. En net söylenebilecek şey bunların içinde buldukları toplum kültürleri tarafından şekillendiği ve kültürleri şekillendirmede araç olarak kullanıldığıdır. Kültür kavramı bünyesinde sözlü ve yazılı unsurları barındıran çok geniş muhtevalı bir kavramdır. Kültür kavramı, altında pek çok başka kavramı da barındırır ve bunlar kültürel açıdan da ele alınabilir. Bu çalışmada, Birikme Geceleri’ni anlayabilmek ve analiz edebilmek için ilk olarak kaynağına, yani Ahilik Teşkilâtı’na ve bu teşkilâtın uygulamalarına değinilmiştir. Daha sonra Birikme Geceleri’nin niçin Geleneksel Sohbet Toplantıları bağlamında ele alınması gerektiği örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Wendy James, Törenselsel Hayvan (2013:6) adlı eserinde, antropolojinin amacını “kültürel ifadelerdeki çeşitliliği, fiziksel ve toplumsal hayatın temel maddi koşullarıyla ilişkilendirmek” olarak ifade etmektedir. James (2013:14), antropolojiyi diğer disiplinlerden ayıran özelliğinin; antropolojinin “insanlığı incelerken her zaman bütüncül ve karşılaştırmalı bir biçimde kavranma potansiyeli taşıyan toplumsal olgularla ilgilenmesi” olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda, Geleneksel Sohbet Toplantıları’nı

incelediğimizde gerek bu geleneğe ait “kültürel ifadelerdeki çeşitlilik”, gerekse bu kültürü “bütüncül ve karşılaştırmalı” olarak inceleme imkânı bulunması ve konuyu kavrama arzusu çalışmanın başlangıcında da rol oynamıştır.

Farklı disiplinler ışığında incelendiğinde, Birikme Geceleri ile ilgili farklı veriler elde etmek mümkündür. Birikme Geceleri vücut bulduğu toplum içerisinde çeşitli işlevler üstlenmiş kültürel bir olgudur. Bir toplumun sahip olduğu kültürel belleğin, sözlü olarak nesilden nesile aktarımı ile günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla direkt olarak belleğin bir konusudur. Günümüze kadar gelen bu aktarım tekrarlama pratiğine dayalı bazı tören ve ritüellere dayanmaktadır. Ayrıca bünyesinde barındırdığı seyirlik oyunlar işlevleri bakımından oyun kuramı; oyuncu-seyirci arasındaki ilişki ve bedensel pratikler açısından performans kuramı ile ilişkilidir.

Buradan hareketle üçüncü bölümde, Birikme Geceleri farklı perspektiflerden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Mudurnu ilçesinde katılımcı gözlem ve yörede yaşayan kişilerle yaptığımız görüşmeler ışığında, günümüzde görülen Birikme Geceleri kayıt altına alınmaya ve kültürel belleğin maruz kaldığı değişim örneklerle ve olası sebepleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kayıt altına alma işlemi katılımcı gözlem yoluyla kaydettiğimiz görüntülerin ve kaynak kişilerimizden edindiğimiz daha önce çekilmiş birikme görüntülerinin deşifresi marifetiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

“Tüm kültürler tarafından karşılanması gereken üç temel ihtiyaç düzeyini Malinowski şöyle sıralar. 1. Bir kültür yeme-içme ve diğer yaşam gereksinimleri gibi biyolojik ihtiyaçları karşılamalıdır. 2. Bir kültür hukuk ve eğitim gibi araçsal ihtiyaçları karşılamalıdır. 3. Bir kültür din ve sanat gibi bütünleştirici ihtiyaçları karşılamalıdır. Eğer bir antropolog bir kültürün üyeleri için bu ihtiyaçların karşılanabileceği yolları analiz ederse, Malinowski onun kültürel özelliğin köklerine varacağına inanır”(Malinowski, aktaran Haviland, 2002:78).

Yaptığımız çalışmanın geçerliliğini ve gerekliliğini ortaya koyabilecek en net bakış açılarından birisi Malinowski'nin bu görüşüdür. Çünkü Birikme Geceleri, Malinowski'nin “tüm kültürler tarafından karşılanması gereken üç temel ihtiyaç düzeyi” olarak bahsettiği unsurların tamamını direkt ya da dolaylı olarak bünyesinde barındırmaktadır. Yani Birikme Geceleri ile ilgili yapılacak geniş perspektifli ve

derinlemesine bir değerlendirme, yre kültürünü ve bu kültürün kaynağını daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada, pek çok “bilimsel” çalışmada geçen ve bu çalışmada da yer verilmesi muhtemel gibi görünen “Mudurnu’nun Tarihi”, “Mudurnu’nun İklimi ve Bitki rts”, “Halkın Geçim Kaynakları” gibi başlıklar bulamamaktadır. Gelişen teknoloji ile bu gibi bilgilere ulaşmanın artık kolay olduğundan olsa gerek; bu çalışmada az önce belirttiğim alanlardaki başlıklar bilgi dairem içerisine hiç girmedi. Bütün alışma, din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet vb. kimlik bilgilerini unutup objektif bir gözle yapılıp yrtlmeye çalışılmıştır.

Tüm alışma boyunca, alıntılardaki yazım hataları düzeltilmeden aynı şekilde alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Birikme Geceleri’nin deşifrelerinde mümkün olduğunca yöresel ağız dikkate alınarak deşifre edilmeye zen gösterilmiştir.

1. BÖLÜM: GELENEKSEL SOHBET

TOPLANTILARININ KAYNAĞI OLARAK AHİLİK

Son yüzyılda Ahilik üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başında Abdülbaki Gölpınarlı, Neşet Çağatay, Ahmet Yaşar Ocak, Veysi Erken gibi Türk araştırmacıların yanı sıra Claude Cahen, Franz Taeschner gibi yabancı araştırmacıların çalışmalarını saymak mümkündür. Buna rağmen Ahiliğin tüm yönleriyle tam olarak anlaşıldığını söylemek pek de mümkün değildir. Yapılan çalışmalar genellikle seyahatnameler, secereler ve fütüvvetnâmeler kaynak alınarak yapılmıştır. Ancak bu kaynakların içerisinde de direkt olarak ahilik ile ilgili bilgi ve belgeler kısıtlıdır.

Ahilik pek çok özelliği ve uygulamalarıyla, Geleneksel Sohbet Toplantıları ile büyük benzerlikler göstermektedir. Ahilik teşkilâtı yapı, işleyiş ve özellik olarak doğru analiz edilirse Geleneksel Sohbet Toplantıları ile arasındaki bağ kolaylıkla göze çarpabilir.

Bu noktadan hareketle bu bölümde; Ahiliğin temel değerleri ve ilkeleri, Ahilikteki lider kavramının temsili olarak Ahi Evran, Ahilikte cinsiyet, Ahiliğin kaynağı olarak fütüvvet, Ahilik ile esnaf loncaları arasındaki bağ ve Ahilikteki tören ve eğlence kültürü hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.1. Ahilik, Ahiliğin Temel Değer ve İlkeleri

Birinci bölümde çeşitli kaynaklardan faydalanılarak Ahilik kültürünün Anadolu'da vücut buluşu ve ahilik özellikleri, temel değer ve ilkeleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Türkler uzun süre Orta Asya'da yaşadıkdan sonra 1040'da yapılan Dandanakan Savaşı Anadolu yolu Türklere açılmıştır. Sonrasında 1048 Pasinler Savaşı ile Doğu Anadolu'ya yerleşmiş ve 1071 Malazgirt Savaşı ve bunu takip eden kısa bir süre içinde de Anadolu'yu yurt edinmişlerdir. Bir çoğu Doğu Anadolu'da olmak üzere irili ufaklı Türk devletleri kuruldu. Türkler doğudan batıya doğru ilerleyen bu hareketle Anadolu'ya geldiklerinde arkalarında Moğollar, önlerinde ise Bizans Devleti vardı. Anadolu'yu tam anlamıyla vatan kılabilmek için hem Bizans'a

hem de onları Batı'ya iten Moğollara karşı askeri, siyasi ve sosyal hayatta bir teşkilatlanmak şarttı.

İşte bu noktada Asya'dan Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkârların istihdamı, bunların yerleşik Bizans esnafı ile rekabet edebilir hale getirmek, üretilen malların ihtiyaca göre ve kaliteli olmasını sağlamak, sanatkârlara sanat ahlâkını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında yer almak; sanatta, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde millî heyecanı filizlendirip ayakta tutmak gerekiyordu (Anadol, aktaran Ceylan: 2013:15).

Ahilik bu dönemde, yukarıdaki ihtiyaçları karşılayan bir teşkilât olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçebelikten yerleşik hayata geçme evresindeki halkın bu yeni yaşama uyum sağlanması, sosyal hayatı düzenlenmesi, halk arasında birlik beraberliğin sağlanması, üretimde kalite ve istikrarın sağlanması gibi pek çok önemli misyon üstlenmiştir.

Ahiliğin tarihi olarak temelleri pek çok kaynakta, 1180-1225 arası hüküm süren 34. Abbasi halifesi Nâsır Lidînillah'ın Şeyh Abdülcebbar'ın elinden Fütüvvet şalvarı (giyisisi) giyerek ve fütüvvet kâsesinden (kadehinden) içmek suretiyle 1182 yılında fütüvvete girmesine dayandırılmaktadır.¹ Sonraki süreçte elçi ve fermanlar vasıtası ile diğer Müslüman hükümdarlar da fütüvvete girmeye davet edilmiştir. Bunun sonucu olarak Anadolu Selçuklu Devleti ile I. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında (1204) temaslar kurulmuştur. I. Gıyaseddin Keyhusrev, hocası Mecdüddin İshak'ı Bağdat'a Halife Nâsır'a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüştü Sultan I. Gıyaseddin'in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hoyî (Ahi Evran) vasıtası ile Anadolu'da irşad faaliyetleri başlamış, çok sayıda tekke ve zaviye yapılmıştır. Bunu izleyen süreçte I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad'ın fütüvvet teşkilâtına girmesi ve I. Keykubad zamanında Halife

---

¹ Konuyla ilgili bkz. ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik (2. Baskı)*, SÜ Yayınevi, Konya, S:23; CEYLAN Kâzım, *Ahilik, Türk-İslâm Medeniyetinde Dünyevî ve Uhrevî Sistem*, T.C. Gümrük ve Tüicaret Bakanlığı Kültür Yayınları No:1, Ankara, 2013, S: 25-26; YAVUZ Kemal, *Ahilik*, <http://www.ahilik.net/> (makaleler) aktaran ELİAÇIK Muhittin, *Seyyid Hasan Bin Seyyid Kasım'ın Kayıt ve İstinsah Ettiği "Kitâb-ı Fütüvvetnâme"*, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Cilt-I, Kırşehir, 2012 S:63 vd.

Nâssı'ın Mutasavvuf Şehabeddin Sühreverdî yi Anadolu'ya göndermesi ile ahilik teşkilâtı kurulmasını tamamlamıştır (Hızlı; 2011).

Mefail Hızlı “Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci” adlı makalesinde (Muhammed bin Abdullah, aktaran Hızlı 2011) şu bilgi yer almaktadır: Seyyah İbn Batuta 1333 yılında Alanya'dan başladığı Anadolu gezisi sırasında ahilere ulaşmaya çalışmış, gözlem ve görüşmeleri sonucunda ahileri şu şekilde tanımlamıştır.

“AhîAh: *kardeş* kelimesinin müfret birinci şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir. Bunlar, Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacak yerlerini sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin elinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve benzerlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir.”

Ahilik, Anadolu'ya yerleşen Türkler arasında toplumun sosyal ve ekonomik yapısını düzenleyen; sanatı, sanatkârlığı ve meslek erbablığını teşvik ederek bu gruplara mensup kişiler arasında birlik beraberliği sağlamak ve standart bir ahlâk ve iş etiği anlayışı kazandırmayı amaçlamış bir örgüttür diyebiliriz. Bir başka deyişle “Ahilik, Türk Esnaf ve sanatkârlarının yaratılıştaki sahip oldukları ahlâk, fazilet, asalet ve cömertlik ile İslâm inanç ve nezaketini gençliklerinden itibaren hayat ve san'atlarında yaşatan bir teşkilâttir” (Çalışkan ve İkiz, 1993: 7). Çağatay (1981:101) ahiliğin çok yönlü sosyal bir yapı olduğunu belirterek şöyle devam eder: “Belli süre bir kademede kalarak pişirilen yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi kurmak ve bu kademelerdekileri, baba evlât ilişkisi gibi candan bağlarla bağlamak suretiyle sanatı, sağlam ahlâki ve mesleki temellere oturtmuştur.”

Kâzım Ceylan (Ceylan, 2013:13) Anadolu'da ahiliğin oluşumuna etki eden faktörleri şu şekilde aktarmaktadır:

- a) Siyasi Durum – Anadolu'nun vatanlaşması süreci
- b) Sosyo-Ekonomik Sebepler (Yerleşik Hayata Geçiş)
- c) Dinî Etkenler/Fütüvvetnâmeler
- d) Ahi Evran ve Türklerin Kültürel Değerleri

“Ahi teşekküllerinin devlet otoritesinin bulunmadığı bir dönemde Anadolu’nun her yerinde siyasi ve idari müessiriyet sağladıkları ve devletin işlevlerini gördükleri bilinmektedir” (İbn Batuta, aktaran Tabakoğlu, 1984). Zamanla ahilik sosyal, kültürel ve ekonomik düzen içerisinde etkin bir rol oynamış iktisadi bir yapıya bürünerek esnaf örgütlenmesine dönüşmüştür.

Rıza Yıldırım’ın çalışmasında (Yıldırım, 2012) yer alan; 1363 (14 Şaban 775) yılında tanzim edilen ve Ahi Tursan bin Halib’in gerekli eğitimi tamamlayarak ahilik icazetini almaya hak kazandığını kayıt altına alan belge ile ilgili yaptığı çalışma, bize ahilikle ve ahiliğin temel değerleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.

“İcazetname geleneğe uygun olarak hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Arkasından Kur’an-ı Kerim’den Fütüvvet öğretilerinin kaynağı olarak alınan bazı ayetler sıralanmaktadır. Kişinin mümin kardeşinin ihtiyaçlarına koşmasını salık veren bir hadisten sonra, Hz. Ali’nin Fütüvvet dair bir sözü aktarılmaktadır. Buna göre, Fütüvvet üç kısımdır: 1) makam ve mevki sahibi iken mütevazî olmak, 2) güçlü ve kuvvetli olunca affetmek, 3) ikramda ve iyilikte bulununca başa kakmamak. Devamında, Bayezid-i Bistami’nin Fütüvvet dair bir sözü fütüvvetin esasının başkalarına yardımcı olmak olduğu ifade edilmektedir. ... Devam eden satırlarda Fütüvvet ehlinin sahip olması gereken altı haslet sayılmaktadır. Bu hasletler açık olması gerekenler ve kapalı olması gerekenler olarak üçer üçer gruplandırılmıştır. Açık olması gerekenlerin birincisi, Fütüvvet ehlinin kapısı ve gönlü herkese açık olmalıdır. İkincisi, alını açık olmalı ve daima misafir gözetmelidir. Üçüncüsü, kılıcını iyi kullanıp nefsini kurban etmelidir. Kapalı olması gerekenlerin birincisi, gözü başkalarının ayıplarına kapalı olmalı, insanların ayıplarıyla meşgul olmayıp onları görmezden gelmelidir. İkincisi, dili gıybet, yalana, bühtana ve masivaya karşı kapalı olmalı olmalıdır. Üçüncüsü, belini haram işlerden korumalı, nefsinin gemini salıvermemelidir. İcazetnâmenin genel ilkeler ve tanımlardan ibaret bu birinci bölümü şu ögütlerle tamamlanmaktadır: “vücutlarınızı az yemek, az uyumak ve az konuşmaya alıştırın; insanlara iyi muamele edin; kimseye eziyet etmeyin”.

“...Belgenin Ahilik silsilesini içeren ikinci bölümü şöyle başlamaktadır. “İşte Ahi Tursan bin Habil bütün bu güzel huylara sahip, herkesin gönlünde taht kurmuş ve Fütüvvet **daresini tamamlamış** bir kişidir. O Fütüvvet sahibi ve cömert bir insandır. Akranlarının önde gelenlerinden, **hizmet ehli** ve Hz. Peygamber’in sünnetine sıkı sıkıya bağlı bir şahsiyettir.” Ahi Tursan’ın Ahiliği Ahi Naki’den aldığı ifade edildikten sonra, “tarikatın zuhuranan beri” esas kabul edilen Ahiliğin ana rükünleri şöyle sıralanmaktadır: **dergah açmak, kandil asmak, mürid kabul etmek, yoldan gelen geçenlere hizmet etmek**. Ahilik bilgisi, otoritesi ve haklarının bir kişiye geçişinin sembolü olarak **kuşak kuşanmak** zikredilmektedir. Nitekim Ahi Naki’nin beline üstadı Seyyid Şerafeddin Ahi Hoca Osman’ın kuşak taktığı ifade edilmektedir”.

Yazının devamında Ahi Tursab bin Habil ve onun üstadı Ahi Naki'den geriye doğru giderek Hz. Ali, Hz. Hamza, Hz. Muhammed ve onun da Cibril vasıtası ile Cenab-ı Hak'tan fütüvveti aldığı belirtilmektedir. Belgenin sonunda ise belgeyi hazırlayanların ve 17 tane şahidin isimlerinin kaydedildiği ve bu şahitlerden ikisinin kadın oluşlarına dikkat çekilmiştir. Kadınlar ahilik geleneğinde önemli bir yere ve işleve sahiptir.²

Bu noktada genel olarak bir fütüvvet ehlinde bulunması gereken doğruluk, vefa, cömertlik, elinin bol, sofrasının açık olması gibi özellikler ilerleyen zamanlarda esnaf ve sanatkârların prensiplerine dönüşmüştür denilebilir.

Veysi Erken (aktaran Ceylan, 2013:38-39) Fütüvvetnâmelere göre Ahiliğin temel değerleri ve ilkelerini şu şekilde sıralamıştır.

1. İyi huylu güzel ahlâklı olmak,
2. İşinde ve hayatında kin, hasetlik ve gıybetten kaçınmak,
3. Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
4. Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak,
5. Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak,
6. Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak,
7. Küçüklere sevhi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak,
8. Alçak gönüllü olmak, büyüklük ve gururdan kaçınmak,
9. (Başkasının) Ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek,
10. Hataları yüze vurmamak
11. Dost ve arkadaşlara tatlı sözlü, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak,
12. Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,
13. Herkese iyilik yapmak, iyiliklerini istemek,
14. Yapılan iyilik ve yardımları başa kakmamak,
15. Hakk'a, hukuka, hakkaniyete riayet etmek,
16. İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmak,
17. Daima iyi komşulukta bulunmak, komşusunun eza ve cahilliğine sabretmek,
18. Yaratandan dolayı yaratılanı hoş görmek,
19. Hata ve kusurları dima kendi nefsinde aramak,

---

² Konu ile ilgili detaylı bilgi *Ahilikte Cinsiyet* başlığı altında verilecektir.

20. İyilerle dost olup, kötülerden uzak durmak
21. Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak,
22. Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak,
23. Allah için sevmek, Allah için nefret etmek,
24. Hak için hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak,
25. Maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek,
26. Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak,
27. Kötü söz ve hareketlerden sakınmak,
28. İçi-dışı, özü-sözü bir olmak,
29. Hakk'ı korumak, Hakk'a riayetle haksızlığı önlemek,
30. Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık vermek,
31. Bela ve musibetlere sabır tahammüllü olmak,
32. Müslümanlara lütufkâr ve hoş sözlü olmak,
33. Düşmana düşmanının silahıyla mukabelede bulunmak,
34. İnanç ve ibadetlerin ihlaslı olmak,
35. Fâni dünyaya ait şeylerle övünmemek, böbürlenmemek,
36. Yapılan iyilik ve hayırda halkın hoşnutluğundan başka bir şey gözetmemek,
37. Âlimlerle dost olup, dostlara danışmak,
38. Her zaman, her yerde yalnızca Allah'a güvenmek,
39. Örf, adet ve törelere uymak,
40. Sır tutmak, sırları açığa vurmamak,
41. Aza kanaat, çoğa şükretmek ve dağıtmak,
42. Feragat ve fedakârlığı daima kendi nefsinden yapmak,
43. Namazı bırakmamak,
44. Hayâ sahibi olmak,
45. Dünya hayatına esir olmamak,
46. Nefsinin esiri olmamak,
47. Helal kazanç sahibi olmak,
48. Ahilerden muhtaç olanlara ihsan ve keremde bulunmak. Cömert, kerem ve ikram sahibi olmak (Erken, aktaran Ceylan, 2013:38-39).

Ahilik teşkilâtındaki sanatkârlar arasında yamak-çırak-kalfa-usta olarak hiyerarşik bir sistem ile işlediğinden daha önce de söz etmiştik.

Prof. Dr. Neşet Çağatay'ın (1981:140) aktarımına göre, İbn-i Batuta'nın Seyahatnâme'sinde verdiği bilgiye göre Ahilerin zaviyeleri, vakıf hanları, tarlaları, hamamları, imaretleri, dükkânları, ve camileri vardı. Ahiler zaviyelerde toplanırlardı. Zaviyeler aynı zamanda bir konuk evi işlevini de görürlerdi. Ahi zaviyelerinin çeşitli görevleri vardı. İmam, müderris, vaiz, silah kullanmayı, yazı yazmayı öğreten kişiler, şairler ve millî oyun oynayanlar vardı. Ahi zaviyelerinin üyeleri dokuz sınıfta toplamak mümkündür. Birinci sınıf olarak "*Yiğitler*". (Bunlar en alt sınıf idiler). İkinci sınıf, Ahiler. Bunlar altı bölük idiler: İlk 3 bölüğe "*Ashab-ı tarık*" yani yola girmiş kişiler; 4.5. ve 6. bölüklere de "*nakipler*" denirdi. Yedinci sınıf, "*Halifeler*". Bunlar Sahib-i seccade değillerdi. (Yani bağımsız eylemlerde bulunamazlardı). Sekiz "*Şeyhler*". Bunlar, kendilerinden önce saydığımız yedi bölüğün başkanlarıdır. Dokuzuncu sınıf ise "*Şeyh ül-meşayihler*" dir. Bunlar Şeyhlerin de başkanıdır. Şeyh rütbesini kazananlar tarafından 740 maddeyi kapsayan Ahiler tüzüğünü tamamen öğrenilmesi, işlenmesi, ve başkalarına da öğretilmesi, fütüvvetnâmede (Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi) emredilmektedir. Ancak, henüz şakird (öğrenci) derecesinde bulunan delikanlılara ancak 124 madde üzerine ders almakla yetinmelerine izin verilmek suretiyle kolaylık gösterilmiştir (Çağatay, 1981: 140,145).

Yusuf Ekinci'nin Ahilik adlı eserinde (2013:56) Burgazi Fütüvvetnâmesi'ne göre herkesin uyması gereken 124 kural şunlardır:

1. Sofra adabıyla ilgili 12 görgü kuralı,
2. Su içmeyle ilgili 3 görgü kuralı
3. Konuşmayla ilgili 4 görgü kuralı,
4. Giyinmeyle ilgili 5 görgü kuralı,
5. Evden dışarı çıkmayla ilgili 4 görgü kuralı,
6. Yolda yürümeyle ilgili 8 görgü kuralı,
7. Mahallede yürümeyle ilgili 4 görgü kuralı,
8. Çarşıda yürümeyle ilgili 5 görgü kuralı,
9. Alışverişle ilgili 3 görgü kuralı,
10. Eve eşya getirmeyle ilgili 3 görgü kuralı,
11. Eve girmeyeyle ilgili 5 görgü kuralı,
12. Oturma ile ilgili 4 görgü kuralı,
13. Misafirlikle ilgili 3 görgü kuralı,

14. İnsan davet etmekle ilgili 3 görgü kuralı,
15. Ayakkabı çevirmekle ilgili 2 görgü kuralı,
16. Büyüklere ziyaret etmekle ilgili 5 görgü kuralı,
17. Hasta ziyareti ile ilgili 5 görgü kuralı,
18. Ölü evini ziyaretle ilgili 6 görgü kuralı,
19. Mezarlık ziyaretiyle ilgili 4 görgü kuralı,
20. Eğlence yerlerine gitmekle ilgili 4 görgü kuralı,
21. Tuvalete oturmakla ilgili 12 görgü kuralı,
22. Hamamda yıkanmakla ilgili 3 görgü kuralı,
23. Bardağa su koymakla ilgili 2 görgü kuralı,
24. Yatmakla ilgili 4 görgü kuralı,
25. Uyumak ve kalkmakla ilgili 3 görgü kuralı,
26. Mescide gitmekle ilgili 7 görgü kuralı (Ekinci, Aktaran Ceylan, 2013:56).

Aynı zamanda daha önce de değindiğimiz üçü açık ve üçü kapalı olarak nitelenen iyi ahlâk kuralları mevcuttur. Açık olan üç şey; birincisi eli açık (düşkünlere yardım için), ikincisi kapısı açık (konuk ve bir şey istemeye gelenler için), üçüncüsü ise sofrası açık (yoksullara, muhtaçlara yemek yedirmeleri için) olacak. Kapılı olanlar ise, birincisi eline dikkat et (hırsızlık, barbarlık, kötülük yapmamak için), ikincisi diline dikkat et (yalan söylememek, dedikodu, küfür ve hakareten uzak durmak için), üçüncüsü beline dikkat et (başkasının namusuna ve onuruna dokunmamak için) olarak belirtilmiştir (Ekinci, aktaran Ceylan, 2013:55).

Bununla birlikte müşrikler, inançsızlar, falcı, sihirbaz ve büyücüler, yalancı, avcı, içkici ve vefâsızlar, hırsız, dolandırıcı, zalim ve madrabazlar, karaborsacı, stokçu, fırsatçı ve hilekârlar, tellaklar ve gösteriş budalaları ahi olamaz ustalık şeddi bağlayamazlardı. Ustalık şeddi bağlamış bile olsalar, ahlâksızlık, ayyaşlık, zina, livata (eşcinsellik), sapıklık, koğuculuk (laf taşıma), iftira ve hiyanette bulunurlar ahilikten çıkarılır ve ustalıkları düşer (Çalışkan Y. ve İkiz M. L. 1993:24).

1.2. Ahi Evran (Evren) Kimdir?

Bir çok kaynakta Anadolu Ahiliği'nin kurucusu olarak gösterilir. Kaynaklarda çoğunlukla Ahi Evran olarak geçse de Ahi Evren olarak yer alan kaynaklar da mevcuttur. Orta Asya'dan göç eden Türkmen bir ailede Azerbaycan'ın

Hoy şehrinde 1171 yılında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Şeyh Nasırüddin Ebu'l Hakâyık Mahmud bin Ahmed el-Hoyî'dir.

“Nasırüddin” lakabıdır. İslâm'a ve Müslümanlara yaptığı katkılardan dolayı verilmiştir Dinin yardımcısı manâsındadır. “Ebu'l Hakâyık” ise künyesidir. Hakikâtlerin babası anlamına gelir (Çalışkan ve İlkiz, 1993:1). “Mahmud bin Ahmed el-Hoyî” ise Hoylu Ahmed'in Oğlu anlamına gelir (Ceylan, 2013:23). Evran ise gök, kâinat ve yılan, ejderha anlamlarına gelmektedir (Hızlı, 2011). Ayrıca Türk Dil Kurumu Kişi Adları Sözlüğü'nde “çok uzun boylu insan, kasırğa-hortum, evren” olarak tanımlanmıştır.

Ahi Evran'ın çocukluğu ve tahsili doğduğu yer olan Azerbaycan'da geçmiştir. Gençliğinde Maveraünnehre giderek o yörede büyük üstadlardan ders almıştır. Bu arada âlim Fahrettin Razi'den aklî (fen) ve naklî (dîni) ilimleri öğrenmiştir. Şeyh Evhadüddin Kirmani ile tanışıp ondan dersler aldıktan sonra tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tıp alanında derin bir âlim; tasavvuf yolunda yüksek makam sahibi bir velî oldu. Bir çok hususta kendisini etkileyen hocası Evhadüddin Kirmani ile birlikte Anadolu'ya geldi ve bu tarihlerde Kirmani'nin kızı Fatma Bacı ile evlendi. Anadolu'da özellikle esnafa İslâmiyet'i anlatarak dünya ve ahiret işlerini düzenli hâle getirmeleri için nasihatlerde bulundu. Ahi Evran, Anadolu'ya geldiğinde Konya'ya oradan da hocası Evhadüddin'in ölümü üzerine Kayseri'ye gelerek burada bir debbağ (deri işleme) atölyesi kurdu. Aynı zamanda hocasının yerine geçti. Sanat sahibi kimseler arasında çok sevildi. 1243 yılında, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Kayseri'yi kuşatan Moğollara karşı ahileri örgütlemiş ve Kayseri'nin savunulmasında etkin rol oynamıştır (Ceylan, 2013:23).

Ahi Evran Anadolu'da geçen hayatı boyunca Kayseri, Konya, Kırşehir ve Denizli'de bulunmuş ve buralarda Ahilik teşkilâtlanmasının kurulmasında etkin rol oynamıştır. Prof. Dr. Ekrem Erdem' göre Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde özellikle Orta Anadolu'da Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş Veli, ve Ahi Evran'ın adeta bir işbölümü yapmışçasına o günkü toplumun değişik kesimleri üzerinde önemli işlevleri yerine getirdikleri ve Anadolu Türk-İslâm Medeniyeti'nin kök salmasında büyük bir misyonu yerine getirdikleri muhakkaktır. Yaşadıkları devirde devletin tam olarak yetişemediği, eksik kaldığı sosyal, siyasi ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda bir yandan toplumun telafisi zor sıkıntılara

düşmemesi için adeta birer “*paraşüt*” görevi gördükleri, bir yandan da devlet-millet kaynaşmasına önemli katkılarda buldukları anlaşılmaktadır(Erdem, 2012).

1.3. Ahilikte Cinsiyet

Kadınlar ahilik teşkilâtlarına bizzat katılamamalarına rağmen –Daha önce değindiğimiz İcazetnâmeden de anlaşılacağı gibi- tamamen uzak ve dışında da değildirler. Bu konuda “ahiliğin kadın kolları” olarak da adlandırılan “Bacıyân-ı Rûm”dan (Anadolu Bacıları Teşkilâtı) bahsetmekte fayda var. Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde temeli din olan teşkilâtlar önemli görevler üstlenmiştir. Bunlar Kâzım Ceylan’ın (Atsız; aktaran Ceylan: 2013) aktarımı ile “Gaziyan-ı Rûm (Anadolu Gazileri), Abdalan-ı Rûm (Anadolu Abdalları), Ahiyan-ı Rûm (Anadolu Ahileri) ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları)’dır”. Bacıyân-ı Rûm’un kurucusu Evhadüddin Kirmani’nin kızı, Ahi Evran’ın karısı olan Fatma Bacı’dır. Ahi Evran’ın teşvik ve yol göstermesi ile kurulmuştur (Erdem; 2012).

Bacıyân-ı Rûm, ahi teşkilâtlarının kadınlar veya genç kızlar kolu olarak önemli rol oynamıştır. Ahi teşkilâtları da kadınların sosyal hayata organize olmaları ve üretime katkı sağlamaları açısından önem taşır. Prof. Dr. Mikail Bayram “Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)” adlı eserinde, Türkmen kız ve kadınlarının organize edilerek, örgücülük ve dokumacılığa yöneltildiği, debbağlanan derilerin yünlerini işleme ve değerlendirme cihetine girildiğini belirtmektedir (Bayram; 2007: 67). Bu noktadan hareketle Buket Karatop bu uygulamanın; günümüzde popüler olan “Tersine Lojistik” (üretimden çıkan atıkların yeniden üretime alınarak değerlendirilmesi) kapsamında değerlendirilebileceğini dile getirmiştir. Kavram olarak 20. yüzyılda ilk kez tanımlanmaya başlayan “Tersine Lojistik” aslında 7 asır önce Bacıyân-ı Rûm tarafından uygulandığını gözler önüne sermektedir (Karatop; 2012).

Ahilik ile ilgili bazı hususlar kadınlar için uyarlanarak kullanılmıştır. Hacıgökmen’in araştırmasına göre (aktaran Karatop; 2012) “ahi isimleri ve ünvanlar alan bacılar vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir: Paşa Hatun, Oğul Paşa Hatun, Sultan Paşa Hatun, Şah Paşa Hatun”. Aynı zamanda Ahilik müessesesi ve Bazıyân-ı Rûm

kullanılarak, Anadolu'da aile temeline dayalı sağlam bir cemiyet hayatı oluşturmak hedeflenmiştir. Bu sebeple ahiliğin temel öğütlerinden olan ve dolayısıyla erkeklere hitaben söylenen “eline-beline-diline sahip ol” öğüdü, kadınlar, yani Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları) için “aşına-işine-eşine sahip ol” şeklinde öğütlenmiştir. Ayrıca Anadolu Bacıları iskân faaliyetlerinde de bulunmuş ve tıpkı ahiler gibi çeşitli zaviyeler açmışlar. Anadolu bacıları üretimde de önemli roller üstlenmiştir. Osmanlı'nın ilk dönemlerindeki asker üniformalarının büyük çoğunluğu Bacılar'ın üretimidir

(Döğüş, <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=6>).

Anadolu Bacıları, ahilerin kadın kolları olarak kimsesiz genç kızları himayelerine almış; onların eğitim ve barınma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Benzer şekilde yaşlı ve kimsesiz kadınların da bakımı ve iyi şartlarda yaşamaları için çalışmışlardır. Üstlendikleri bu önemli sosyal sorumluluklarla birlikte el sanatlarında ustalaşmışlar kumaş, elbise, dantel, dokuma gibi alanlarda üretime büyük katkılar sağlamışlardır. Bu yönleriyle erkek egemen bir toplumda tarih sahnesinde öne plana çıkabilmişlerdir. Üstlendiği önemli rollerle Bacıyân-ı Rum, tarihte kurulan ilk kadın örgütlerindendir.

1.4. Fütüvvetçilik ile Ahilik İlişkisi

Ahmet Yaşar Ocak; Anadolu'da büyük çoğunluğu henüz yerleşik hayata geçmemiş olan sınırlı bir kesimin kentlerde yaşayan bir kitle tarafından elli yüz sene gibi kısa bir süre içinde sırf kendi geleneklerine dayanarak yaratılamayacağına dikkat çekerek ahilik ve fütüvvet ilişkisine dikkat çeker (Ocak, 1996: 183). Ahilik geleneğini anlayabilmek için Fütüvvetçilik geleneğini de iyi bilmek gerekir. Kimi araştırmacılar Ahilik geleneğinin Fütüvvetçiliğin devamı olduğunu, kimileri ise Ahilik geleneğinin Fütüvvetçilik'ten farklı bir yapı olduğu görüşündedir. Bu çalışmada bu konudan ziyade bu iki teşkilatın toplumların sosyal ve kültürel yaşantılarını nasıl şekillendirdiği hususuna değinilmeye çalışılacaktır.

Ahilik ve Fütüvvet kelimelerini etimolojik olarak incelediğimizde görüyoruz ki; “Fütüvvet kelimesi Arapça köklere sahiptir. Temel anlamı “gençlik, delikanlılık” olup; delikanlı, genç adam manasına gelen “feta” kökünden türemiştir. Buradan hareketle bu kelimeye yüklenen anlam, “feta” dan beklenen cömertlik, asalet, yiğitlik

gibi erdemlerdir. Fütüvvet Teşkilatları ise, ilk olarak Arabistan’da, bu erdemleri yerine getirmeyi vazife edinmiş genç adamlar birliği olarak örgütlenmiş organizasyonlar şeklinde ortaya çıkmıştır” (Kala, 1998). Ayrıca “Fütüvvet sözcüğü, Farsça’da aynı anlamdaki civanmert sözcüğü ile kullanılmaktadır” (Çağatay, 1983: 255).

Ahilik kelimesinin etimolojik olarak incelenmesinde ise iki farklı görüş olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, ahi kelimesinin kaynağı Türkçe olup *akı* kelimesinin Anadolu’daki söyleniş tarzından çıktığı şeklindedir (Erken, 2002:21). Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divânu Lugât’it-Türk’de ise “*akı*” kelimesi “eli açık, koçak” (Atalay, 1998: C1. 90) anlamına gelmektedir. İkinci görüş ise kelimenin Arapça’dan Türkçe’ye geçtiğini ve *ahi* kelimesinin erkek kardeş manasına gelen *ah* kelimesinin sonuna birinci tekil şahıslar için kullanılan sahiplik ifade eden “*ye*” zamirinin bitişmesinden oluşan bir kelimedir. Ahi kelimesi bu haliyle “kardeşim” anlamındadır (Bayram, 1991: 3). Ayrıca Çağatay Türkçesi’nde “âhî” “ey kardeşim, ey dostum” olarak anlam bulmuştur (Ünlü, 2013: 20).

Her iki teşkilâtın da amacı, teşkilâta mensup kişiler arasında bir bağ kurarak ortak hareket etme ve belirli ahlâki ve sosyal normların genç kuşaklara öğretilip devamının sağlandığı bir birlik olarak özetlenebilir. Buradaki en mühim ayırt edici özelliklerden biri “İslâm’ın ilk Fütüvvet örgütleri, ahilerden farklı olarak bir meslek örgütü değildir. İçlerinde birçok zanaatkâr bulunsa bile, birlikte yiyip içmek, eğlenmek, dans etmek, spor yapmak amacı güden gençlik örgütleridir. Örgüt üyelerinin meslekleriyle ilgilenilmez, mesleki örgütlenme varsa bile çok gevşektir” (Günay, 2003). Tarihsel süreci incelediğimizde her iki teşkilâtın da birliği bozulmakta olan halkı dini ve iktisadi bir çatı altında toplayarak ortak unsurlar üzerinden tekrar birliği sağlayan bir işlev üstlendiği görülmektedir.

Araştırmacılar Ahilik ile Fütüvvet arasındaki ilişki ile ilgili çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Konu ile ilgili Neşet Çağatay “ahiliğin, ahlâkî ve terbiyevi prensipleri, daha önce tasavvufçuların geliştirip formüleştirdiği fütüvvetnâmelerden aldığı şüphesizdir. Ama ne fütüvvecilik gelişerek ahilik haline gelmiş, ne de ahilik fütüvvetin halk arasındaki yaygın şeklidir. Zaten fütüvvecilik de tek bir ulusun malı bir kuruluş değildir” (Çağatay, 1981: 53) şeklinde aktarmıştır. Pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiş bir diğer görüş ise “ahiliğin fütüvvet geleneğinin özellikle

Anadolu Türk kültürü içinde büründüğü hususi şekli” olarak ifade edilmiştir (Taeschner, Cahen, Ocak, aktaran Yıldırım 2012).

Ahilik ve fütüvvetçilik ile ilgili söyleyebileceğimiz en net bilgilerden birisi fütüvvetçiliğin ahilikten önce tesis olmuş bir örgüt yapısı olduğudur.

Zira IX. Yüzyıldan başlayarak XII. yüzyıla kadar devam eden süreçte çeşitli yönetsel sebeplerle ortaya çıkan kanun dışı örgütlerden zamanla kamu işlerinde faydalanılmaya başlaması ve bu yüzden bunların standart bir ahlakî disipline sokulmalarıyla temelleri fütüvvetçilik anlayışının temelleri atılmıştır. Fütüvvet kuralları olarak bilinen yiğitlik, civanmertlik vasıf ve faziletleri zamanla bu yasa dışı örgütlerin ortak noktaları haline gelmiştir. Yazılı kaynaklarda da fütüvvet sahibi kişi sık sık övülmüştür. Fütüvvet sahibi olmak için uyulması gereken kurallar fütüvvetname denilen kitaplarda toplanmıştır. Takip eden süreçte bu fütüvvetnâmeler XII. yüzyıldan başlayarak standart ahlâk kuralları ve meslek yetenekleri vermek, onları olgunlaştırmak için kullanılan tüzükler haline gelmişlerdir (Çağatay, 1981: 9-11).

Özetle; fütüvvetçilik ve ahilik toplumda birlik beraberliğin sağlanması ve çeşitli sanatkâr ve meslek gruplarının standart ahlak kuralları çerçevesinde gelişmesi, birlik beraberlik içinde hareket etmesi ve iş etiği, meslek ahlâkı ve kalite açısından yüksek bir seviyeye yakalanması amacıyla kurulmuştur. Her ikisinin de temelinde İslâmî edep, nezâket ve güzel ahlâka sahip olmaya dayanan ilkeler vardır. Buradan hareketle ve fütüvvet önderlerinin çoğunun tasavvuf erbabı kişiler olmasına bakılırsa sûfiler ile fütüvvetçiler, fütüvvetçiler ile ahilik arasında da bir bağ bulunmaktadır.

Zira fütüvvet hakkında ilk yazarlar sufiler olmuşlardır. Fütüvvete dair yazılmış olan en eski kaynak kendisi de Horasan Melâmetiliği'ne bağlı olan Sülemi'nin “Tasavvufta Fütüvvet” isimli eseridir. Bu eserde fetalığa ve fütüvvete dair vazedilen idealler ve değerler kendisinden sonra yazılan bir çok fütüvvetnâmede tekrar edilmiştir. Başta Horasan Melâmileri ve bunlar hakkında en önemli bilgileri kendisinden edindiğimiz Sülemi olmak üzere, diğer sufi üstatlar, fütüvveti ve fetalığa ait değerleri tasavvufî bir dünya görüşü çerçevesinde, özellikle de tasavvufun ‘insan-ı kamil’ ideali çerçevesinde yeniden şekillendirmişlerdir (Taeschner, 1953).

“Fütüvvetçilik, daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem vermiştir. Ahilik, ilk sıralarda yani XIII. yüzyıl başlarında Osmanlıların askeri ve yönetim kurumlarını düzene koymasına dek hem esnaf ve sanatkârla korporasyon gibi, hem de devletin askeri güçleri yanında, Abbasiler yönetimindeki Fütüvvetçiler gibi onlara yardımcı olarak görev yapmış bir kuruluştur” (Çağatay, aktaran Ekinci, 1989: 19). Ancak ahilik ve fütüvvetçilik arasında ayırım yapmamızı sağlayan önemli unsurlar da yok değildir. İki kurumun teşkilâtlanmasında da belirgin farklar vardır. Fütüvvet teşkilâtlanması *Kavlî* (Sanatkârlar), *Seyfî* (Askerler) ve *Şurubi* (Bu grupların dışındakiler) olarak teşkilâtlanmışken; Ahilikte meslek dallarına göre (saraç, debbağ, terzi, kuyumcu vb.) bir teşkilâtlanma karşımıza çıkmaktadır (Ekinci, 1989: 19). Tabii ki bu “ahiliğin askerlikle ilgisi yok” manâsına gelmez. Yapılan bu değerlendirme teşkilâtlanma baz alınarak yapılmıştır. Fikrimce Ahilik ve Fütüvvetçilik arasındaki farkları özetleyen ana fikri Yusuf Ekinci şu şekilde ifade etmektedir. “...Ahilik her şeyden önce, fütüvvetçilik meziyet ve sıfatlarına haiz olduktan başka, adayın bir meslek ve sanatı olması şartına bağlıydı. Halbuki, fütüvvetçi olmak için meslek veya sanat sahibi olmaya lüzum yoktu” (Ekinci, 1989: 19).

Ahiliğin kaynağının fütüvvetnâmelere dayandırılması ve fütüvvetinde tasavvufla, temelde de İslâmiyet'le olan bağı sebebiyle araştırmacılar tarafından zaman zaman bir “tarikat” gözüyle de bakılmıştır. Özellikle “melâmîlik” aracılığıyla tarikat-ahilik bağı kurulmaya çalışılmıştır. Ancak tam anlamıyla bir tarikat değildir. Neşet Çağatay (Çağatay; 1981: 83) bu konudaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Melâmîler, her türlü gösterişten ve dünya malından yüz çeviren, rindce yaşamayı kendilerine ilke edinen bir felsefi görüşe sahiptirler. Kendilerini her türlü zevk ve eğlencelerden yoksun kılarlar. Özellikle nakşibendî kolu, bu anlayış ve görüşü bütün Müslümanlara zorla kabul ettirmek çabasıdadır. Ahilik bu tür anlayış ve uygulamaların karşısındadır. Tam tersine topluma karışmayı, bütün insanlara yardımcı kendine prensip edinmiştir. Üyelerinin mutlaka bir sanata uğraşmasını şart koşması onun, dünya ilişkisini, topluma bağlılığını açıkça gösterir”.

Yine aynı konuda Çalışkan ve İkiz'in (Çalışkan ve İkiz; 1993: 8) benzer bir görüş ise şu şekildedir.

“Bazı eser ve incelemelerde ahiliğe tarikat denilmişse de bu doğru bir ifade değildir. Çünkü, her tarikat belli bir zümreye hitap eder. Belli usulleri vardır. Hariçten kimseyi içine almaz. Ahilik böyle değildir. Ahiliğe esnaf ve san’atkârlardan her tarikata mensup kimse girebilir. Ahilik belli prensiplerden dışarı çıkmayan bir tarikat olmayıp İslâmi edep, nezâket, ve ahlâka sahip bütün tarikatlardan insanların müştereken insanlık hizmetine çalıştığı hizmet edenlerle edilenlerin haklarını koruyan bir teşkilâttir. Törenlerine tarikattan resmi ve gayri-resmi herkes katılabilir. Şet merasimlerinde ahi şeyhi ile beraber devrin sultanı, beyi, kadısı, âlimi, tüccar ve san’atkârları beraber bulunurlar. Tarikatlarda böyle değildir”.

Buna karşı ahiliğin melâmilikten beslendiğini söyleyenler de yok değildir.³ Ancak burada farkında olunması gereken husus hem ahiliğin hem melâmiliğin fütüvvetnâmelerden beslendiğidir. Kâzım Ceylan “Ahilik” adlı kitabında (Ceylan; 2013), Ord. Prof. Dr. Hakkı Uzunçarşılı, M. F. Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı gibi araştırmacıların konu ile ilgili fikirlerini; Burgazi, Nakkaş Ahmet ve Çobanoğlu fütüvvetnâmelerinden örnekler verdikten sonra ahilik-tarikât ilişkisi hakkında şu görüşlere yer vermiştir.

“Bütün bunları değerlendirdiğimizde Ahilik, başlangıçta bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bütün tarikatlar mistik bir özellik gösterir. Ahilik ise bunlardan farklı olarak dünyaya da değer vermiş, Ahiler, dünyalarını da ahiretlerini de ihmal etmemişlerdir. Bu özellik ahiliği diğerlerinden ayıran temel unsurdur. Ahiliği oluşturan anlayışın en başta, “*insanın kendi emeğinden daha hayırlı kazancı olmadığı*” şeklindeki hadisten kaynaklandığı ifade edilmektedir”.

1.5. Ahilik ile Esnaf Loncaları İlişkisi

Avrupa’daki Esnaf loncaları ile ilgili önemli araştırmacılar arasında İngiliz işçi sınıfı ile ilgili çalışmalar yapan Lujo Brentano gelmektedir. “Brentano, farklı lonca türlerinin kökenlerine ve tarihsel gelişimine ışık tutmaya çalışmıştı ve bu yolla loncalar ile sendikalar arasındaki benzerlikleri gün ışığına çıkarmayı hedeflediğini söylemiştir” (Brentano, aktaran Şeker: 2011).

Brentano, Ortaçağ Batı Avrupa Şehirlerinde gözlemlenen loncaları;

- a- Dini veya toplumsal loncalar
- b- Şehir loncaları veya tüccar loncaları

³ Konu ile ilgili bkz. AKBAŞ Gamze, *Ahilikte Melâmi Neşve*, Ahiliğe Genç Bakışlar, AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:8, Kırşehir, 2012: S.73-83

c- Esnaf loncaları şeklinde gruplandırmaktadır (Brentano, aktaran Şeker: 2).

XI. yüzyıl başlarında rastlanan dini loncalara ait nizamnameler anlaşıldığı üzere lonca üyeleri;

- a) Yaşlı, hasta ve düşkün üyelere yardım etmek,
- b) Yangın, sel gibi felaketlere maruz kalanların kayıplarını karşılamak,
- c) İhtiyacı olanlara borç vermek
- d) -lonca üyesi olmasa dahi- Yoksul ve hastalara yardımda bulunmak ve

mahkumları ziyaret etmeleri istenmekteydi (Brentano, aktaran Şeker:2011). Ancak yazar eserin ilerleyen bölümlerinde yukarıda sıralan uygulamalarla somutlaşan toplumsal dayanışma anlayışının dini loncalarla sınırlı olmadığını, tüccar ve esnaf loncalarının da aynı anlayış etrafında örgütlenmiş kurumlar olduğunu aktarmaktadır (Brentano, aktaran Şeker: 3).

Bir başka önemli araştırmacı J. Malet Lambert'e göre is İngiltere'deki ilk loncaların temel kural ve kaideleri şöyledir:

- 1- Loncaya kabul, üye adayının yemin etmesine bağlıdır.
- 2- Üyeler, loncanın tayin ettiği belirli yükümlülükleri yerine getirilmelidir.
- 3- Ölen üyelerin cenaze merasimine iştirak edilmeli, hayatta olmayan üyeler için anma merasimleri düzenlenmelidir.
- 4- Üyeler yılın belirli zamanlarında düzenlenen merasimlere iştirak etmelidir.
- 5- Belirlenen muaşeret kurallarına riayet edilmelidir.
- 6- Hırsızlık, yangın gibi hallerde toplumun mağdur fertlerine yardım edilmelidir.
- 7- Asayişin sağlanamadığı yerlerde, bu görev lonca üyeleri tarafından üstlenilmelidir.

Lambert'e göre, bir lonca yapılonca yapan özellikle ilk beş kuraldır. Bu şekliyle lonca, İngiltere ve Kıta Avrupa'sına özgü bir kurum olmayıp, benzerlerine Yunan ve Roma İmparatorluklarında kolayca rastlanır (Brentano, aktaran Şeker: 2011).

“Bizans loncaları devlet tarafından bazı kamu görevlerini yerine getirmek üzere kurulmuş mesleki teşkilâtlardır” (Güllülü, aktaran Ekinci, 1989:17). Ahi

birlikleri ise bugün kamu görevi olarak kabul edilen birçok görevi yapmalarına rağmen bunu zorunda oldukları için değil , kendi ahlâk bağlantıları bağlamında yapmışlardır. Ayrıca Bizans loncaları devletin sıkı denetim ve gözetimi altında çalışırken, ahi birliklerinin kuruluş aşamasında devlet ahi birliklerinin iradesine karışmamış ancak sonraki dönemlerde birlik idaresine seçilen bazı görevlilerin görevlerine hükümet yetkililerin onayı ile başlaması prensibi getirilerek dolaylı bir denetim sağlanmıştır. Loncalara üyelik için imparatorun görevlendirdiği kişilerin onayı gerekirdi ve üyelikten ayrılmak mümkün değildi. Oysa ki ahilikte üyelik serbestti ve kabul işlemleri teşkilât yetkilileri tarafından yapılır, devlet buna müdahale etmezdi. Üyeler istedikleri zaman teşkilâttan ayrılabilirlerdi. Bizans loncalarında tüccar ve sanatkâr olmak katılım için ön koşul olurken, ahilikte ki ön koşul ahilik prensiplerini kabul etmektir. Bizans loncalarında üyelerin uyması gereken kurallar siyasi otorite tarafında tespit edilirken, ahilikte bu kurallar teşkilât idarecileri tarafından belirlenirdi. Bizans loncalarında farklı loncalar arasında evlenme yasağı olduğu için kastlaşma ve kan gruplarının oluşmasına sebep olmuştur. Ahilikte ise böyle bir evlilik yasağı söz konusu değildir. Loncalar sınıfı bir toplum yapısını meydana getirecek şekilde teşkilâtlanırken, ahi teşkilâtları sınıflı toplum yapısına karşı çıkmış ve buna göre teşkilâtlanmıştır (Ekinci, 1989: 17-18).

Bu verilere bakıldığında genel ahlâka ve iyi insan olmanın gereklerine göre yapılması gerekenler ahilikte ve loncalarda ortaktır. Ayrıca yine teşkilâta aidiyet ve törenler düzenlenmesi ve bunları katılım hususları da ahilik ve loncalarda arasındaki ortak noktalardandır. Bununla birlikte yukarıda ortaya koyduğumuz gibi iki yapı arasında farklılıklar da vardır. Bu sebeple Yusuf Ekici'nin de belirttiği gibi Avrupa'da vücut bulan bu loncalar ve ahilik teşkilâtı birbirinin devamı olan teşkilâtlardır da diyemeyiz.

1.6. Ahilikte Törenler ve Eğlence Kültürü

Ahilikte, bir sanat sahibi olarak kimseye muhtaç olmadan kendi ayakları üzerinde durabilmek ve üretime katkı sağlamak düşüncesi hakimdir. Yeni kuşaklara küçük yaşlardan itibaren bir meslek öğretilir ve kendi geçimini sağlayabilmesi mümkün kılınır. Bu eğitim de çeşitli kademelerden oluşurdu (Akkutay, 1991: 14-18). Daha öncede bahsi geçen yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi belirli kural ve

kaideler ile ilerler ve hiyerarşi arasındaki geçiş çeşitli teamül ve törenlerle gerçekleştirilirdi. Bu teamülleri Prof. Dr. Neşet Çağatay (1981:180) “Ahiliğe girişte önce adayın başı tıraş edilir. Tövbe ve telkin verilir, ahdullah okurlar, taç, hırka, ve şalvar giydirebilirler. Yol ata ve iki yol kardeş verirler. Kuşak (şed veya peştamal) kuşadırlar, tuğ ve bayrak verirler, seccadeye geçirirler, helva pişirirler, birbirlerine lokma sunarlar ve başka bir şehre helva gönderirler. Böylece uzun yıllar eğitilip denendikten, törenlerden geçirildikten sonra kişi en olgun bir ahi haline gelmiş olur” şeklinde aktarmaktadır.

Bahsi geçen törenler ise çıraklık, kalfalık ve ustalık törenleridir. Meslek eğitimi yamaklıkla başlardı. Bir esnafa yamak olabilmek için, on yaşından küçük olmak gerekiyordu. Yamağın işe devamı velisi tarafından taahhüt edilirdi. Yamaklar (müptediler), iş yerinde sanat öğrenir, ilgili iş kolunun zaviyesinde diğer konularda eğitim görürlerdi. Yamaklara ücret ödenmez, karın tokluğuna çalışırlardı. Yamaklık müddeti iki yıldır. İki yıl yamaklık yapan genç, bir törenle çıraklığa geçer. Tören günü “çırak çıkacak” gencin ustası, kalfaları ve velisi, o iş kolundaki esnaf başkanının dükkanında sabah namazından sonra toplanırdı. Usta, çırak olacak gencin işe bağlılığını ve becerisini anlatır, çocuğun velisi ise esnaf vakfına, kepçe, sahan vb. bir eşya armağan ederdi. Esnaf başkanı çocuğun sırtını sıvazlar namaza ve dükkana devamı, üstada, kalfalara, anaya, babaya, saygı ve bağlılığı, yalan söylememeyi öğütler, çırağa üstadı tarafından ödenecek uygun bir ücret keserdi. Bu ücretin iki haftalık tutarı, çırağın ustası tarafından, esnaf sandığına “terfi” harcı olarak yatırılırdı. Çırağın Ahi ahlâkının öngördüğü niteliklere sahip olması ve onun bu niteliklere sahip olduğuna, aynı meslekte çalışan diğer iki çırağın –yol kardeşi- şahitlik etmesi gerekir. Bunlar doğru sözlü, cömert, tatlı dilli ve güler yüzlü olmak gibi niteliklerdir (Duman, 2012 ve Ekinci, 1989:40). Çıraklık süresi birçok sanatta bin bir gün veya üç yıldır. Bir ustanın çırak alıp alamayacağı veya kaç çırak alabileceği Ahi birliğinin iznine bağlı idi. Çırak, velisi tarafından “eti senin kemiği benim” denerek ustaya teslim edilirdi. Ama ustanın da çırağa karşı bazı sorumlulukları vardı. Her usta, çırağına, çırağına sanatının bütün inceliklerini öğretmek ve onun iyi bir ahlâka sahip olmasını sağlamakla yükümlü idi. Bir çırağın, sanatının ehli ve iyi ahlâklı olmaması, ustası için onur kırıcı olurdu (Güllülü, aktaran Duman, 2012:187).

Çıraklık süresini başarıyla dolduran gençler, yapılan bir törenle kalfalığa geçerdi. Güllülü, Ahi birlikleri isimli araştırmasında kalfalığı, Ahi birliklerine sonradan katılmış bir ara statü olarak tanımlamaktadır. Ona göre, önceleri çıraklık devresini başarıyla bitirenler, hemen kendi adlarına küçük bir işletme kurup usta statüsüne geçme imkânı bulduklarından, eski kaynaklarda bu statüden hemen hiç söz edilmemektedir (Güllülü, aktaran Duman, 2012).

Çıraklığı biten gencin, meslekte kâfi derecede yetiştiği ve ahlâken de olgunlaştığı ustası tarafından teşkilâta bildirilirdi. Bundan sonra, esnaf yönetimi kalfalık merasiminin yapılacağı zamanı tespit ederdi. Kalfalık merasimi kapalı alanda (zaviye, mescit cami gibi) yapılırdı. Bu toplantıya esnaf yönetim kurulu üyelerinden başka, çırağın ustası ve kalfalarıyla o mesleğin ustaları da davet edilirdi. Törende, kalfaların (yol kardeşlerinin) en kıdemlisi hizmet ve rehberlik görevini yapardı. Hayatında ilk defa mesleğine mahsus kıyafeti giyinerek toplantıya katılan kalfa adayının kabiliyeti ve güzel ahlâkını ustası anlatır, buna esnaftan üç usta daha şahitlik ederdi. Velisinin de kendisinden memnun olduğunu söylemesinden sonra bir hoca “aşır” okur ve dua ederdi. Ölmüşlerin ruhuna Fâtiha okunduktan sonra, herkes ayağa kalkar, esnaf başkanı kalfa adayını karşısına alarak ona meslekî ve ahlâkî konularda nasihat verip, Besmele ile beline şed (peştemâl) kuşatırdı. Genellikle büyükçe bir havluya benzeyen peştemal, pamuklu bezden yapılmış olup, yollu iki renklidir. Peştemal, önce uzun tarafından beşe, sonra kısa tarafından üçe katlanarak hazırlanırdı. Peştemalin beşe bükülmesi, beş vakit namaza, beş Al-âbeye, beş ululazım peygambere, beş İslâm binasına (İslâm'ın beş şartına), beş unsura iman getirmeye (Allah'ın birliğine, meleklerine, kitaplarına, resullerine, kıyamet gününe) işaretti. Bu sade törenden sonra, yeni kalfa esnaf başkanından başlayarak, katılanların ellerini öperdi. Babasının (velisinin) elini öptükten sonra, babası bir mutluluk ve Allah'a şükran ifadesi olarak esnaf vakfına, üzerinde (..... esnafının vakfidır) ibâresi yazılı bir bakır kap hediye ederdi. Yeni kalfa, kendisine rehberlik eden yol kardeşi ile beraber dışarı çıktığında, kapı önünde toplanan çırakları kendisini tebrik ederlerdi. Doğruca ustasının dükkanına giden yeni kalfa bu dükkanın önünde durur ve esnafın bütün kalfaları gelip kendisini tebrik ederler ve böylece tören sona ererdi (Ekinci 1989, 40-41 ve Çağatay, aktaran Duman, 2012).

Ustalığa yüксеlebilmek için ise üç yıl kalfa olarak çalışmak gerekmektedir. Kalfa olarak çalıştığı süre boyunca hakkında hiç şikâyet olmaması, kendisine tebliğ

edilen görevleri dikkatle yapması, çırakları iyi yetiştirmesi, diğer kalfalarla iyi geçinmesi, müşterilere karşı davranışlarının iyi olması ve bir iş yerini yönetip yönetemeyeceği, iş yeri açma konusunda yeterli sermayeye sahip olması hususları dikkate alınır. Ustası tarafından usta olabileceğine kanaat getirilen kalfaya otuz gün önceden karar bildirilir ve dükkan bulmasına izin verilir. Tören ilkbaharda yapılır. Törene esnafın çalışan ve çalışmayan bütün ustaları ile esnafın başkanları, memleketin müftü ve kadısı, caminin imamı ve hatipleri de çağrılır. Tören günü usta adayı berbere gider tıraş olur daha sonra yol kardeşleri ile birlikte hamama gider, ustasının karşısına bu şekilde çıkardı. Ustası ile iki rekât namaz kılar , ustasının son nasihatlerini dinler ve ustasının hayır duasını alarak törenin yapılacağı yere giderlerdi. Ahi baba vekilinin köşkünde, esnaf başkanları önde, ustalar ise onların arkasında olmak üzere iki sıralı bir daire şeklinde otururlardı. Dairenin orta yerine konmuş sedir üzerinde de esnaf başkanlarının en yaşlısı, müftü ve kadı otururdu. Usta adayı kalfa sağında esnaf başkanı ve solunda ustası ile birlikte meclise girer ve içeridekileri selamlardı. Bundan sonra müftünün işaretleriyle imam bir “aşır” okumaya başlar ve böylelikle tören başlardı. Müftünün ticaret, sanat ve çalışma hakkında bazı ayetler okuması ve kadı tarafından aynı meâlde okunan birkaç hadis ile tören devam eder. Esnaf başkanı usta adayına peygamberlerden hangisinin hangi sanatın pîri olduğunu söyleyip, esnafın silsilesini pîrine kadar çıkardıktan sonra, kimsenin zararına çalışmaması gerektiğini uzun uzun açıklayarak nasıl davranması gerektiği ile ilgili öğütler verir. Padişaha itaati, bilginlere saygıyı, halka şefkat ve merhamet duymayı, küçükleri sevmeyi, kimseye eziyet etmemeyi, kalfa ve çıraklarına çocukları gibi bakmayı öğütleyerek konuşmasını bitirir. Daha sonra ustası söz alarak bir konuşma yapar ve kalfasıyla helâlleşir. Konuşmanın sonunda usta kalfanın belindeki kalfalık peştemalini (şeddini) çıkarıp, kendi eliyle ustalık peştemalini takar ve tören tebriklerle son bulurdu (Ekinci 1989, 41-43 ve Çağatay, aktaran Duman, 2012).

Prof. Dr. Neşet Çağatay (1981:145) buradaki kuşakla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Kuşağın yedi adı, yedi bağlanması, yedi açması, yedi tılsımı, yedi türlü götürmesi vardır. Bu sayılar, bu biçimler, ocağın simgesindendirler. Bu simgeler yedi yıldızdan, yedi yerden, bencilliğin yedi başından, yedi yönde, yedi farzdan kinayedir.

Öğretmenler, yedi kez kuşak bağlama ve açmanın anlamını şöyle açıklıyorlar: Ahi, cimrilikler kapısını bağlaya, cömertlik kapısını aç. Lezzet kapısını bağlaya, çile (riyaset) kapısını aç. Halktan umut kapısını bağlaya, Haktan yana aç. Anlamsız söz söyleme kapısını bağlaya, doğruluk ve iyi kulluk kapısını aç. Şeytan işi kapısını bağlaya, doğruluk kapısını aç”.

Ahilikte bu törenlerin davetine icabet etmek, törene katılmak önemli bir husustu. Çünkü var olan sistemin korunması ve sosyal bağların kuvvetlenmesi açısından bu törenler önemliydi. Bu tekrarlanma pratiğiyle Ahilik teşkilâtının kuralları, vizyon ve misyonu, teşkilât içi hiyerarşi gibi pek çok unsur sağlamlaştırılmış olurdu.

Ünlü Fransız Sosyolog Emile Durkheim da, insanlar arasında barış ve düzenin sağlanmasının maddi illetlerden çok bir ahlak işi olduğunu belirtir. Özellikle sosyal bir kurum olan ekonominin bir ahlak disiplinine sahip olmadan yaşayamayacağına dikkat çeker. Ona göre; meslek grubunun birliğini sağlayan, ortak teamül ve geleneklere tabi olan ve gerektiğinde üyelerini bu geleneklere riayet ettirmesini bilen bir teşekkülün varlığına ve öncülüğüne ihtiyaç vardır (Durkheim, 1962:15,19).

Ahilikteki tören ve toplantıların tekrarlama pratiği törenlerin yanı sıra bir eğlence kültürü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ahiler için bir nevi toplanma mekânları olan zaviyeler bu gibi etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Ahi kültüründeki bu oyun oynama, müzik ve dans geleneğinin varlığından birçok farklı kaynakta bahsedilmektedir. Bu eğlence kültürünün varlığını ve sebebini Prof. Dr. Neşet Çağatay (1981:103) şu şekilde aktarmaktadır:

“Akşamları yemek yedikten sonra dinî ve ahlakî, eğitimsel kitaplar okunur sonra sema ve raks (çalgi ve oyun) edilirdi. Bu durum bize ahilerin ham sofu değil, din ile dünya işlerini bir arada yürüttüklerini gösterir. Akşama dek kafa ve kol gücünü tüketen bir kişinin ertesi gün işini aynı istekle sürdürebilmesi için maddi ve manevi desteğe, neşelenip eğlenmeye ihtiyacı vardır”.

Çağatay’ın yine aynı eserinde (1981:142) eğlence kültürünün varlığı Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi’nde “...Ahi zaviyelerinde Türkçe fütüvvetnâme, Kur’an, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, önemli kişilerin hayatı... öğretilirdi” şeklinde ifade edilmiştir. Yazar eserin (1981:143) devamında medrese ve zaviyeler arasındaki farklardan bahsederken “zaviyede öğretmen ve pirlere önünde şarkılar ve ilâhiler okunur, oyunlar oynanırdı. Oysa ki medreseler

yaşantısında türkü hem özel belki de edep dışı bir şey sayılırdı” diyerek eğlence kültüründen bahsetmiştir. Çağatay bu eserinde (1981:140), zaviyelerdeki üyelerin görevlerinden bahsederken “milli oyun oynayanlar”ın varlığından da söz etmiştir.

Yusuf Ekinci de Ahilik ve Meslek Eğitimi adlı kitabında (1989:37-38), zaviyelerde musıkî dersleri verildiğinden; şarkılar, ilâhiler okunduğundan ve oyunlar oynandığından bahsetmektedir.

Benzer şekilde Kâzım Ceylan sema ve raksın bir eğitim metodu olarak ahilikte kullanıldığını ve bununla ahilerin gönül rahatlığına ermelerinin sağlandığını belirtmektedir (Ceylan, 2013:71).

Bütün bu kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda makro planda dans, müzik, sema ve oyunun ahilik içerisinden hem eğitici hem de birleştirici bir rol aldığını görmekteyiz. Çeşitli zaman ve mekânlarda tekrarlanan toplantılarda gerçekleştirilen bu etkinlikler, ahilik teşkilâtına mensup kişiler arasındaki bağları kuvvetlendirmek, moral depolamalarını sağlamak ve ortak bir kültür yaratmak gibi işlevleri yerine getirmişlerdir. Ahilikteki bu toplantılardan kaynağını alan ve Anadolu kültüründe çeşitli şekillerde varlığını sürdüren bu sohbet ve eğlence geceleri halen varlığını sürdürmektedir.

Ayrıca Ahilik Teşkilâtı, Richard Sennet (2012:302)’in de vurguladığı gibi kültürlerin merkezinde yer alan ve toplumları ayakta tutan “maneviyat – inanç – iş birliği” üçlüsünün tamamını bünyesinde barındıran ve yaşatan bir sosyal yapıdır.

2. BÖLÜM. TÜRKİYE’DE GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI

Durkheim’a göre, bir grup ne kadar kuvvetle kurulmuş ise, ona mahsus ahlâk kuralları da o kadar çok, vicdanlar üzerindeki otoriteleri de o kadar fazladır. Çünkü grup ne kadar homojense, gruba tabi olan fertler de o derece sıkı ve devamlı bir temas halindedir. Bu temas ne kadar sıkı ve devamlı olursa paylaşılan ortak duygu ve fikirler de o kadar çok olur. Ona göre, içtimai bir müessese bir ahlâk disiplini olmadan yaşayamaz ve ortak bir hareket tarzı (ahlâk) ancak tekrar, teamüller, tatbik ve tekrarlanma pratiği ile sağlam bir şekilde kazanılabilir (Durkheim, 1962:17-19).

Buradan hareketle günümüze baktığımızda, kökenini Türk kültüründen ve İslâm ahlâkından alan; geçmişte Fütüvvet ve Ahilik teşkilâtların toplumun hayatının düzenlenmesi sorumluluğunu çok yönlü ve aktif olarak üstlenmiş, günümüz de ise daha çok ahlâki eğitim sorumluluğunu üstlenen “içtimai müessese” –Durkheim’ın deyişiyle- *Geleneksel Sohbet Toplantı*’larıdır. Durkheim’ın vurguladığı tekrarlama pratiği, günümüze değişerek gelse de bugün halen çeşitli şekillerde gözlemlenebilmektedir.

Burada isim olarak Geleneksel Sohbet Toplantıları’nı kullanılıyor olsa da anlam ve muhteva olarak günümüzdeki Sohbet Toplantıları’nı yapılış ve kuruluş şeklini karşıladığını düşündüğüm bir terimden bahsetmeden geçemeyeceğim. Bu terim Eric Hobsbawm’ın “ıcat edilmiş gelenek” terimidir. Hobsbawm (Hobsbawm ve Ranger, 2006:2) bu terimi şu şekilde açıklamaktadır.

“İcat edilmiş gelenek, alenen ya da zımmen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesi olarak düşünölmelidir.”

Bu tanımı sohbet toplantıları ve ahilik bağlamında ele aldığımızda oldukça mantıklıdır. Hobsbawm’ın ifadesindeki “kurallarca yönlendirilen”, “ritüel”, “sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır”, “tekrarlara dayanarak”, “belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesi” kelime ve söz öbeklerinin tamamı günümüzdeki Sohbet Toplantıları’nı anlam ve bağlam olarak karşılamaktadır.

Bu noktada bir başka tanım yapacak olursak; ülkemizin çeşitli yörelerinde, sözlü kültürün aktarımı ile günümüzde halen varlığını sürdüren, kökenini Fütüvvetçilik anlayışının şekillendirdiği Ahilik geleneğinden alan, farklı yörelerde farklı isimlerle yapılan, katılımcı sayıları, yaşları, sosyal statüleri, toplanma sıklıkları ve günleri değişen, özellikle kış aylarında belirli kurallar dahilinde gerçekleşen; yapıldığı toplumda sosyokültürel bağları sağlamlaştırmak, gençleri eğitmek ve kültürün devamını sağlamak üzere tekrarlanan toplantıları *Geleneksel Sohbet Geceleri* olarak adlandırabiliriz.

Geleneksel sohbet toplantıları ülkemizde sosyal, kültürel ve kültürel performans geleneğinin devamlılığı açısından önemli roller üstlenmektedirler. Günümüzde halen bu kapsamda yurtiçinde ve yurtdışında Türkler'in yaşadığı bir çok yerde, farklı isimlerle toplantılar düzenlenmektedir. Bu bölgelerde esnaf kültürü de ahilik ile hemen hemen aynıdır.

Türkolog Gunnar Jarring'e göre Doğu Türkistan'daki meslek teşkilâtları 20. yüzyılın ortalarında hala varlığını korumakta ve faaliyet göstermekte idi. Birçok meslek teşkilâtının manevi ve mesleki bakımdan birer talimat kılavuzu yani risalesi olduğunu anlıyoruz. Türkçe'nin Uygur lehçesiyle ve Arap harfleriyle yazılmıştır. Risaleler arasında yağcılar, dokumacıların, çiftçilerin, tüccarların vs. risalesi bulunmaktadır. Her meslek teşkilâtının başında seçilerek başa getirilen ve "aksakal" unvanıyla anılan bir başkan bulunur. Yine her meslek grubunun "pir" adıyla anılan himayecileri vardır. Mesela dokumacıların pirinin Hz. Adem'in üçüncü oğlu Şit, takkecilerin pirinin Hz. İbrahim, boyacıların pirinin Hz. İsa olduğunu ve meslek teşkilatlarında Adem, Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in isimlerinin en önemli pirlere olarak geçtiğini görüyoruz (Jarring, aktaran Naskali:2004). Doğu Türkistan'daki esnaf teşkilâtlanmasının ahilikle olan benzerliğini, bu teşkilâtların yapısında ve uygulamalarında da gözlemlemek mümkündür.

Bugün büyük bir kısmı Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Özerk Bölgesi'nde (Doğu Türkistan) yaşayan Uygur Türkleri'nde geleneksel sohbet toplantılarının ismi "Meşrep"dir. Kelime Arapça olup "içilecek yer" anlamına gelmektedir. Meşrep, müzik, halk dansları ve çeşitli halk oyunları ile halkın örf adetlerinin birleştiği bir toplanma biçimidir. Birkaç aile veya daha kalabalık toplantıların kendi aralarında

nöbetleşerek yaptığı bir eğlencedir. İslamiyet'ten önce de (10. Yüzyılda) Uygurların bu geleneği sürdürdükleri bilinmektedir. Ve bu tarihlerde eğlencelerin kadın-erkek ayrımı yapılmadan gerçekleştirmişler ancak İslamiyet'ten sonra kadınlar ve erkekler ayrı Meşrepler halinde yapılmaya başlanmıştır (Tezcan, 1989:46-47). Kaşgar'da aynı meslekten olan kişilerin kendi aralarında sürdürdüğü “Mevsim Meşrepleri”, kadınların kendi aralarında devam ettirdiği “Beravet Meşrepleri”, Kumul da yapılan “Mildis” ve “Kökmeşrep”i, İli halkının kendi akrabaları arasında yaptığı **kışlık** “Sırameşrepleri” ve ırmak kenarlarında yapılan “Seyli Meşrepleri” şeklinde varlığını sürdürmüştür. Doğu Türkistan'daki bu Halk Meşrepleri ülkemizdeki Yârân sohbetleri ile aynı fonksiyon ve özelliklere sahiptir (Turdi, aktaran Tezcan, 1989:46-47). Görüldüğü gibi özellikle Sırameşrepleri hem kış aylarında yapılması hem de Sıra- ön ekini alması, ayrıca toplum içerisindeki işlevleri ve İslamiyet'ten sonra aldığı yeni şekle bakılırsa Turdi'nin de belirttiği gibi ülkemizdeki sohbet gelenekleri ile yakın bir bağ olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte Kırım Karay Türkleri'ndeki “konuşma” adı verilen benzer muhtevada toplantılar da vardır. Bu toplantılarda atasözü, deyim, türkü, tapmaca, çın yarışmaları olur, müzik dans ve komik unsurlar toplantıyı değişik yönlerle tamamlar. Misafirperverlik, “konuşma”da uyulması gereken kurallar, dans, müzik ve oyun unsuru, kurallara bağlı olması gibi sohbet toplantıları ile pek çok ortak noktası mevcuttur. Ancak “Konuşma” adı verilen toplantıların ülkemizdeki sohbet gecelerinden bazı farkları da bulunur. Bunun da en büyük sebebi dindir. Karaylar, Yahudiliğe benzetilen ancak çok belirgin farkları da bulunan “Karaizm” diye adlandırılan dine mensupturlar. Bu sebeple sohbet toplantıları olan “konuşma”larda içki ikramı yapılır. Ayrıca kadın ve erkekler birlikte bu “konuşma”larda bulunabilirler (Altınkaya, 2004). Bu noktada dinin toplum hayatını ve dolayısıyla da sohbet toplantılarını farklı biçimlerde şekillendirebileceği açıkça görülmektedir.

Ayrıca; Kırgızistan'da erkekler arasında yapılan “Coro Bozo” toplantıları (Ekim, 2012), Özbekistan'daki Geşdek (Cenikoğlu, 1998:59) toplantıları da Anadolu'daki sohbet toplantılarına benzer karakterdeki sohbet toplantıları arasında sayılabilir.

Tezcan (1989:6-7)'in aktardığı ve benimde çalışmam sırasındaki tespitlerimle eklemeler yaptığım Anadolu'daki bazı sohbet teşkilâtlarını şu şekilde sıralanmaktadır.

- Barana – Balıkesir (Dursunbey),
- Cümbüş – Ankara ve çevresi,
- Delikanlı Teşkilâtı – Ankara (Örencik),
- Gençler kurulu – Niğde (Dündarlı),
- Gezek – Isparta (Senirkent), Kütahya, “Bursa” (Ercan ve Düzbakar 2008),
- Keyif, Kef – Antalya, Isparta,
- Muhabbet – Ankara (Beypazarı),
- Oda Teşkilâtı– Balıkesir (Edremit),
- Oturmah – Van,
- Sıra Yârenleri – Konya (Akşehir),
- Sohbet – Tüm Anadolu'da,
- Yâren, Yâran – Çankırı, Isparta (Eğridir, Şarki Karağaç, Gelendost),
- Yârenler – Manisa (Soma),
- Yâren – Kütahya (Simav),
- Sıra Gezme, Sıra Gecesi – (Tokat, Şanlıurfa),
- Erfane – Kastamonu,
- Oturak – Kastamonu,
- Kürsübaşı – Elazığ,
- Meşrep – Uygur Türkleri (Çin Halk Cumhuriyeti),
- “Konuşma – Kırım Karay Türkleri” (Altınkaynak, 2004),
- “Geşdek – Özbek Türkleri” (Cenikoğlu, 1998:59),
- Coro Bozo - Kırgızistan (Ekim, 2012),
- Sıraname – Kastamonu,
- Sıra Yemek, Yâren – Çankırı Köyleri,
- Yârân Uşağı – Eldivan,
- Yârân Yakmak – Çankırı (Tezcan, 1989:6-7).

Ülkemizde farklı illerde görülen yukarıda ismi yazılı olan ya da olmayan – tezimin konusu olan Birikme Geceler (Ateş Gezmeleri) de burada yer almamaktadır- pek çok sohbet toplantısı yapılmaktadır.

Ayrıca bu toplantılar Harfane Sıra Gecesi, Velime Geceleri, Dörtel Oyunu (Tarhala Baranası), Gezek Geleneği, Gezek Kültürü, Herfene, Keten Helva Çekimi, Konya Oturakları, Kula Yarenleri, Kürsübaşı Geceleri, Yaran-Yaren Teşkilatı, Yâren Geceleri, Ferfene, Gezek, Dış Gezek, Oturak Alemi, Eyvan Geceleri isimleri ile Geleneksel Sohbet Toplantıları, 16 Kasım 2010 tarihinde 5.COM 6.44 numaralı karar ile *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi*'ne kaydedilmiştir (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50995/geleneksel-sohbet-toplantilari.html>).

Bunlar ile ilgili de pek çok makale, bildiri, kitap ve lisansüstü tez çalışmaları yapılmıştır. Ulaşabildiğim pek çok kaynakta kökenle ilgili Ahilik kurumuna atıflar yapılmaktadır. Ben bu çalışmada hepsini tek tek açıklamak yerine, ahilik ile ilgili yapılan çalışmalarda da sıkça adı geçen *Yâren Teşkilâtı*'nı merkeze alarak, ilk önce Uygur Türkleri'nin Meşrepler'inden biri olan Sıramesrep ile benzer ismi ve muhtevası bakımından hem de bilinirliği açısından ülkemizdeki Sıra Geceleri ve Sıra Yârenleri ile Yârenlik arasındaki ortak noktaları vurgulamayı uygun buldum. Daha sonra da Yârenlik ve Ahilik teşkilâtları arasındaki bağı, dolayısıyla da Geleneksel Sohbet Toplantıları ve ahilik arasındaki bağı ortaya koymaya çalışacağım.

2.1. Sıra Gecesi (Sıra Gezme) (Şanlıurfa) ve Sıra Yârenleri (Akşehir) Bağlamında Yârenlik Geleneği (Çankırı)

Sıra Geceleri Tezcan (1989:6)'ın belirttiği üzere Tokat ve Şanlıurfa illerinde halen varlığını sürdürmektedir. Ancak popüler kültürün de etkisiyle günümüze gelene kadar bazı değişimlere uğramıştır. Bugün sıra gecesi denildiğinde aklımıza genel ifadesiyle türküler söylenen ve çiğ köfte yapılan bir meclis akla gelmektedir. Öyle ki günümüzde “Sıra Gecesi Ekipleri” kurulmuştur ve bu ekipler ücrete mukabil etkinlikler düzenlemektedir. Bu çalışmadaki Sıra Geceleri ve Yârenlik arasındaki ortaklıklar daha çok Şanlıurfa Sıra Geceleri göz önünde bulundurularak yapılacaktır.

Elbette Sıra Geceler yalnızca türküler söylenen ve çiğ köfte yapılan, Akbıyık (2004)'ın tabiriyle “sıradan geceler” değildir. Akbıyık (2004)'a göre Sıra Gecesi “yaşları birbirine yakın arkadaşların bir grup oluşturarak haftanın belli günlerinde,

“sıra” ile belirli kurallara tabi olarak evlerde yaptıkları toplantılara Urfa’da “sıra gezme”, bu gecelere de “sıra gecesi” denmektedir”. Sıra gecelerinin en önemli unsurlarından biri sohbettir. Bu sohbetler sıra gezenlerin meslek ve eğitim seviyelerine göre değişiklik gösterse de genellikle sağlık, eğitim, din, siyaset, Urfa’nın sorunları ve Türkiye ve dünya meseleleri konuşulur. Urfa’da her sıra gecesinde müzik yoktur. Bazı sıralarda sadece sohbet edilir (Akbyık, 2004).

Yukarıdaki tanımda da gördüğümüz üzere Sıra Geceleri’nin belirli kuralları vardır ve sıraya katılanlar bu kurallara uymak zorundadır. 30 yıldır sıra gecelerine katılan ve sıra başkanlığı yapan Akbyık (2004), sıra gecesindeki kuralları şu şekilde aktarmaktadır.

“İlk yapılan sırada sıranın bir başkanı seçilir. Başkan sıra gecesinin yönetimi üstlenir. Sıra gecesinde kurallara uymayanlara verilen cezaları uygular. Sıra dışında da sıra arkadaşları arasında irtibatı sağlar, kıra gitme, taziye yemeği yapma, arkadaşları toplama gibi organizasyonları yapar. Sıra’da önceden belirlenen gelme saatlerine uyulur, uymayanlara arkadaşlarca tespit edilen ceza verilir. Sıraya izinsiz misafir çağrılmaz. Sıraya gelen misafirler ve yaşça büyük olanlar, saygı ifadesi olarak üst tarafa oturtulur ev sahibi (sırayı yapan) ise her zaman kapıya yakın oturur. Sıra gecesinde genellikle bağdaş kurularak oturulur. Oturanların ayaklarını uzatmaları, yan gelmeleri hoş karşılanmaz. Ancak ayağında rahatsızlık olan, izin isteyerek ayağını uzatabilir. Sıra gecesinde müzik icra edilirken konuşmak, müzisyenlere hakaret sayılır”.

Sıra gecelerindeki müzik kültürünün, ülkemiz müzik kültürü içerisinde önemli bir yeri vardır. Türkü okuma merakı, el sanatları ile uğraşan zanaatkarlar arasında da çok yaygındır. Çulhacı (dokumacı), debbağ (derici), keçeci, tenekeci, kazancı, kazzaz gibi meslekleri icra edenler hem çalışır hem de türkülerini mırıldanırlar. Bu kültürle yetişen pek çok ünlü ses sanatçısı arasında Kazancı Bedih, Tenekeci Mahmud gibi isimlerle anılan sanatçıların bulunması da bu hususu desteklemektedir. Sıra gecelerinde usta-çırak ilişkisiyle devam eden müzik kültürü, sıra gecelerinde makam geleneğine uygun olarak belirli kural ve kaidelerle icra edilir (Can, 2009:8-9).

Tekrara düşmemek adına bu bölümde Yâren Teşkilâtının özelliklerinin detaylarına bir sonraki bölümde değinilecektir. Bu noktada Sıra Geceleri ile verdiğimiz bilgiler ışında doğrudan Sıra Geceleri ve Yâren Teşkilâtı arasındaki ortak noktalara değinilmiştir.

Sıra Gecesi geleneğinin içinde 30 yıl bulunmuş olan Akbıyık (2004) da kendi hipotezini doğrular nitelikte Sıra Geceleri ve Yâren Geceleri ile ilgili “kökü çok eski Türk geleneğine dayanan, Ahilik müessesesinin düşünce ve kurallarının hakim olduğu geleneksel toplantılardır” şeklinde görüş belirtmektedir. Ayrıca;

- Her iki toplantının erkek ve belirli yaş grupları arasındaki katılımcılarla gerçekleşmesi,
- Toplantıların haftanın belirli gecelerinde evlerde yapılması,
- Toplantılara katılan herkesin kurallara uyma zorunluluğu
- Toplantılarda “Baş ağa”, “Başkan” gibi yöneticilerin varlığı,
- Toplantılardaki sohbet unsurunun varlığı,
- Ortak geleneksel oyunların varlığı,
- Toplantılarda müzik ve dansın varlığı,
- Toplantılarda geleneksel yemeklerin ikramı ve alkol kullanılmaması,
- Toplantıların ahlâk yönünden eğitici rolü,

Bununla birlikte toplantılara katılanlar arasındaki sulh, anlaşmazlıklarda devreye giren topluluk içerisindeki mahkeme ve kusurlu bulunanlara çeşitli cezaların verilmesi, (Akbıyık, 2004) gibi unsurlar, Sıra Geceleri ve Yâren Geceleri arasındaki bağı, zaman, mekân, katılımcılar, işlev, işleyiş, muhteva ve yönetim gibi pek çok farklı yönden gözler önüne sermektedir.

Konya'nın Akşehir ilçesinde ise benzer toplantılar “Sıra Yârenleri” veya “Meydan Sırası” isimleriyle anılmaktadır. Yârenlerin başı “Yiğitbaşı” denilir. Bununla birlikte Sıra Yârenleri'nde “Yiğit Ağası”, “Kâhya Beyi”, “Bölük Başı” ve “Çavuş” ünvanı alan kişiler bulunur (Tezcan, 1989:40). “Yiğit başı”, topluluğun tek başına karar verme yetkisine sahip lideridir. Yâren mahkemesine başkanlık eder ve cezaları uygulamak ya da bağışlamak onun insiyatifindedir. “Kâhya beyi”, ikinci derece yetkilidir. Yiğitbaşının vekili konumundadır. Verdiği kararlarda yiğitbaşına karşı sorumludur. Yiğitbaşının bulunmadığı anlarda liderlik yapar. Yâren mahkemesinin üyesidir. “Yâren ağası”, üçüncü derece yetkilidir. Yiğit başı ve kâhya beyinin olmadığı toplantılarda başkan olabilir. Yâren mahkemesinin üyesi olup kâhya beyinin solunda oturur. “Bölük başı”, dördüncü derece yetkilidir. Diğerlerinin olmadığı toplantılara başkanlık edebilir. Yâren mahkemesinin üyesi olup, kâhya beyinin sağında oturur. “Çavuş”, 4 büyüğün yardımcısıdır. “Sıra evi”nin

hazırlanması, müzisyenlerin ayarlanması, yiyecek-içeceklerin servisi gibi işlerden sorumludur. Diğer katılımcıların tamamına ise “Yâren” denilir (Cenikoğlu, 1998:65).

Akşehir’deki Sıra Yârenliği geleneğinde diğer pek çok geleneksel sohbet toplantısında olan bir çok özellik mevcuttur. Sıra Yârenliğinde de katılımcılar belirli kurallara tabiidir. Aksi taktirde verilen cezalara razı gelmek zorundadırlar. Toplantılara yalnızca erkekler katılabilir. Toplantılarda gelen konuklara ikramlar yapılır. Yârenliğe girebilmek belirli kişisel olarak belirli karakter özelliklerine sahip olmak gereklidir. Belirli kıyafetler ile gecelere katılırlar (Cenikoğlu, 1998). Ayrıca “Sıra Yârenliği Tüzüğü Metni” adı altında yazılı bir tüzükleri de mevcuttur. (Bkz. Ek-3)

2.2. Yâren Teşkilâtı ve Ahilik

Bu bölümde ahilik ve yârenlik karşılaştırmalı olarak etimolojik, zaman, mekân, sosyal misyon ve katılımcılar bağlamında incelenerek benzerlikler ortaya konmaya çalışılacaktır.

“Yâren” kelimesi Farsça “sevgili dost” anlamında “yar” kelimesinden türetilmiş olup “sadık dost” anlamına gelmektedir (Tezcan, aktaran Çetin:2012). Çeşitli fütüvvetnâmelerde geçen “Yâren” kelimesi “dost”, “fütüvvet ehli” manalarında kullanılmıştır (Çetin:2012). Yine “yâren” kelimesi Türk Dil Kurumu’na göre Farsça kökenli olup “arkadaş, yakın dost” ve “dostların oluşturduğu topluluk” manâlarına gelmektedir. Ahi kelimesinin etimolojik kökeni ve anlamı ile ilgili bilgileri daha önce vermiştik. Özellikle Çağatay Türkçesi’nde (Ünlü, 2013:20) “ahi” kelimesinin “ey kardeşim”, “ey dostum” anlamlarına geldiğine bakılırsa bu iki kelime arasında etimolojik açıdan bir yakınlık olduğunu söylemek mümkündür.

Kelimenin bugünkü kullanımı ile ilgili ise Prof. Dr. Mahmut Tezcan, “Türk Kültürünün Simgesi Olarak Çankırı Yâran Kültürü” adlı bildirisinde (2004) “Yâren” ve “Yârân” kelimelerinin birbirinden farklı olduğunu vurgulamaktır. Tezcan’a göre “Yâren, tekildir ve arkadaş, yakın anlamına gelir. Yârân ise, çoğuldur ve dostlar, arkadaşlar anlamına gelir. Yâren deyince Yârânın bir üyesini ifade ediyoruz. Yârân ise örgütün tüm üyelerini ifade eder.” Buna karşın bu kullanımın yanlışlığını savunan görüş de vardır. Çetin ve Çakır’ın (2012) aktardığına göre; “...Yâran Kültürü şeklindeki kullanımın hatalı olduğunu, Tülay Uğuzman (Er)’in kullandığı

“Yârenlik”, “Yâren Teşkilâtları”, “Yârenlik Geleneği” gibi tanımlamaların doğru olduğunu” dile getirmektedir. Özellikle Âşıklık ve Ahilik gibi kavramların da gösterdiği gibi “tekil”⁴ kullanımının doğru olacağı ifade edilmiştir (Çetin ve Çakır, 2012).

Günümüzde Çankırı ili ve çevresinde, İç Anadolu’nun bazı bölgelerinde ve Cenikoğlu’nun (1998:52-57) ve Tezcan’ın (1989:34) tespitlerine göre Akşehir, Simav, Kula ve Isparta’da varlığını sürdüren Yâren Teşkilâtı ve Ahilik arasında güçlü bir bağ olduğu aşikârdır. Örneğin, XIV. yüzyılda 27 şehir ve kasabayı gezen İbn-i Batuta da, ahilik teşkilâtına dahil genç sanatkârların, zaviyelerinde her akşam toplanıp yemek yediklerini aktarmaktadır (aktaran Çağatay, 1981:161). Saadettin Kocatürk de aynı şekilde Yâren Teşkilâtı’nın Ahilik içerisinde varlığından söz ederek; bu teşkilâtın ahiliğin bir yan kolu ve uzantısı olarak, ahiliğin köylere dek ulaşmasına katkı sağladığını belirtmektedir (Kocatürk, 1984). Ahi birlikleri Hz. Peygamber’in ashabına verdiği eğitime benzer olarak, mensuplarını bazı evlerde (mekânlarda) ve mescitlerde sohbet yoluyla eğitmiştir. Anadolu’daki hemen bütün kasaba ve köylere kadar sirayet eden ahi teşkilâtları buralarda “*Yâren Odaları*” açmışlardır. Bu odalar konaklama merkezi işlevinin yanı sıra gelenleri dinlendirici, eğlendirici ve eğitici işlevler de üstlenmiştir (Solak, aktaran Erdem:2012). Çankırı’da halen söylenen ve Dede Korkut’a ait olduğu söylenen “Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi, kız anadan öğrenir sofraya düzmeyi” sözü bize Yâren Teşkilâtı’nın işlevi ile ilgili önemli bir ipucu vermektedir. Çankırı’daki Yâren Teşkilâtı bir terbiye ve tedip ocağıdır vazifesi görmüştür. Anne ve babalar erkek çocuklarını terbiye edilmeleri, edep ve erkân öğrenmelerini sağlamak için Yâren sohbetlerine gönderirlerdi (Ateşsoy, 1988:88-89). Ayrıca Tezcan (1989:49)’ın aktarımına göre “askerlik yapmamış kimse nasıl toplumumuzda olgun insan sayılmazsa, Çankırı’da yârâna katılmamış kimseler de olgun sayılmamaktadır”. Buradan da anlaşılacağı gibi Yâren Teşkilâtı, Ahilik Teşkilâtı’nda olduğu gibi bir eğitim ocağıdır. Bu eğitim teşkilâtlarında bir hiyerarşi ve belirli kurallar dahilinde gerçekleşmektedir.

Yâren sohbetlerinin katılımcıları erkektir. Kadınlar bu sohbetlere sadece yemeklerin hazırlanması ve yâren odasının temizlenmesi hususlarında yardımcı olmaktadır. Birebir olarak sohbe katılmasalar da yâren sohbetlerine bakışları

---

⁴Fikrimce de bu tekil kullanım daha doğru bulunurak metin içinde “Yâren” ve türevleri şeklinde kullanılmış ancak alıntılardaki ve ya eser isimlerindeki farklı kullanımlara müdahale edilmemiştir.

olumludur. Çünkü erkek çocuklarının buralarda eğitilmesi, bilgi ve görgü edinmesinden mutluluk duyarlar. Bu sosyal ve yardımlaşma ortamının kadınlara dolaylı pek çok faydası vardır. Kadınlar günler, düğünler, kışlık yiyecek hazırlıkları gibi etkinliklerde bir araya gelerek sosyal paylaşım ve eğlence ortamında bulunurlar (Tezcan, 1989:56-57).

Neşet Çağatay, Hasan Üçok'dan alıntı yaparak "bazı fütüvvetnamelerde, yeni bir adayın ahiliğe girmesi veya sanatkârların bir kademededen bir kademeye yükselmesi gibi törenlerin Cuma günleri yapılan oturumlarda yapıldığını kaydetmektedir". Yine Üçok, Çankırı Ahi geleneğine göre, toplantıların haftada iki gece yapıldığını; Cuma günleri yapılan toplantılarda yemek, Salı günleri yapılan toplantılarda ise kahve ve şerbet ikram edildiğini belirtmektedir (Üçok, aktaran Çağatay 1981:161). Tezcan ise, toplantıların esas olanı Cumartesi günü yapılır. Çarşamba günleri ise ara toplantılar yapılır ancak bu ara toplantılar artık pek yapılmamaktadır. Yazının devamında ise Tezcan, toplantı günlerinin mahalle ve köylere göre değişiklik gösterdiğini vurgulamaktadır. (Tezcan, 1989:9) Tezcan'a göre sohbetlerin kuruluşu önceden bir girişimle olur. Yedi, sekiz kişiden oluşan yaşlılar grubunun yâren odasında toplanıp karar vermeleriyle gerçekleşir. Toplantının yapılması için "bu yıl ocak yakalım", " bu yıl yâren yiyelim" ve ya "bu yıl sohbet yapalım" der ve kabul edildiğinde yâren üyeleri seçilir (Tezcan, 2004). Burada kullanılan terimler toplantının kurulması ve uygulanması için kullanılan terimlerdir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi toplantıların yapılış zamanları ve kültürel işlevleri bakımından var olan benzerliklerin yanında mekân ve bu mekândaki davranış teamülleri bakımında da pek çok ortak nokta mevcuttur. Çağatay'a göre (1981:140) "Zaviyeleri ahi başkanları yaptırır, gücüne göre halı, kilim, keçe vb. yaygılarla döşer, kandiller asardı." Bir Çankırlı olarak 1998 yılında dayım ile birlikte bir Yâren Gecesi'ne katılmışım. Burada ki kişisel gözlemlerim de bu mekânın Çağatay'ın tasviriyle örtüşmesidir. Buradaki Yârenler halıların, kilimlerin ve sedirlerin üzerinde oturmaktaydı. Duvarda kilim şeklinde ve keçe üzerine işlenmiş çeşitli motiflerin olduğu süslemeler bununla birlikte Türk bayrakları asılıydı. Tezcan'a (1989:12) göre Yâren odalarının süslenmesine ayrı bir önem verilir ve hiyerarşiye (Yâren<Küçükbaşağa<Başağa) göre birinin diğerinden daha ihtişamlı olmasına özen gösterilir.

Çağatay (1981:141), fütüvvetnâmelerde “hiçbir Peygamber kızıl ya da sarı giymedi, bunlar Fir’avn-i lâin donudur” denildiğinden bahsederek, ahilerin sarı ve kırmızı rengi beğenmediklerinden söz etmektedir. Yine Çağatay’a göre Gök, ak, kara ve yeşil renkler ahiler katında beğenilen renklerdir (1981:141). 1998 yılında katıldığım Yâren Gecesi’ndeki yârenler geleneksel kıyafetleri ile katılmıştı ve bu kıyafetler siyahtı. Yârenlerin kıyafetlerindeki renk tercihleri genellikle siyah ve bordo olarak devam etmektedir. Tabii ki bu tercihten kastımız ana kostüm parçaları olan zıvka-çakşır ve cepken-yelek için geçerlidir. İçerisinde kırmızı renk bulunan çok renkli poşu, içki-mintan-gömlek ve kuşaklar kullanılmaktadır. Tezcan (1989:13) Eldivan ilçesinde kendi katıldığı bir sohbetteki gözlemini şu şekilde aktarıyor: “Eldivan’da katıldığımız sohbe herkes normal giyimi ile gelmişti. Fakat Başağa’nın gecesinde özel Çankırı folklorik elbiseleri giyilmektedir. Bunlar renkli sırmalı cepkenler, kuşaklardan oluşur.” Buradan da anlaşılacağı günümüzde hem normal kıyafetler ile hem de “folklorik elbiseler” ile bu toplantılara katılmak mümkündür. Asıl olan temiz ve özenli giyinmektir.

Tezcan’a (1989:8) göre Yâren sohbetleri “Büyük Başağa, Küçük Başağa, Yârân üyeleri, Çavuş ve çalgıcılardan oluşur.” Bu bilgiye ek olarak, Çankırlı olan ve yârenlik geleneğinden yetişmiş, Başağa’lık yapmış Necati Ülker’in “Yaren Kültürü El Kitabı (2009:25) eserinde geçen “Reis (Yiğitbaşı)”nın varlığını da eklemek gerekir.

Büyük Başağa toplantısının en etkin kişidir. Bu kişi önceden “birkaç yâren yemiş” –yaren toplantısına katılmış anlamındadır-, görmüş geçirmiş, saygın, sevilen, dürüst ve hali vakti yerinde, yöneticilik yeteneği olan ve toplantıda disiplini sağlayabilecek ciddi bir kişi olması gerekir. Toplantıda “hakim” statüsündedir. Çankırı’da Başağalık yapan kişiye ismi ile hitap edilmez, hep Başağa denir. Düzenleme sırası olarak son toplantı Başağa tarafından yapılır. (Tezcan, 1989:9) Buradan da anlaşılacağı üzere “Basağa” olmak aynı zamanda bir toplumsal statü niteliğindedir. Ulaşılması kolay bir mevki değildir ve bu mevkiye ulaşmak için pek çok insani ve kişisel özelliği bir arada barındırmak gerekir.

Küçük Başağa ise yaş ve konum bakımında Büyük Başağa’dan küçüktür. Toplantının organizasyonundan ve işleyişinden sorumludur. Katılımcıları

yönlendirir, oyunlara ve ocak işlerine hakimdir. Düzenleme sırası olarak ilk toplantıyı Küçük Başağa yapar (Tezcan, 1989:9 ve 2004).

Çavuş, Küçük Başağa'nın yardımcısıdır. Toplantının düzenlenmesi, katılımcıların daveti, yemek, çay, kahve ikramı, oyunlarda tura vurmak (kalın halatla yârene gerektiğinde vurmak) gibi birçok görevi vardır. Bu sebeple genç, açık göz, işini bilen, deneyimli kişiler çavuş olarak seçilir. Çavuş yârenin günlük işleriyle de uğraşır (Tezcan, 1989:9 ve 2004).

Yiğitbaşı, başağa ile yâren ağalar arasındaki dengeyi sağlamakla yükümlüdür. Muhakeme heyetinde Büyük Başağa ve Küçük Başağa ile birlikte görev alır. Bir nevi avukatlık görevi ile Başağa'nın yârenlere verdiği cezaları en aza indirmeye çalışır (Ülker; 2009:25).

Necati Ülker (2009)'e göre sohbete katılanlara “yâran ağa – yâran ağalar” şeklinde hitap edilmektedir. Ateşsoy'a göre (1988:90-91) Yâren sohbetine (Yâren gecesi) katılacak herkese “Yâren” denir ve yârenler yaş gruplarına göre 3'e ayrılır.

1. Gençler (18-20 yaşındaki gençler)
2. Orta yaşlılar (30-40 yaşındakiler)
3. Yaşlılar (Bunların sayısı 5-6 kişiyi geçmez)

Yaşlılar danışman durumundadırlar. Başağa'nın tutumu baskıcı ve gençlerin tahammül sınırlarını aşacak şekilde olursa yaşlılar müdahalede bulunabilirler (Ateşsoy, 1988:90 ve Tezcan, 1989:10). Yani yaşlılar bir nevi “emniyet sibobu” görevi ile toplantıya katılan bütün yârenler arasında iletişimi ve dirliği sağlarlar.

Bu teşkilatlanma ve yönetim sistemi ahilikteki ile büyük benzerlik taşır. ahilikteki “Ahi baba vekili” ile yârendeki “Basağa”, “esnaf kâhyası” ile “küçük başağa”, “yiğit başları” ile “reis ve usta yârenler” arasında görevleri bakımından önemli benzerlikler gözlemlenebilir (Özkan, 2004).

Toplantıya katılan Yârenler belirli edep ve teamüller çerçevesinde hareket ederler. Yârenlerin olası yanlış tutum ve davranışlarında ihtar ve tembih görevi Büyük ve Küçük Basağa'nındır. Eğer onların görmediği bir aksaklık var ise ihtar ve tembih görevi çavuşa düşer. Bu ihtarlar itaat etmek şarttır. Aksi takdirde ceza verilir. Yârenler mümkün olduğunca kendilerinin ve ya bir başkasının ceza almasını

gerektirecek hareketlerden kaçınırlar. Yârenlerden birisi bir kabahat işlediğinde bir diğer yâren bunu görse bile bunu Büyük ve Küçük Başağa'nın görmemesi için elinden geleni yapar (Ateşsoy, 1988:90-91). Bu noktadan hareketle ahilikle yârenlik arasındaki bir başka benzerlik dikkatimizi çekmektedir. Ahilerin uyması gereken kurallar arasında, “başkalarının ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek” olduğundan bahsetmiştik. Az önce bahsettiğimiz yârenlerin özelliğiyle ahiliğin bu kuralı birebir örtüşmektedir.

Bununla birlikte daha önce ahilikte oyun oynama, müzik ve dans geleneğinin daha önce bahsetmiştik. Yâren toplantılarında da “çalgıcılar”ın varlığı ve bu toplantılarda da oyun, geleneksel dans ve müziklerin performe edilmesi ahilik ve yârenlik arasındaki bir başka ortak noktadır.

Özetlemek gerekirse; ahilik ve yârenlik teşkilâtları arasında sıkı sıkıya bir bağ bulunmaktadır. Etimolojik açıdan, toplantıların yapıldığı zaman, mekân, kullanılan kıyafetler, katılımcıların cinsiyeti, toplantıların toplum içerisindeki işlevleri ve toplantıda gerçekleşen etkinlikler, teamüller ve yönetimi açısından bakıldığında iki teşkilât arasındaki ortak noktalar göze çarpmaktadır.

Bu bölümde verdiğimiz bilgiler ışığında aşağıdaki tablo incelendiğinde, farklar ve benzerlikler daha iyi anlaşılabilir.

Tablo-1. Meşrep – Sıra Gecesi- Sıra Yârenleri – Yâren Gecesi Karşılaştırma Tablosu.

	“Meşrep” (Uygur Türkleri)	“Sıra Gecesi” (Şanlıurfa)	“Sıra Yârenleri” (Akşehir)	Yâren Gecesi (Çankırı)
Zaman	Av Sonrası	Kış Mevsimi	Kış Mevsimi	Kış Mevsimi
Mekân	Meşrep Odası	Ev (Sıra Evi)	Ev (Sıra Evi)	Yâren Evi – Sohbet odası
Mahkeme	Var	Var	Var	Var
Ceza	Var	Var	Var	Var
Yönetici	Var	Var	Var	Var
Yemek İkramı	Var	Var	Var	Var
İçki İkramı	İslamiyet’ten Önce Var – İslamiyet’ten Sonra Yok	Yok	Yok	Yok
Dans ve Müzik	Var	Var	Var	Var
Geleneksel Oyun	Var	Var	Var	Var
Sohbet	(Daha çok eğlence amaçlı)	Var	Var	Var
Giyim Kuşam	?	Geleneksel Kıyafet	Geleneksel Kıyafet	Geleneksel Kıyafet
Yapılma Sebebi ve İşlevleri	Av Sonrası Eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence
Katılımcılar	Kadın – Erkek birlikte ya da ayrı ayrı	Erkekler	Erkekler	Erkekler

3. BÖLÜM. BİRİKME GECELERİ

3.1. Kavramsal Bağlamlar Işığında Birikme Geceleri

Bolu'nun Mudurnu ilçesinde gözlemlediğimiz ve Geleneksel Sohbet Toplantıları kapsamında ele aldığımız Birikme Geceleri (Ateş Gezmeleri) hususuna detaylı olarak değinmeden önce Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın bahsi sırasında sıkça karşımıza çıkan “kültür”, “oyun”, “ritüel”, “bellek” ve “performans” kavramları açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kavramlarla Geleneksel Sohbet Toplantıları arasında kurulacak ve bu bağlamlar ışığında Birikme Geceleri detaylı olarak incelenecektir.

3.1.1. Kültür Bağlamında Birikme Geceleri

Birikme Geceleri Bolu ili Mudurnu ilçesinde yaşayan halkın kültürünün bir parçasıdır. Kültürler zaman içerisinde gelişerek ve değişerek aktarılırlar dolayısıyla kültürdeki değişim, bir anlamda toplumdaki değişimin ve bu değişimi tetikleyen çeşitli etmenleri aynasıdır. Bu noktadan hareketle kültür kavramını anlamak, içerisinde pek çok farklı kültürel unsuru barındıran Birikme Geceleri'ni daha iyi anlaşılıp analiz edilmesine ön ayak olacaktır.

Kültürel kodlar içinden çıktığı toplumu şekillendirir, aynı zamanda toplumsal uygulamalar da kültürü şekillendirir. İnsanın bireysel olarak öğrenme süreci doğumdan itibaren ilk olarak ailesinde başlar ve sonra da içinde bulunduğu toplumda devam eder. İnsanoğlu davranışlarının büyük bölümünü bu çevrelerde öğrendiği için dünya üzerinde çok çeşitli kültürler mevcuttur. Örneğin; kimi insanlar, iklim ve doğa koşullarının ya da farklı inanç yapılarının da etkisiyle vücutlarının tamamını giyisiyle örterken, kimileri sadece bazı kıyafet parçalarını kullanırlar ve neredeyse çıplak gezerler.

Antropologlar tarafından ilk kez 19. yüzyılın sonlarında geliştirilen kültür kavramı hakkında ilk kapsamlı tanımı İngiliz antropolog Sir Edward Burnett Tylor yapmıştır. Tylor 1871 yılında kültürü; “bilgi, inanç, sanat hukuk, adet, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak kişinin yaşayarak kazandığı huylar ve kabiliyetler bütünü” olarak tanımlamıştır. Haviland (2002:63) ise kültürü “insan davranışının ve bu davranışın yansımalarının arkasında yatan dünyanın soyut değerleri, inançları ve

algularından ibarettir. Bunlar toplum üyeleri tarafından paylaşılan ve toplumda kabul edilen davranışlar üretirler. Kültür, biyolojik katılımdan çok dil aracılığıyla öğrenilir ve bu kültürün parçaları tamamlanmış bütünler olarak işlev görür”.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Türk Milli Kültürü (2003:16) adlı eserinde kültür kelimesinin kökeni ve çeşitli bilim adamlarının görüşleri hakkında şu bilgileri aktarmaktadır.

“...Lâtincede “toprağı işleme” demek olan bu tâbir, sonraları Batı Avrupa dillerinde kazandığı “yüksek umûmî bilgi” mânası ile Türkçe’ye girmiştir. ...Başta sosyologlar ve sosyal psikologlar olmak üzere, umûmiyetle kültür tarihçilerince “kültür” kelimesinin ilmî yönden ifade ettiği kavram aşağıdaki şekillerde belirlenmeye çalışılmıştır:

- Bilgiyi, îmanı, san’atı, ahlâkı, hukuku, örf-âdeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün (E. B. Taylor)
- Bir topluluğun yaşama tarzı (C. Wiesler)
- Atalardan gelen maddî-manevî değerler yekûnu (E. Sapir)
- İnsanın tabiatı ve kendini idare etme yolu ile bizzat meydana getirdiği eser (A. Young)
- Bir toplulukta örf ve âdetlerden, davranış tarzlarından, teşkilât ve tesislerden kurulu âhenkli bütün (R. Thurnwald)
- Umûmî olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve âdetler, zevkler kısaca insan tarafından yapılmış herşey (A. K. Kohen)
- Bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu manevî hayat (F. A. Wolf)

...görüldüğü üzere, bu tariflerde dikkati çeken ortak noktalardan biri “kültür”ün daha ziyade her topluluğun kendine mahsus yaşayış ve davranış tarzı olmasıdır”.

Kültürün tanımı ile ilgili Emiroğlu ve Aydın’ın Antropoloji Sözlüğü (2003:521-522) adlı eserinde çeşitli açılardan farklı tanımlamalara yer verilmiştir. Bunlar;

“Sosyal miras ve gelenekler birliği olarak: Kültür, varlığımızın yapısını (ilişkilerini) belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir. (Sapir)

Hayat yolu ya da biçimi olarak: kültür bir toplumun tüm hayat biçimidir. (Linton)

İdealler, değerler ve davranışlar olarak: Kültür, sosyo-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplardır. (Sorokin)

Çevreye uyum olarak: İnsanların yaşam koşullarına uyumlarının toplamı, onların kültürüdür. (Sumner ve Keller)

Geniş anlamda eğitim olarak: Kültür toplumsal olarak öğrenilen ve yeni kuşaklara aktarılan davranış örüntü ve kalıplarıdır. (Tozzer)

Bireysel psikolojik olarak: Kültür büyülterek (bilimsel) ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir. (Benedict)

Oluşum ve kökeni yönünden: Kültür yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir. (Herskovitz)

Düşünüş olarak: Kültür belli bir düşünceler sistemi ya da bütünüdür. (Wissler)

Simge ve anlamlar bütünü olarak: Kültür maddi öğelerin, davranış ve duyguların, simgelerden oluşan, simgelere dayalı bir örgütlenmesidir ve manevi içeriğin farklı anlamlarla bezer, bunları simgelere aktarır (White, Geertz)".

Nephan Saran (1989:129), Kroeber'in "Antropology" adlı kitabında yer alan bazı tanımları, bu tanımlardaki ortak hususları ve kendi yorumlarını şu şekilde aktarıyor:

"Taylor kültürü şöyle tanımlar: Bir toplumun azası olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk, örf, yetenekler ve adetleri içeren karmaşık bir bütündür. Linton kültürü "sosyal katılımla" eşleştirir. Lowie "sosyal gelenekler bütünü" olarak tanımlar. Bu üç tanım da "sosyal", "toplum" sözcükleri odaklanan bir öneme sahiptirler. Buradan hareketle denilebilir ki toplum ve kültür "sosyal" ve "kültürel" birbirlerine sıkıca bağlı kavramlardır. Pek açıktır ki toplum olmadan kültür olamaz ve fert olmadan da toplum olamaz".

William A. Haviland'a göre, tüm kültürler belirli temel yapısal özellikleri paylaşırlar. Bu yapısal özelliklerin incelenmesi kültürün niteliği ve işlevi hakkında aydınlatıcı olacaktır. Haviland'a göre kültür, paylaşılan idealler, değerler ve davranış standartlarıdır. Yani kültür paylaşılır. Toplumun bireysel anlamda üyeleri sosyal davranışın kabul görmüş normlarını kültürlenme süreci yoluyla öğrenirler. Yani kültür öğrenilir. Dille ifade edilen fikirler, duygular ve arzular iletişim yoluyla aktarılır. Yani kültür sembollere dayalıdır. Kültür tüm yönleri bir araya getirilmiş bir bütün olarak işlev görür. Uygun olarak işleyen bir kültürse tüm unsurların toplu uyumunu tamamen olmasa da kısmen sağlaması mümkündür. Yani kültür bütünleştiricidir (Haviland, 2002:65-76).

İnsanoğlu günümüze kadar değişerek ve gelişerek gelirken, yaşadığı çoğu tecrübeyi, alışkanlıklarını, doğruları ve yanlışları, icatlarını, bilgi birikimini, inançlarını ve insana ve dünyaya ait daha bir çok unsuru günümüze sözlü ve yazılı

olarak aktararak taşımıştır. Bu taşıma farklı zamanda, farklı şekillerde gerçekleşince de özgünlük kazanarak bir kültür halini almıştır. Yani insanoğlu günümüze gelirken sözlü ve yazılı kültür ile birlikte bu yolculuğa devam etmiştir.

Günümüzde yapılan bilimsel çalışmaların sonucunda, Descartes'in "düşündüğünün üzerine düşünebilen insan" olarak tanımladığı homo sapiensin, 200.000 yıl önce Afrika'da ortaya çıktığını biliyoruz. Modern homo sapiens ise 50.000-60.000 yıldır yaşamaktadır. Bununla birlikte ilk yazı 6.000 yıl önce bulunmuştur. Buradan hareketle insanlığın bu yolculuğunda sözlü kültürün, yazılı kültürden daha uzun bir süre insana yol arkadaşlığı ettiğini ve daha çok bilgiye şahit olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Walter J. Ong (2013:20)'un da belirttiği gibi "sözlü anlatım, yazısız da var olur, nitekim her sözlü dil yazılı değildir; ancak yazı, sözlü anlatım olmaksızın hiçbir zaman var olamaz".

Ferdinand de Saussure (1857-1913), her tür söz iletişimin öncelikle konuşma temeline dayandığını hatırlatarak, bazı modern araştırmacıların bile inatla yazı dilini temel dil sayma eğilimini kabullenmemiştir. Saussure'nin deyişiyle yazı, "aynı anda hem faydalı, hem yetersiz, hem de tehlikelidir". Saussure için yazı düşüncenin sözel anlatımını değiştiren bir yöntem değil, konuşmayı tamamlayıcı bir parçadan ibarettir (Saussure, aktaran Ong, 2013:17). Yazının yetersizliği ve tehlikesi sesin, dolayısıyla tonlama, vurgu gibi nüansların eksiliği ve bu eksikliklerden dolayı da duygu ve düşüncelerin tam olarak iletilmemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Ong (2013:19) Sierresama ve Kroeber'den alıntılar yaparak "İnsanların yaşadığı her yerde dil vardır. El kol hareketleri pek çok şey ifade etse de aslında bunlar da temelde sözlü konuşma sistemlerine bağımlıdır" der ve şöyle devam eder; "Dil, o denli sese bağımlıdır ki tarih boyunca konuşulan binlerce, belki onbinlerce dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunmaktadır (Edmonson, aktaran Ong, 2013:19). Ong (2013:19)'a göre " yazının icadından önce kaç dilin yok olduğunu, özünü yitirip başka dillerle kaynaştığını hesaplayacak bir yöntem henüz bulunmuş değildir. Bugün bile konuşulan yüzlerce diz yazılmış değildir, çünkü henüz bunlara uygun bir yazı geliştirilmemiştir. Bu bakımdan değişmeyen tek kalıcı olgu, dilin temelden sözlü oluşudur".

Sözlü kültürün temel özelliklerine değinecek olursak; birincisi iletişim açısından bakıldığında tüm etkileşim etkin yüz-yüze bir durumda gerçekleşir. Bu da bilgi alana özel bir önem verildiğini gösterir. İkinci özellik ise sözlü kültürün bilgi deposu insan hafızası olduğundan aslında unutmama ve hatırlama bağlamında seçicidir. Yani insanın kişisel buluşları veya kişisel şüpheleri sanki kültürün bir parçasıymış ve hep o kültürün içinde varmış gibi algılanabilir (Goody, 1992:15-16).

Sözlü kültüre dayalı olan modern sözlü tarih (oral history) çalışmalarının geçmişi bir açıdan teknoloji ile doğru orantılı olarak ilerlemiştir. Çünkü tarih bilimi verilerini kayıt altına almak ister. Yazının yanında özellikle ses kayıt cihazlarının kullanılması modern sözlü tarih çalışmalarına ivme kazandırmıştır.

Başlangıçta sözlü iletişim sadece bir belge üretme işlevinde görülür Modern sözlü tarih çalışmalarının öncülüğünü Allan Nevins (1890-1971) Columbia Üniversitesi bünyesinde yaptığı araştırmalar ile yapmıştır. Modern Amerikan sözlü tarihi önceleri “elitler” üzerine çalışmalar yaparken sonradan köklerine döndü ve 1960’larda yayılarak, “elit olmayan” (nonelite) gruplar üzerinde çalışmalarını sürdürdü. Sözlü tarih çalışmaları örgütsüz işçileri, yerli hayatını, köklerden gelen tutum ve ideolojileri çocukluk deneyimlerini ya da geçmişte yaşanmış bir tarihsel boyutu gerçekten yaşanmış bir deneyim yoluyla ele alabilir. Elit gruplar halen araştırılsa da elit olmayan gruplar üzerinde yapılan çalışmalar bütün dünyada sözlü tarih çalışmalarının merkezine oturmuştur (Lummis, 1992:92-97).

Elbette sürekli gelişen ve değişen insanoğlu için yazının varlığı önemli bir vesikadır. Ancak söz konusu gelişme yazı olsun veya olmasın devam eder. Antropolog Ralph Linton’ın insanlığın “sosyal kalıtımı” kavramı da kültürün öğrenilebilirliği vasfı ile işte bu noktada devreye girer. İnsanlar enkültürasyon (kültürlenme) ile bütün bilgi, tecrübe ve ananelerini, aileden başlayıp bir su damlası gibi toplum içerisinde ilerleyen bir süreç ile bir kuşaktan diğer bir kuşağa aktarırlar.

3.1.2. Kültürel Performans ve Sosyal Drama Bağlamında Birikme Geceleri

Bir Kültürel Performans olarak Birikme Gecelerini ele almadan önce çok geniş bir içeriğe sahip ve farklı disiplinlerle iş birliği halinde olan performans olgusunu ve kapsamını doğru anlamak gerekir. Özellikle performe eden aracın beden

olması, performans ile insana dair pek çok bilim dalı arasında direkt bir ilişki ortaya çıkartmaktadır.

Örneğin; Wulf (2009:25)’un da belirttiği üzere “antropolojik çalışmanın odağı bedendir”. Beden ise anatomik yapısı sayesinde canlı ve hareket eden bir yapıdır. Bu özelliğiyle insan bedeni aynı zamanda performe edendir. Bu nedenle antropoloji alanı performans çalışmalarına da zengin bir alan sunmaktadır.

Hareket eden beden (insan ya da hayvan bedeni fark etmez) direkt olarak bir “etme” ya da bir başka deyişle “eyleme” aracıdır. Bedenin yaptığı her hareket bir eylem ya da bedenin bir icrası olarak nitelendirilebilir. Performans ise Türk Dil Kurumu tarafından “başarım” olarak tanımlanarak bir yeterlilik ifade etse de bedenin icra etme özelliği göz önünde bulundurulduğunda icraat olarak da nitelendirilebilir.

Bununla birlikte performans tiyatro, dans, opera, resim, heykel ve müzikal gibi bir çok alanda da kullanılan bir terimdir. Bunlar çoğu zaman performans sanatları olarak da adlandırılır. Marvin Carlson (2013:23) performans sanatlarını performatif kılanın, “bu sanatların hünerli ya da eğitilmiş kişilerin mevcudiyetlerini gerekli kıldığı ve bu hünerlerin gösterimini performans” olarak adlandırmıştır. Carlson şöyle devam eder, “...Bir performans için insan etkinliği gereklidir (tiyatrodaki dekorun ya da kostümün ne kadar iyi icra edildiğinden söz etmeyiz), ama belli hünerlerin seyirciye gösterilmesi aslıdır”. Bu görüşe paralel olarak Candan (2010:15)’in deyişle performans “hibrid bir oluşumdur. ...Birilerine gösterilmek üzere gerçekleşen etkinliği işaret eder”.

Antropolog Victor Turner ise performansı şu şekilde tanımlar:

“İngilizcesi performance olan sözcük Ortaçağ İngilizce’sindeki parfouren sözcüğünden türetilmiştir, daha sonrasında Eski Fransızca’da parfournir-par (tamamlamak) sözcüğüne fournir (döşemek) sözcüğünün eklenmesiyle parfouren ortaya çıkmıştır. Sonuçta performans biçimlendirmenin yapısal imlerini göstermek zorunluluğunda değildir, fakat süreçsel duygu olarak “tamamlama aşamasına getirmek” (sonuçlandırmanın) ya da “başarmak” meselesini göstermelidir. Perform (edimlemek) etmek için, sonuçta tek bir eylem ya da hareketten ziyade daha az ya da daha çok ilişkili sürecin tamamlanması gerekir” (<http://mimesis-dergi.org/> , Çev. Bülent Sezgin).

Bauman (1992:41) performansı “bir iletişimsel davranış modu ve iletişimsel bir olay türü” olarak görür. Ve “performans analizi iletişimsel sürecin, sosyal, kültürel ve estetik boyutları vurguladığını” belirtmektedir. Performans izleyiciyi, sanatçının performansı ile ilgili görece bir başarı değerlendirmesi yapmak üzere sorumlu tutar (Bauman, 1992:41-46).

Antropoloji ve folklor kuramcılarının yanı sıra özellikle Erving Goffman’ın başını çektiği psikoloji ve sosyoloji kuramcıları; performansçının kendine özgü etkinliklerinden çok alımlamanın dinamiklerine eğilen bir performans görüşü inşa etmişlerdir. Goffman’a göre ise performans, “görevi performansçılarının etkinliklerini başından sonuna kadar ve onlara katılmaksızın seyretmek olan seyirciler karşısında gerçekleştirilen sınırlandırılmış bir etkinlik dizisinin çerçeve düzenlemesi” olarak tanımlanır (Goffman, aktaran Carlson, 2013:63)

Bir tiyatrocunun ve performans kuramcısının olan Richard Schechner’in performans tanımını Gümüş ve Gündoğan (2010) şöyle aktarıyor:

“Schechner performansı tanımlarken öncelikle icra etmenin anlamı üzerine bir tartışma yapar. Schechner’e göre icra etmek; olmak, yapmak, yaptığını göstermek ve yaptığını göstermeyi açıklamak ile bağlantılı olarak düşünülebilir. Olmak var olmanın kendisidir, yapmak ise var olan her şeyin yaptığı her şey olarak tanımlanır. Yaptığını göstermek, yapılanın altını çizmek ve vurgulamaktır; ve böylece icra oluşur. Yaptığını göstermeyi açıklamak ise düşünsel bir uzaklık yaratarak yapılanın nasıl gösterildiği üzerine çalışmaktır, yani performans çalışmalarının yaptığıdır”.

Schechner’in performans kuramı Victor Turner’da ve birlikte yaptıkları atölye çalışmalarından oldukça etkilenmiştir. Gümüş ve Gündoğan’a göre “Schechner bu atölye çalışmasının en önemli sonucunun her toplumsal eylemin estetik bir bileşene sahip olduğu ve her estetik temsilin de aynı zamanda toplumsal bir şey olduğu düşüncesine ulaşmaları olduğunu söyler” (Gümüş ve Gündoğan, 2010:17).

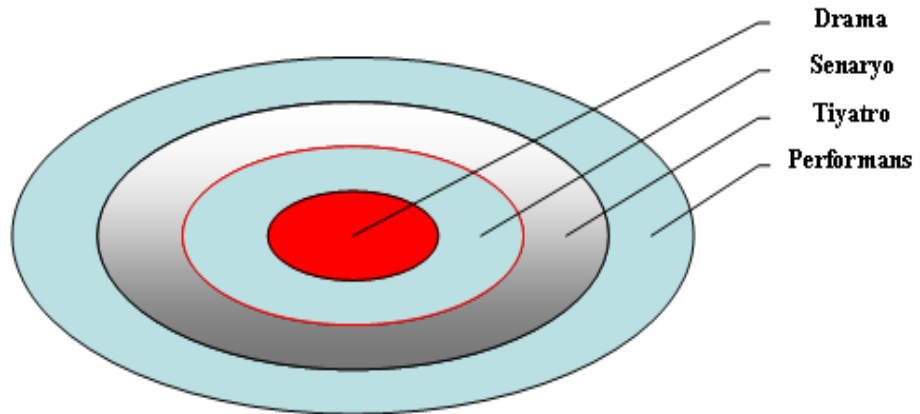
Performans kuramcıları arasında, yukarıdaki pek çok tanımda vurgulanan “teknik hünelerinin seyirci karşısında gösterilmesi” fikri, performansı diğer bedensel etkinliklerden ayırır denilebilir. Carlson (2013:23-24) bu hususu vurgulamak için

hem bir performatif deneyim hem de kültürel belleğin asal biçimi olan “yaşayan tarih” adı verilen olaydan örnek veriyor.

“Birleşik Devletler’de ve yurtdışındaki pek çok bölgede, tarihsel binalarda ya da kasabalarda, turistler, öğrenciler ya da konuyla ilgilenen seyirciler için dönem kostümleri giymiş insanlar metinli ya da metinsiz doğaçlamalarla tarihsel olayları canlandırıyorlar. Hani şu genellikle “yaşayan tarih” olarak adlandırılan etkinlik biçimi. Bu türden bir etkinlik alanı olan Kuzey Kaliforniya’daki Fort Ross’da, bir karı koca, 1830’ların kostümlerini giyerek, konuklarını son Rus kale komutanı ve karısı olarak karşılıyordu. Adamın karısı, “Elena Rotcheva” rolündeki Diane Spencer Pritschard, dönemin kültürel hayatını ziyaretçilere yansıtabilmek için piyanoda o döneme ait müzikler çalmaya karar vermiş, ama sonra (kendi ifadesiyle) bunu yapmanın “rolü yaşayan tarihten çıkartıp performans kategorisine sokacağı”ni hissederek vazgeçmişti”.

Bu örnekteki Bayan Pritschard, “yaşayan tarih” ve “performans” arasındaki ayrımı bir yeteneğin ve ya hünerin sergilenmesi hususuna odaklamıştır. Örnekte ki ifadeyle, piyano resitali vermek için gereken sanatsal bir yeteneği ve ya hüneri sergilemediği sürece kendini bir şey performe/icra ediyormuş gibi hissetmiyordu.

Bülent Sezgin (2010) performans, tiyatro, senaryo ve drama arasındaki bağlantıyı Schechner’in kitabından alıntılıdığı şema (Bkz. Şekil 1) ile şöyle aktarıyor. “...Tiyatro daima drama ve/veya senaryonun manifestosu ya da sunumudur”. Performans için ise “ bütün bir olay kümesi ilk seyircinin performans alanına girdiği andan son seyircinin gösteri mekânından çıkışına kadarki süreçte, seyirci ve icracılar arasında gerçekleşir” diyerek seyirci ve icracı arasındaki performans sürecine vurgu yapar.

Şekil 1. Schechner'in Performance Theory adlı kitabında kullandığı bir şema (aktaran Sezgin (2010)).

Schechner'e göre performanlar sekiz farklı formda gerçekleşir.

- Gündelik hayatta,
- Sanatta,
- Sporda ve diğer popüler eğlencelerde,
- İş yaşamında,
- Teknolojide,
- Sekste,
- Ritüelde – kutsal ya da seküler,
- Oyunda (Gümüş ve Gündoğan, 2010).

Carlson (2013:33-34)'un aktardığına göre Schechner performans teorisi ile sosyal bilimlerin kesiştiği yedi bölge saymaktadır. Bunlar;

1. Gündelik yaşamdaki her türden bir araya gelmeleri, toplanmaları da içerecek şekilde performanslar.
2. Sporun, ritüelin, oyunun ve kamusal politik davranışların yapısı.
3. Çeşitli iletişim biçimlerinin analizi (yazılı sözler dışında); göstergebilim.
4. Özellikle oyun ve törenselleşmiş davranışa odaklanarak insan ve hayvan davranışı dizgeleri arasındaki bağlantılar.
5. İnsan insana etkileşimi, dışavurumu ve beden farkındalığını ön plana çıkaran psikoterapi yaklaşımları.
6. Hem egzotik hem tanıdık kültürlere ait etnografya ve prehistorya.
7. Birleştirilmiş performans teorilerinin inşası, ki bunlar aslında davranış teorileridir (Carlson, 2013:33-34).

Bu bölümde son olarak Marvin Carlson'un Performans – Eleştirel Bir Giriş (2013:21 ve 275) adlı eserinin giriş ve sonuç bölümlerinin her ikisinde de yer verdiği performans çalışmalarıyla ilgili görüş ve tavsiyelerini aynen aktarmak isterim.

“Son yıllarda “performans” terimi, sanat, edebiyat ve toplum bilimleri alanlarında gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerde son derece yaygınlaşmıştır. Hem yaygınlığı hem de kullanımı öyle büyüyüp genişlemiştir ki, sadece bunun ne tür bir insan etkinliği olduğunu anlamaya yönelik yazılar bile karmaşık bir külliyat oluşturmaktadır. Performans üzerine belli bir ilgiyle eğilmek isteyen biri için, bu inceleme ve yorumlar, başlangıçta yardım etmekten çok engel çıkarıyor gibi görünebilir. Öyle geniş bir disiplin yelpazesine mensup, öyle çok uzman, öyle çok şey yazmış ve bu arada öylesine uzmanlaşmış bir eleştirel söz dağarı üretilmiştir ki, tartışmaya yeni giren biri yolunu bulmaya çalışırken kendini kaybolmuş ve yorgun hissedebilir”.

Kültürel performans ise performans ana başlığı altında yer almaktadır. “Kültürel performans” kavramı ilk olarak 1959 yılında yayımlanan Hint kültürü hakkında yazılmış yazılardan oluşan *Traditional India: Structure and Change* adlı kitabın editörlüğünü yapan Milton Singer tarafından kitabın giriş yazısında kullanılmıştır. Singer, kendi kültürlerinin belirgin bazı olaylara, yani “kültürel performanslara” bütün kültürü temsilen nakşoldüğünü, hem kendileri hem de başkaları tarafından görülebilir olduğunu ve bunların “kültürel yapıların gözlenebilir en somut birimleri” olduğunu düşünürler. Singer, geleneksel tiyatro, geleneksel danslar, konserler, ezberden okumalar, dinsel şenlikler ve düğünler vb. gibi etkinlikleri birer kültürel performans olarak görür (Singer, aktaran Carlson, 2013:36).

Richard M. Dorson'un “folklor araştırmalarına bağlamsal yaklaşım” (aktaran Carlson, 2013:37) deyimini kültürel performans çalışmalarına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Carlson (2013:37)'a göre “bu türden bir yaklaşım vurgusu, metinden uzaklaşıp belli bir kültürel durum içindeki performatif ve iletişimsel icraların işlevine yönelmek anlamına geliyordu”. Dan Ben-Amos ve Kenneth S. Goldstein ise “bu yeni vurgunun kültürel açıdan tarif edilmiş bütün iletişimsel olaylar şebekesine değil, performans ilişkisinin konuşmacılar ile dinleyiciler arasında geçerli olduğu durumlara denk düştüğünü tespit ediyordu” (Ben-Amos ve Goldstein, aktaran Carlson, 2013:37).

Richard Bauman *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments* (1992) adlı eserde, kültürel performans etkinliklerinin önceden

planlanmış ve ön hazırlık gerektiren etkinlikler olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte zaman ve mekân olarak sınırlılıkları vardır ve bu sınırlar da önceden bellidir. Kültürel performanslar zaman ve mekan olarak bu sınırları içinde yapılandırılmış bir senaryo veya faaliyet programı dahilinde gerçekleşirler. Ona göre; tekil ve ya toplu katılımın mümkün olmasıyla kültürel performanslar aynı zamanda insanların bir araya gelmesi için fırsatlar yaratırlar (Bauman, 1992:46).

Birikme Geceleri’ni Dorson’un söz konusu “folklor araştırmalarına bağlamsal yaklaşım” vurgusu bağlamında ele alırsak, bu geleneğin bir “kültürel performans” olayı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Dorson’un “bağlamsal folkloru” (*contextual folklor*) Carlson (2013:292)’a göre “belli metinlerden ziyade, belli bir kültürel durum içinde metinlerin işleviyle ilgilenen folklor çalışma alanıdır”. Birikme Geceleri’nin konu edinildiği bu çalışmada da metinlerden çok, bu metinlerin Birikme Geceleri’ndeki işlevleri ile ilgili bir bilgi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışmada gözlemlediğimiz üzere, Birikme Geceleri ve Bauman’ın kültürel performans ile ilgili belirttiği özellikler arasında pek çok paralellikler mevcuttur. Birikme geceleri Bauman’ın da vurguladığı gibi “önceden planlanmış ve ön hazırlık gerektiren” etkinliklerdir. Birikmenin yapılacağı yer ve zaman önceden belirlenir. Ve katılımcıların davet edilmesi, konukların ağırlanması gibi işler her daim bir ön hazırlık gerektirir. Bunun yanında zaman olarak sınırlılığı vardır. Çünkü Birikme Geceleri genellikle kış aylarında yapılır. Yaz aylarında çiftçilik ile ilgili işler daha yoğun olduğundan bu aylarda Birikme yapılması tercih edilmez. Birikmenin gidişatı; yani ikramlar, mahkeme, sohbet, oyunlar ve oyunların içeriği ve rollerin çoğu vb. hususlar belirlidir. Yani “bir senaryo ve/veya faaliyet programı dahilinde” gerçekleşirler. Birikmeler “toplu katılım” ile “insanların bir araya gelmesi”, kaynaşması, öğretilerin ve geleneğin devamı için bir zemin oluşturur.

Bu noktada Victor Turner’ın “sosyal drama” kavramına da değinmekte fayda var. Turner, ilk olarak Ndempu halkı üzerinde yaptığı araştırmalarda “sosyal drama” kavramını kullanmıştır. Carlson (2013:39)’a göre, “Singer’ın “kültürel performansı” gibi, Turner’ın “sosyal draması”, tiyatroya özgü kültürel biçimden çok daha büyük ölçekteki kültürel bildirimlerin analizi için kullanılabilecek bir model” olarak geliştirilmiştir. Carlson bu iki kavram arasındaki farkı ise şu şekilde aktarıyor: “Singer’ın modeli tiyatronun performans durumuna çok daha doğrudan eğilirken,

Turner'ın geleneksel dramatik aksiyon yapısına bakar. Yani Turner'ın kavramı canlandırılma durumu (çerçevesi ve işaretleri) ve belli fiziksel dinamiklerle değil, kuruluş yapısıyla tanımlanır" (Carlson, 2013:39).

Ayşin Candan (2010:27) da Turner'ın "sosyal drama" kavramını şu şekilde açıklıyor: "Turner, toplumsal olayların tarih sahnesinde ortaya çıkışında oyunda olduğu gibi çatışma, bunalım, geri dönüş ve yeniden düzen kurma gibi aşamalardan geçtiğini ileri sürer. Gerçek yaşam olaylarının da estetik dram diye adlandırılan hayali sahne olaylarına koşut geliştiği düşüncesi, belli bir yaklaşım kolaylığı sağlar".

Marvin Carlson (2013:298), Turner'ın sosyal drama kavramı ile ilgili yaptığı tanım ise şu şekildedir: "Yerleşik düzenin sarsıldığı durumlarda, toplumların buna tepki verirken kullandığı, tekrar eden davranış yapıları. Bu tür bir sarsıntıyla karşılaşıldığında, toplumlar, sıradan kuralların ve uygulamaların gevşediği ve sarsıntının yumuşatıldığı ya da inkâr edildiği bir yeniden bütünleşme sürecine, liminal bir duruma girerler".⁵

Yine daha önce ahilik ve geleneksel sohbet toplantıları içerisinde verdiğimiz bilgileri göz önünde bulundurursak, ahilik teşkilâtının, "yerleşik düzenin sarsıldığı durumlarda, toplumların bu tepki verirken kullandığı" bir yapı olarak, geleneksel sohbet toplantılarının ise bu yapıların "tekrar eden davranış" modellerini temsil ettiğini söylemek mümkündür. Tarihsel konjonktür göz önüne alındığında da Ahilik teşkilâtı ve geleneksel sohbet toplantılarının halk arasındaki "yeniden bütünleşme sürecine" büyük katkısı olduğunu belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Birikme Geceleri hem "kültürel performans" hem de "sosyal drama" kavramları altında yer alabilir. Bu husus Birikme Geceleri'ne ve uygulamalarına hangi pencereden baktığımızla ilgili bir durumdur. Birikme Geceleri, performatif durum açısından incelendiğinde "kültürel performans", kuruluş yapısı açısından incelendiğinde ise bir "sosyal drama" olarak karşımıza çıkabilmektedir.

---

⁵ Burada Arnold Van Gennep'in "liminal" ve Victor Turner'ın "liminoid" kavramlarını açıklamak gerekirse; Liminal "iki yerleşik durum ya da toplumsal düzenleme arasındaki geçiş durumunda sosyal dramının orta bölümünün belirleyici özelliği, limen=eşik", liminoid ise "liminal'in çok daha sınırlı ve teki biçimi; daha çok sanayileşmiş toplumlarda görülür, geleneksel toplumlarda yaygın bir biçimde kabul gören kültürel pratiklere oranla çok daha belirsizdir. Tiyatro, oyun ve boş zaman etkinlikleri liminoid etkinliklerdir" (Carlson, 2013:296).

3.1.3. Kültürel Bellek Bağlamında Birikme Geceleri

Birikme Geceleri gibi kültürel olgular söz konusu olduğunda çoğu zaman kültürlerin sözlü olarak aktarımından bahsetmek mümkündür. Bu aktarımdaki aracı da insan ve insanların oluşturduğu toplumun belleğidir. Bu noktadan hareketle belleğin ne olduğu ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur.

Draaisma (2007:47)'ya göre “Latince memoria sözcüğünün iki anlamı vardır: “Bellek” ve “hatıra”. İngilizcedeki “memorial” sözcüğü de eskiden iki anlamda kullanılmaktaydı: “Hatıra” ve “yazılı kayıt”. Bu ikilik, insan hatıraları ile bu hatıralardan bağımsız olarak bilgiyi kaydetmek için keşfedilmiş araçlar arasındaki bağlantıyı vurgular”.

Wendy James (2013:130)'e göre ise bellek “geçmiş hakkında sahip olduğumuz entelektüel bilgilerden daha fazla bir şeydir. O, çevremizde sürekli olarak devam etmekte olan şimdinin kısmi gözden geçirilmesiyle, geleceğe dair değişen beklentilerimiz için de canlı bir çerçevedir. Dahası, bireysel anılar da paylaşılan bir ağın ayrılmaz parçalarıdır”.

“Bellek çalışmaları, özellikle 2. Dünya Savaşı ve Holocaust yani Yahudilere Yönelik soykırımdan sonra ivme kazanır. Özellikle 1960 yıllardan itibaren sözlü tarih yöntemi, soykırımdan kurtulanların deneyimlerini dinleyerek bir ses ve görüntü arşivi oluşturmak, yaşananlara tanıklık etmek amacıyla hızla gelişir” (Felman ve Laub, aktaran Neyzi, 2014:2). “Bellek konusunun sosyal bilimlerde yoğun olarak araştırılmaya başlaması sözlü tarihin gelişimiyle başlar” (Passerini, aktaran Neyzi, 2014:3). “Çünkü sözlü tarih, belleğin işleyiş biçimini, sözlü kültürü ve yazıyla ilişkisini irdelemeyi gerektirir” (Assmann, aktaran Neyzi, 2014:3).

Türkiye'de 1990'larda başlayan sözlü tarih araştırmaları 2000'li yıllarda bellek çalışmaları alanını da kapsamaya başladı. Bellek çalışmaları alanındaki güncel araştırmalar sözlü tarih dışında edebiyat, otobiyografi, medya, mekân, anıtlar, kutlamalar, kültürel miras, din ve laiklik gibi konuları kapsamaktadır (Neyzi, 2014: 5-6).

Çok genel bir ifadeyle bellek için; yazılı, sözlü ve ya simgelerle, bireysel ya da toplumsal olarak aktarılan ve öğrenilenleri anımsama biçimi denilebilir. Bu noktada bellek çalışmaları hem toplumsal ve bireysel anımsama, hem de unutma

süreçlerini inceler. Bu noktada bellek denilince akla ilk gelen; “toplumsal bellek”, “kişisel bellek”, “bilişsel bellek”, “alışkanlık belleği” ve “kültürel bellek” vd. gibi farklı bellek türleri mevcuttur.

Bellek kavramını daha iyi anlayabilmek için günümüzle de bağlantı kurabileceğimiz, Paul Connerton (1999:27)’un toplumsal belleğin yeniden inşası bağlamında, “devlet aygıtının, yurttaşların belleğini silme yolunda sistemli bir biçimde kullandığı durum”dan verdiği örneği aktarmakta fayda var.

“...Tüm totaliter rejimler bunu yapar; totaliter rejim uyruklarının kafalarını tutsaklaştırmaya, onları belleklerinden ederek başlar. Bir büyük güç, küçük bir ülkeyi ulusal bilincinden yoksun bırakmak istediğinde, sisli unutturma yöntemini kullanır. Yalnızca Çek tarihi örneğinde bile bu sistemli unutturma yönteminin, 1618’den ve 1948’den sonra olmak üzere, iki kez uygulandığı görülmüştür. Zamanın yazarları mahkûm edilir, tarihçileri görevden alınır; ve susturulup işlerinden uzaklaştırılmış kimseler, göze görünmez duruma düşüp unutulur. Totaliter rejimlerde ürkütücü olan, yalnızca insan onurunun çiğnenmesi değil, aynı zamanda bazen geçmişin doğru dürüst tanıklığını yapacak kimsenin bırakılmamasıdır”.

Bu örneği günümüze uyarlayarak belleği, belleğimizin neyi, nasıl hatırladığını, nelerin unutturulmak istendiğini gözlemlersek; “toplumsal belleğin” aslında ne olduğunu, nasıl bir süreçle aktarıldığını ve nasıl yeniden inşa edildiğini içsel bir tanımla görebiliriz.

Toplumsal belleğin yanında, Connerton (1999:38-39) “kişisel bellek”i şu şekilde açıklıyor. “...konuşunu bir kimsenin yaşam öyküsünden alan anımsama eylemlerini gösterir. Onlara, kişisel bir geçmiş içine yerleştirilmiş olduklarından ve kişisel bir geçmişe göndermede bulduklarından, kişisel bellek diyebiliriz”. Connerton (1999:39) kendi kişisel bellek savını şu şekilde açıklıyor. “Geçmişte yaptıklarımız, kendimizle ilgili görüşümüzün önemli bir kaynağını oluşturur; kendimize ilişkin bilgimiz, karakterimiz ve gizli güçlerimizle ilgili görüşümüz, büyük ölçüde, geçmişte yaptıklarımıza bakış biçimimizce belirlenir. Öyleyse kişisel kimlik ile zihnin geçmişe çeşitli bakış tutumları arasında önemli bir bağlantı vardır”. Bu fikirden hareketle “kişisel bellek” büyük ölçüde, kişisel fikir ve bilgi ile birlikte kişisel ve toplumsal deneyimlerle şekillenir diyebiliriz.

“Bilişsel bellek” kavramını Connerton (1999:39) şöyle açıklıyor:

“...sözcüklerin anlamlarını, şiirlerin dizelerini, şarkıları, öyküleri ya da bir kentin planını, matematik denklemlerini, mantıksal doğruları ve ya geleceğe ilişkin olguları anımsadığımızın söylenebildiği durumlardaki “anımsama” fiili kullanımlarını kapsar. Bu tür bir belleğin bilgisine sahip olmak için bir kimsenin geçmişte kendisinin bir bilişsel ya da duyuşsal durum yaşadığını bilmesi, bilgilerinin böyle bir durumun ürünü olması gerekir”.

Kişisel bellek ve bilişsel bellekten farklı olarak bir başka bellek çeşidi “alışkanlık belleği”dir. Connerton (1999:40) bu bellek türünü verdiği şu örnekle açıklıyor. “...nasıl okuyacağımızı, nasıl yazacağımızı ya da bisiklete nasıl bineceğimizi anımsamamız, gerektiği her durumda, bunları iyi kötü yapabilme meselesidir”. Alışkanlık belleğinde “çoğu zaman söz konusu bilgiyi nasıl, ne zaman, nerede edindiğimizi anımsamayız; çoğu durumda anımsadığımız, bildiğimiz ve başkalarına yaptığımızı gösterebildiğimiz uygulam olgusundan başka bir şey değildir”. Bu noktada bir alışkanlık belleği olarak Leyla Neyzi’nin “bedensel hafıza” olarak adlandırdığı ve “hafızanın sözlü olduğu kadar yazılı kültürlerde de varlığını sürdürdüğü biçimlerden biri” olarak nitelendirdiği anımsama türünü de örnek verebiliriz. Neyzi (2014:14-15)’ye göre;

“Dilsel olarak, sözcükler yoluyla ifade edilmeksizin, vücut terbiyesi ve alışkanlığı sayesinde gerektiğinde tekrarlanabilen hareketlerin beden tarafından "hatırda" tutulması. Örneğin dik oturmak, saygı duyulan biriyle karşılaşıldığında başı hafifçe Öne eğmek, kucaklaşıp öpüşmek yahut suda yüzmek, insanın zihniyle değil, bedeniyle hatırladığı hareketlerdir; bunlar bedensel hafızada tutulurlar ve her icra edilişlerinde tekabül ettikleri değerleri ve tavırları yinelerler” (Neyzi, 2014:14-15).

Bu noktada bellek kavramını daha iyi anlamamızı sağlayacak, bir başka deyişle aslında farkında olarak ya da olmayarak neleri anımsadığımızı gözler önüne serecek bir örnek vermek istiyorum. Bu örnek bir amnezi (bellek yitimi) durumunu; belleğin yaşamımızda ne kadar geniş ve yaşamsal bir yeri olduğunu gösteren nörofizyolog Luria’nın çalışmasını Connerton (1999:42-43) şu şekilde aktarıyor:

“Çalışma, bir Rus askeri olan Zazetski’nin beyninin zedelenmesinin öyküsüyle ilgilidir; beyine giren bir merminin yol açtığı onarılmaz bir hasarın ürünü olan psikolojik bozukluklarla yaşamak zorunda kalmasını ve psikolojik düzensizliklerinin öyküsünü derleme çabasını ve bu bozukluklarla savaşımını vermektedir. Zazetski, yıkıcı bir kişisel bellek yitiminin acısını yaşadı. Yaralanmasının hemen ertesindeki haftalarda, önadını, babasının, yakın akrabalarının ve evinin bulunduğu

kasabanın adını anımsayamadı; yakın geçmişi hakkında herhangi bir şeyi, hatta cephede ne tür bir yaşam sürdüğünü anımsamakta büyük güçlükler çekti.

Bilişsel belleğindeki yitimler de aynı derecede yıkıcıydı. Çevresindeki nesnelere neler olduğunu anımsamada güçlük çekiyordu. Bazı şeyler (cansız nesnelere, bitkileri, hayvanları, kuşları, insanları) gördüğünde ya da düşündüğünde, onları belirten sözcükleri hemen aklına getiremiyordu. Ve bunun tersine, bir sözcük duyduğunda, onun ne anlama geldiğini hemen anlayamıyor, anımsayamıyordu. Bu bilişsel yitim, semantik (anlambilimsel) alanda olduğu kadar sentaks (sözdizimi) alanında da görülüyordu. İlişkileri, konuşmanın belli parçaları (ilgeçler, bağlaçlar, belirteçler vb.) ile dile getiririz; öyle ki, “masanın altındaki sepet” ve çemberin üzerindeki artı işareti” gibi yalın cümleciklerle karşılaştığımızda, bu tür biçimlere egemen olmak için gerekli yetiye sahip bulunduğumuzdan, bunlar bize, anlamada hiçbir kuşkuyla düşülmeyecek denli açık deyişler olarak gelir: Gramer öğelerini anımsama ve onları algılama yetisi, hızla ve anında işler; tek tek sözcükler ve uyandırdıkları imgeler arasındaki ilişki anında kurulur. Ama Zazetski, bu tür kalıpları anında kavrama yetisine, artık sahip değildi; ve artık bazı gramer kalıplarını (örneğin, “annenin erkek kardeşi” il “erkek kardeşin annesi gibi ters çevirmeleri ya da “babanın erkek kardeşi” gibi iyelik durumlarını) hiç anlamıyordu.

Belleğindeki üçüncü yitim alanı, alışkanlık edinilmiş davranış kalıplarını kullanmakla ilgiliydi. Hastanede, birini baş işaretiyle çağırmak, hoşça kal anlamında el sallamak gibi, daha önce sıradan işaretler olarak yaptığı şeyleri yeniden öğrenmesinin gerektiğini keşfetti. Yataktan kendi başına kalkamıyordu ve hastabakıcıya ihtiyacı gereksinimi vardı. Onun gelmesini nasıl sağlayacaktı? Birdenbire, bu yolda insanın bir kimseyi işaretle çağırabileceğini anımsayıp hasta bakıcıyı çağırmaya çalıştı: bunun için sol elini hafifçe ileri geri oynattı. Ne var ki hastabakıcı bayan yürüyüp geçti ve onun bu hareketine dikkat etmedi. O zaman bir kimsenin nasıl çağırılacağını tümüyle unutmuş olduğunu anladı. Böylece, el hareketiyle bir kimseye bir şey anlatmayı bile unuttuğunu gördü. Doktorlar onunla tokalaşmak istediğinde, hangi elini uzatacağını bilemiyordu. Bir eğitici, eline, bir iğne ile bir iplik makarası ve üzerinde desen bulunan bir kumaş verip o desenin üzerinden dikiş atmaya çalışmasını istediğinde, elinde iğne, iplik, kumaş ile bunların kendisine niçin verildiğini düşünerek öylece kalakaldı; eğitici geri dönüp ipliği iğneye geçirmesini söylediğinde, iğneyi bir eline, ipliği öteki eline aldı, ama onlarla ne yapacağını çıkaramadı. Ayakkabıcılığı öğrenmesi için bir işliğe götürüldüğünde, eğiticinin kendisine her şeyi en ince ayrıntılarına dek açıklamasına karşın, öğrendiği yalnızca, tahta çivileri bir tahta üzerine çakıp gerisin geri çekip çıkarmaktı. Daha sonra, evin çevresinde bazı basit işleri yapmak isteyince, odunları kesmesi, çiti onarması, ambardan bir miktar süt getirmesi istendiğinde, bu işlerin nasıl yapılacağını bilmediğini gördü. Bellekteki bu şiddetli yitimin alanını adlandırmamız gerekirse “alışkanlık belleği”nden başka ad verebilir miyiz?” (Luria, aktaran Connerton, 1999:42-43).

Bu amnezi (bellek yitimi) örneğinden de anlaşılacağı gibi bellek, hayatımızın her anında farkında olarak ya da olmayarak kullandığımız, bilgi edinme hususunda baş vurduğumuz önemli bir kaynak. Ve eğer bir yitime uğrarsa hayat da mânâsını kaybedebilir. Ünlü Fransız düşünür Michel Foucault'nun da (1926-1984) belirttiği gibi, “geçmişin temsil edilme biçimi neyin, nasıl hatırlanacağını belirler” (Foucault, aktaran Yılmaz, 2014:189). Anı, geçmişin zihinsel temsilinin ve tam da bu sebeple her temsil gibi gerçeğin Freud'un da bize öğrettiği gibi duygusal etkileşimlerle yoğunlaşmış bir yansıması, yani yorumudur (Yılmaz, 2014:189).

Kültürel bellek ilk olarak Alman bilim adamı Jan Assmann tarafından tanımlanmıştır. Assmann kültürel belleği insan belleğinin dış boyutu olarak nitelendirmiştir. Assmann'a göre kültürel bellek birtoplumun kültürünü koruyarak ona süreklilik kazandırır. Bir önceki kuşaktan aktarılan kolektif bilgi, bir sonraki nesili için kültürel kimliği yeniden yapılandırır (Davies, aktaran Temur, 2011).

Jan Assmann kültürel belleği sınıflandırırken aktarma araçlarını ön planda tutar ve buna göre bir sınıflandırma yapar. Assmann; belleği, ritüel bağdaşıklık yani sözlü bellek, metinsel bağdaşıklık yani yazılı bellek olarak adlandırmıştır (Assmann, aktaran Temur:2011).

Kültürel bellek, diğer bellek türlerinden biraz daha farklı olarak daha önce bahsettiğimiz kültürün niteliklerini de kısmen içerisinde barındırır. Diğer bellek türleri bir bilgiyi uygun koşullarda, bir tetikleyici ile tekrar anımsama pratiğine dayanırken, kültürel belleğin anımsamanın yanında anımsatma özelliği de bulunmaktadır. Durkheim'in belirttiği gibi "ahlâkın ancak tatbik ve tekrarlama pratiği ile kazanılabileceğini" anımsarsak, bu pratiklerin ve tekrarlamaların sınırlarını bize kültürel belleğimiz verir. Toplum kültürel belleği oluşturan unsurlarla şekillenir. İşte Geleneksel Sohbet Geceleri'nin dolayısıyla Birikme Geceleri'nin bir kültürel bellek ürünü oluşunu ortaya koyan anlayış budur. Çünkü bu gelenekler; içinde buldukları toplumun kültürü ile şekillenmişler.

Kültürü etkileyen en önemli faktörlerden birinin din olduğundan daha önce de bahsetmiştik. Örneğin; eğer Türkler İslamiyet'i kabul etmemiş olsalar da Fütüvvet anlayışından etkilenip Ahilik teşkilatını oluşturmaları ve bu teşkilâta ait kural ve uygulamaların toplum içerisinde görülmesi pek olası görülmemektedir. Bu elbette ki "görülmesi imkânsızdır" mânâsında değildir. Görülebilirdi ancak bu yapısal ve sosyolojik özelliklere sahip olmazdı. Çünkü bugün bilinen halinde İslâmiyetin etkisinin ne denli güçlü olduğunu görmek mümkündür.

Bir başka deyişle kültürel bellek ile aktarılan bilgiler ve uygulamalar; Geleneksel Sohbet Geceleri'nin tekrarlama pratiği ve uygulamaları ile aktararak günümüze kadar gelmiştir diyebiliriz.

Ayrıca Assman'ın da belirttiği gibi kendini ortak anıları olan bir toplum olarak kuran sosyal grup geçmişini özgünlük ve süreklilik bakımından korur (Assman, 2001:44). İşte bu noktada Geleneksel Sohbet Toplantıları toplumda ortak anıların yaratılması, daha sıkı toplumsal bağlar kurulması hususunda önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Geleneksel Sohbet Toplantıları'ndaki çeşitlilik ve yaygınlık ile bu toplantılar kendi pratiklerini geliştirmiş ve katılımcıların kültürleri ile bağlantılı olarak farklı ve özgün performatif unsurların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

3.1.4. Ritüel Bağlamında Birikme Geceleri

Yabancı dillerden farklı dillere geçerek kullanılan pek çok bilimsel kavramda olduğu gibi “ritüel” kelimesinin anlamı ve kavramın içinin doldurulması konusunda ülkemizde yapılan bilimsel çalışmalarda bir birlik olmadığı söylenebilir. Farklı bilim dallarının da uzman bilim adamlarının kendi disiplinlerinin pencerelerinden bakarak yaptığı tanımlar ya da takip ettikleri akımların ve/veya bilim adamlarının farklı görüşleri olması bu çeşitliliğin artmasını tetiklemektedir.

Elbette bu çeşitlilikten “ritüel” kelimesi de nasibini almıştır. Ritüel, farklı bilim dallarında farklı anlamları temsilen kullanılmıştır. Roy Rappaport (1992:249)'a göre; “Örneğin; psikiyatristler, çocuklar ve ebeveynler arasındaki obsesif-kompulsif⁶ davranışları ve sağlıklı ama kalıplaşmış etkileşimleri refere etmek için ritüel ve seramoni terimlerini kullandılar”. Etologlar ise, “türlerin çok sayıdaki üyelerinin birbirleriyle hangi basmakalıp görüntülerle iletişim kurduklarını belirlemek için (Örneğin; büyük tepeli dalgış kuşlarının veya kemancı yengeçlerinin kur ritüelleri)” ritüel terimi kullanmışlardır (Rappaport, 1992:249).

Ayşın Candan (2010:24-25)'a göre “batı dillerinden aldığımız “rit” ve onun türevi “ritüel” sözcüklerinin dilimize tek karşılıkla “tören” olarak önerilmiş olması bizim açımızdan bir kısırlık yaratıyor. Kutsal içerikli törenlere kuttören ya da ayin deniyor. Ancak bu ayırım kimi durumda pek belirgin değil” diyerek bu konudaki anlam karmaşasını ortaya koymaktadır.

---

⁶ İngilizcesi obsessive-compulsive olan ve Tıp Literatüründe “OCD” olarak geçen rahatsızlık takıntı, sabit fikir ve sürekli endişe halinde olmak anlamındadır.

Buradan hareketle, ilk önce “rit”in ne anlama geldiğine bakacak olursak; Emiroğlu ve Aydın (2003:716)’ın “*Antropoloji Sözlüğü*”nde ki “rit” maddesi Şu Şekildedir:

“Rit: *Encyclopedia Britanica*’da “insanların uzlaŐımsal simgesel anlam yükledikleri geleneksel uygulamalar” olarak tanımlanır. Cazeneuve’e göre (*Sociologie du rite*, Paris, 1971) “bireysel ya da kolektif olabilen ancak, bir doğaçlamaya izin verecek ölçüde esnek olsa da, ayini oluşturan kimi kurallara bağlı kalan bir eylem”dir.

Latince’de *ritus* kavramı, yalın toplumsal alıŐkanlıklar, âdetler (*situs moresque*), yani belirli bir deđiŐmezlikle tekrarlanan hareket tarzlarını olduğu kadar doğaüstüne bağlı inançlara ilişkin törenleri de belirlemektedir. Gerçek anlamıyla rit, diğer âdetlerden varsayılan etkinliğiyle değil, tekrarın oynadığı daha ağırlıklı rolle ayrılmıştır. Rit, her Şeyden önce basmakalıplaŐmıŐ çekiciliğiyle ayırt edilir.

Ritin önemli bir yönünün de yararçı sonuçlar yol açmaması olduğu belirtilmektedir. Cazeneuve’e göre rit, (gerçek ya da tasarımsal) etkinliği neden ve sonuçlar bağlantısı içinde yer almayan bir eylem, bir başka deyişle, tekrarlanan ve etkinliği en azından kısmen deneysellik-dışı olan bir eylemdir”.

“Rit” deyimini Van Gennep “geçiş ritleri” içerisinde kullanmıŐ ve bu rit tiplerinin üç aŐamada deđerlendirmiŐtir. Bunlar;

- “Halihazırda kurulmuş bir toplumsal rol ya da düzenden ayrılma ritleri”
- “Roller ve düzenler arasındaki geçiş uzamında gerçekteŐen eşik ya da aradalık (liminal) ritleri”
- “Yeni kurulan düzenle yeniden bütünleşme ritleri” (Van Gennep, aktaran Carlson, 2013:40).

Rappaport (1992:254)’a göre ise ritüel “sosyal sözleŐmeyi somutlaŐtırır”. Bununla birlikte “insan toplumunun üzerine kurulduğu temel sosyal eylem”lerden bir tanesidir. Ona göre ritüelin en önemli özelliklerinden biri “deđiŐmez” olma ideali ve “hem kelimeleri hem de eylemleri” bünyesinde barındırabilmesidir (Rappaport, 1992:255).

Rodney Needham’a göre ritüel, “törenselleŐ hayvan olan insanın tıpkı konuşmak ve ya dans etmek gibi doğal bir Şekilde gerçekteŐtirdiđi bir faaliyettir” (Needham, aktaran James, 2013:8).

Bu tanımlar ışığında ritüel; insanın var olduğu bir çok alanda bireysel ya da toplumsal olarak uygulanan, içerisinde söz ve hareket gibi unsurları barındırabilen, önceden belirlenmiş kural ve uygulamalar dahilinde değişmezlik idealinde olsa da yorum farklılıkları gösterebilen, tekrarlanma pratiği sayesinde var olabilen kültürel eylemlerdir denilebilir.

Cristopher Wulf (2009:233) ritüel çalışmalarının alanını şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- Geçiş Ritüelleri (doğum ve çocukluk, başlangıç ve ergenlik, evlilik, ölüm),
- Kurum ya da makama gelme ritüelleri (yeni görevleri ve konumları kabul etme),
- Mevsimsel Ritüeller (Noel, doğum günleri, anma günleri, ulusal tatiller),
- Pekiştirme Ritüelleri (yeme, kutlama, aşk, cinsellik),
- Başkaldırı Ritüelleri (barış ve ekolojik hareketleri, gençlik ritüelleri),
- Etkileşim Ritüelleri (selamlamalar, ayrılmalar, çatışmalar) (Wulf, 2009:233-234).

Wulf ritüel etkinlik türlerini “ritüelleştirme, görenek, tören, dinsel ayin, kutlama” şeklinde sınıflandırır. Ona göre “ritüelleştirme kavramı davranış biliminde gelir ve hayvanların çiftleşme ve saldırgan davranışları bağlamında ritüel davranışı belirlemekte kullanılır. Ritüelleştirilmiş davranış girişimcidir, ve arzulanan eylemi tetikler. İşaret edici bir karakteri vardır, dışa vurumcu ve tekrarlıdır”. Görenek, “her toplumsal öznenin, yaşama pratikleri için gerekli etkileşim biçimlerini öğrendiği ritüel gündelik etkinlik alanını belirlemede kullanılır”. Törenlerde ise, “çok sayıda insanın karşılıklı bir amaç gütmesi gelenekseldir. Şölenseldirler ve durumun özel doğasını kutlamaya yararlar”. Dini ayinler “kutsalı temsil ederler ve bir güvenlik duygusu sağlarlar, varoluşsal olayların şu ana çağrılmasına ve edimlenilmesine, tekrarlanmasına ve adapte edilmelerine imkân verirler. Kutlamalar, “renkli ve çeşitlidirler, kendiliğindenlik ve yaratıcılık teşvik ederler. Ritüel olayların dramatik ve dışavurumcu yanını vurgularlar” (Wulf, 2009:234-235).

Ritüellerin konumuzun bir parçası olan geleneksel sohbet toplantıları ve dolayısıyla Birikme Geceleri ile ilgisini ise Cristopher Wulf (2009:232)'un verdiği şu bilgiler çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Wulf'a göre:

“Ritüeller, kimlik, cemaat, düzen ve güvenlik kaybını, yani yaşamın neredeyse tüm bağlamlarında artan soyutlama ve sanallık düzeyleri kadar, toplumsal ve kültürel sistemlerin giderek artan erozyonu ve bireyselleşmenin ilerlemesi ile bağlantılandırılmış bir kayıp hissi telafi etmeye yardımcı olma niyetindedirler.

Ritüeller, insan varoluşunun neredeyse tüm alanlarında merkezi bir rol oynar. Din, siyaset, ekonomi, bilim, aileler ve eğitimde kaçınılmazdırlar. Farklılık ve başkalık ile başa çıkmamıza, bir cemaat hissi ve toplumsal ilişkiler yaratmamıza yardımcı olurlar ve insan ilişkilerine anlam ve yapı kazandırılmasını sağlarlar. Ritüeller, geçmiş, şimdi ve geleceği bağlarlar. Hem süreklilik ve değişimi hem de geçiş ve aşkınlık tecrübelerini kolaylaştırırlar”.

Ahilik teşkilâtının ve ona ait uygulamaların bir toplumsal zaruretten filizlenerek doğduğundan daha önce bahsetmiştik. Bu teşkilât, tam da yukarıda aktarılan Wulf'un görüşüne paralel olarak “kimlik, cemaat, düzen ve güvenlik kaybı”nın yaşandığı bir dönemde bir ihtiyaç üzerine şekillenmiştir. Ahilik teşkilâtı ve ona ait uygulamalar yine Wulf'un belirttiği üzere “insan varoluşunun neredeyse tüm alanlarında merkezi bir rol” oynamış ve Anadolu'ya henüz gelmiş olan Türklerin hali hazırda orada yerleşik bulunun halk arasındaki “başkalık ile başa çıkmasına”, kendi içlerinde “bir cemaat hissi ve toplumsal ilişkiler yaratmasını” sağlamıştır. Teşkilât sahip olduğu kural ve kaideler bağlamında, üyeleri arasındaki “insan ilişkilerine anlam ve yapı” kazandırarak “geçmiş, şimdi ve gelecek” arasında bir bağ kurmalarını sağlamıştır. Böylelikle hem “değişim”i hem de “geçiş” süreçlerini kolaylaştırmıştır.

Wulf (2009:235) şöyle devam ediyor; “ritüeller, farklıların üstesinden gelmeye ve ortak çıkarları tesis etmeye hizmet ederler”. Ritüelin bu fonksiyonu da ahilik teşkilâtının ve uygulamalarının üstlendiği rol ile paralellik gösterir. Wulf (2009:235)'a göre ritüellerin “yalnızca dilbilimsel-iletişimsel seviyede değil, aynı zamanda bedensel ve maddi seviyede meydana gelmesi” ise bize direkt olarak ahi zaviyelerini, toplantıların ve dolayısıyla geleneksel sohbet toplantılarını anımsatmaktadır.

3.1.5. Oyun Kuramı Bağlamında Birikme Geceleri

Mihail Bahtin (2005:263)'e göre "oyun imgeleri, hayatın ve tarihsel gelişimin yoğunlaştırılmış formülü olarak görülürdü. ...Hayat, (geleneksel imgelerin diline tercüme edilen) minyatür bir oyun, sahne ışıkları olmayan bir oyun olarak sunulurdu".

Oyun kavramı, toplumsal işlevleriyle çok uzun zamandır insan hayatında var olsa da, oyun kavramına farklı bir bilimsel bakış açısı getiren kişi "homo ludens" (oyuncu insan) kavramıyla John Huizinga olmuştur. Huizinga "Homo Ludens adlı incelemesi ile önemli bir ikiliğin dengesini bozmuş, insan kültürüne yeni bir boyut getirmiştir. Homo Faber (yapımcı insan), Homo Sapiens (düşünür insan) ikilisinin karşısına üçüncü bir insan, Homo Ludens'i (oyuncu insan) çıkartmıştır". Metin And'a göre Huizinga, "İş, ritüel, din, önemli tarih olayları gibisinden önemli sonuç doğurucuların önceliği karşısında, oyunun bunlardan sonra gelen, bunların önemsiz bir uygulaması olduğu görüşünü değiştirmiştir" (And, 2003:27).

Huizinga'nın bu çalışmaları ülkemizde de yankı bulmuş, başta Metin And olmak üzere pek çok araştırmacının yeni bir bakış açısı kazanarak yaptığı çalışmalar, sahip olduğumuz zengin oyun kültürünün incelenmesine ön ayak olmuştur. Bu çalışmalar kültürel zenginliğimizin farkına varmamıza ve kültürün daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Çünkü Metin And (2003:27)'in da aktardığı gibi "Huizinga'ya göre, oyun, kültürden öncedir, çeşitli kültürlerden çıkma ya da rastlantı sonucu değil, tersine çeşitli kültür biçimlerinin doğuşunda başlıca etkidir".

Oyun, tarih boyunca toplumsallaşma alanında önemli roller üstlenmiş ve bir iletişim aracı işlevi görmüştür. Oyunla başka türlü ifade edilemeyen anlam, eylem ve ilişkiler ifade edebilir ve bunlar oyun başlığı altında yer aldığında anlamları değişebilir. Oyununu bu işlevi sıradan eylem ve nesnelere yaratıcı gerçekdışılığın konusu yapmakta ve oyun oynayan kendisini ve kültürünü tanıma ve ifade etme olanağını sağlar (Emiroğlu ve Aydın, 2003:655).

Metin And (2003:28-29)'ın aktarımıyla John Huizinga'nın oyunun nitelikleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz.

- Oyun isteğe bağlı gönüllü bir eylemdir.
- Genel hayattan farklı ve özgürdür.

- Zaman ve mekân bakımından kendine özgü bir yerle ve süreyle sınırlanmıştır.
- Kural koyucu ve birliktelik sağlayıcı toplumsal bir unsurdur.

Bu noktada, oyun kavramının muhtevasının ne kadar geniş olduğuna değinmekte fayda var. Oyunun pek çok farklı disiplinde farklı kullanım alanları mevcuttur. Genel manâda dans da bir oyundur, bir spor etkinliği ya da bir tiyatro gösterimi de oyun olarak nitelendirilebilir. Ancak konumuzla daha yakından ilintili olan oyunlar literatürde Metin And (2002) “Anadolu Dramatik Oyunları, Pertev Nail Boratav (1973) “Seyirlik Köylü Oyunları”, Şükrü Elçin (1991) “Anadolu Köy Orta Oyunları”, Nurhan Karadağ (1978) “Köy Seyirlik Oyunları” gibi bir çok isim altında incelenmiştir.

Metin And 2002 yılında genişletilmiş baskısı yayınlanan “Oyun ve Bugü” adlı kitabında “Anadolu Köylü Oyunları”nı üç ana başlıkta incelemiştir. Bunlar;

- Anadolu Dansları
- Anadolu Dramatik Oyunları
- Çocukları – Gençlerin – Yetişkinlerin Oynadığı Oyunlar.

Metin And (2002) aynı eserinde “Anadolu Dramatik Oyunları”nı on bir farklı başlık altında ele almıştır. Bunlar;

- a) Ölüp – Dirilme
- b) Kız Kaçırma
- c) Ölüp Dirilme + Kız Kaçırma
- d) Esnafılık Benzekleri
- e) Tarımsal Oyunlar
- f) Çoban Oyunları
- g) Hayvan Benzetmeceleri
- h) Efsane ve Masallardan Oyunlar
- i) Şakalar ve Dilsiz Oyunlar
- j) Kukla’dır.

Yine aynı eserde Metin And (2002), “Çocukların – Gençlerin – Yetişkinlerin Oyunları”nı da on bir başlık altında incelemiştir.

- a) Aşık Oyunları
- b) Yüzük Oyunları
- c) Top Oyunları
- d) Değnek Oyunları
- e) Taş ve Güllü Oyunları
- f) Koşma – Kovalama – Kurtarma – Zor Kullanma Oyunları
- g) Atlama – Sıçrama – Sekme Oyunları
- h) Saklama – Saklanma – Oranlama oyunları
- i) Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları
- j) Dramatik Nitelikte – Büyülük – Törenselle Oyunlar
- k) Çeşitli Oyunlar.

Ayşin Candan (2010:25)'a göre “kaynağından az ya da çok uzaklaşmış törenselle davranış biçimleri günümüzde daha çok kırsal kesimlerde gözlenir. Anadolu’da bunları “seyirlik oyun” başlığı altında anıyoruz. Hasat sevinci, bereket yakarması, ya da saf eğlence için oynanan oyunların hemen hepsi bağlamını yitirmiştir. Kimi seyirliklerin Orta Asya Kökenli şaman törenlerinden, kimilerinin ise antik ritüel kalıntılardan kaynakladığının varsayılmaktadır”.

Bu çalışmada Huizinga'nın “oyunun kültürleri yaratması” teorisi göz önünde bulundurularak ve And'ın sınıflamalarından faydalanılarak; Birikme Gecelerindeki seyirlik oyunlar incelenirken bağlamsal bir yaklaşımla oyunların türleri, kökenleri, oynanış amaçları ve toplumu nasıl şekillendirdikleri ile ilgili sonuçlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Birikme gecelerindeki oyunların sınıflandırılması ve fonksiyonları ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.2. Ahilik ve Geleneksel Sohbet Geceleri Bağlamında Birikme Geceleri

Tablo II. Diğer Sohbet Toplantıları İle Birikme Gecelerinin Karşılaştırılması

	“Meşrep” (Uygur Türkleri)	“Sıra Gecesi” (Şanlıurfa)	“Sıra Yârenleri” (Akşehir)	Yâren Gecesi (Çankırı)	Birikme Geceleri (Mudurnu)
Zaman	Av Sonrası	Kış Mevsimi	Kış Mevsimi	Kış Mevsimi	Kış Mevsimi
Mekân	Meşrep Odası	Ev (Sıra Evi)	Ev (Sıra Evi)	Yâren Evi – Sohbet odası	Ev
Mahkeme	Var	Var	Var	Var	Var
Ceza	Var	Var	Var	Var	Var
Yönetici	Var	Var	Var	Var	Var
Yemek İkramı	Var	Var	Var	Var	Var
İçki İkramı	İslamiyet’ ten Önce Var – İslamiyet’ ten Sonra Yok	Yok	Yok	Yok	Yok (Önceleri var)
Dans ve Müzik	Var	Var	Var	Var	Var
Seyirlik Oyun	Var	Var	Var	Var	Var
Sohbet	(Daha çok eğlence amaçlı)	Var	Var	Var	Var
Giyim Kuşam	?	Geleneksel Kıyafet	Geleneksel Kıyafet	Geleneksel Kıyafet	Önceleri Geleneksel Kıyafet Günümüzde Serbest Kıyafet
Yapılma Sebebi ve İşlevleri	Av Sonrası Eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma, eğlence	Genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma eğlence
Katılımcılar	Kadın – Erkek birlikte ya da ayrı ayrı	Erkekler	Erkekler	Erkekler	Erkekler (Kadınlar sadece eğlence kısmı izleyebilir).

Birikme Geceleri'nin Geleneksel Sohbet Geceleri başlığı altında incelememizin sebebi; Birikme Geceleri ile diğer Geleneksel Sohbet Toplantıları arasında pek çok ortak nokta bulunmasıdır. Konuya başlarken, daha önce Geleneksel Sohbet toplantılarının ortak noktalarını ele aldığımız tabloya, Birikme Geceleri'nin de eklenerek genişlemesiyle bu genel ortak noktaların Tablo II incelendiğinde daha iyi anlaşılacağı kanısındayım.

Tablo II'den de anlaşılacağı üzere Birikme Geceleri diğer pek çok Geleneksel Sohbet Toplantısı gibi kış aylarında düzenlenen bir etkinliktir. Yine diğer sohbet toplantılarında bulunan yönetici, mahkeme ve ceza unsurları Birikmeler'de de görülür. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde önceleri içkili Birikmeler'in de yapıldığını ancak artık içki ikramının olmadığı tespit edilmiştir. Gelen konukları yiyecek ikramı geleneği ise devam etmektedir. Katılımcı gözlem yöntemi ile tespit ettiğimize göre birikmelerde sohbet, müzik ve dansın yanında seyirlik oyunlar da gözlemlenmektedir. Yine kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde Birikme Geceleri'nin genel ahlâk ve âdab hususlarında eğitim, dayanışma, yardımlaşma ve eğlence gibi fonksiyonlarının olduğu tespit edilmiştir. Önceleri diğer pek çok Geleneksel Sohbet Toplantısı gibi sadece erkeklere mahsus bir etkinlik olsa da zamanla bu gelenek değişerek günümüzde kadın, erkek ve çocukların birlikte katıldığı bir etkinlik halini almıştır.

Bunun yanında bazı uygulamalar bakımından da pek çok ortaklıklar mevcuttur. Yâren gecelerinde de Birikme gecelerinde de genellikle üç misafir davet edilebilir. Eğer bu misafirler zamanında kalıp ayrılmazlarsa “kalk git kahvesi” denilen kahve ikram edilir. Diğer Geleneksel Sohbet Toplantıları'nda da görülen “kalk git kahvesi” geleneği Birikme Geceleri'nde de vardır. Ateşsoy (1988:94) Çankırı Yâren Geceleri'ndeki bu geleneği şu şekilde aktarıyor:

“Saz faslı devam ederken, bitiş zamanını, yaranbaşı veya küçük Başağanın verdiği bir işaret tayin eder. Ve hemen misafire “kalk git kahvesi” denilen kahve verilir. Misafir kahvesini içince kalkar ve merasimle uğurlanır. Eğer misafir kahveyi içince kalkmaz ise, bu defa küllü bir kahve verilir. Ki, kül boğazı gıcıklayacağı ve öksürteceği için, öksüren bir kimse de cemiyet içinde duramayacağından, mecburen

kalkar. Daha da gitmez ise misafirin ayakkabıları önüne getirilir. Şayet yine kalkmayı akıl etmez, direnir ise, kolundan tutup kapı dışarı ederler”.⁷

Ali Haydar Peker (2014) ise yaptığımız kişisel görüşmede Mudurnu’daki “kalk git kahvesi” geleneğini şu şekilde aktarmıştır:

“Birikmeye harici (birikmeye daha önce ismi yazılmayan) üç kişi davet edilebilir. Bu daveti ev sahibi yapabilir. Ancak yine de misafirler geldiğinde Bekçi’ye sorulur. “3 tane misafirimiz geldi alalım mı?” diye. Genelde de alın der bekçi. Misafirlere de Birikmeye katılan herkese yapılan ikramlar yapılır. Ancak misafirler iki saatten fazla oturamaz. Eğer bu süreyi geçerlerse Başeski “misafirlerimizi uğurlayın” der. Eğer kalkmazsa bu sefer sade, acı kahve getirirler; ona da “kalk git kahvesi” derler. Yine kalkmıyorlarsa ayakkabılarını getirirler. Misafir de artık gitmesini gerektiğini anlar kalkar gider”.

Bu iki aktarım arasındaki tek fark Yâren geleneğinde “küllü kahve” yapılması, Birikme Gecesi’nde ise “sade-acı kahve” yapılmasıdır. Diğer hususlar; isimleri de dahil olmak üzere aynıdır.

Burada vurgulamak istediğim bir başka özellik ise Yârenlik Geleneği’nde “Arap Verme Töreni” olarak, Birikme Geceleri’nde ise “Ateş yakma” olarak geçen törendir. Uzun yıllar Yâren meclislerinde Büyük Başağa’lık yapmış olan Necati Ülker (2009:76) Çankırı’daki “Arap Verme Geleneği”ni⁸ şu şekilde aktarıyor.

“Arap verme yani gece sonunda yapılan bir nevi devir teslim törenidir. O gece ocak yakan yâranlar görevlerini tamamlamış gelecek hafta ocak yakacak yâranlara bu görevi devretmeleridir. Bu devir Arap verme olarak adlandırılır. Teslimde bir anlamda demirbaş niteliği taşıyan kullanılan def ve telli maşadır. Ocak yakma sırası gelen yâranağa bir hafta boyunca bu aletleri saklamak zorundadır”.

Mudurnu’daki “Ateş yakma” geleneğini ise Ali Haydar Peker (2014) şu şekilde aktarmaktadır.

⁷ Konu ile ilgili ayrıca Bknz. TEZCAN, Mahmut. (1989). Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yârân Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırması Dairesi Yayınları: 103, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 6. Ankara. S:17-19.

⁸ Arap verme geleneği ile ilgili Bknz. TEZCAN. age. S:21-22

“Birikmenin sonuna doğru Başeski sorar: Haftaya Ateş kimde yanacak? Birikmeye katılanlardan bir gönüllü: Ateş benim evde yanacak davetlisiniz derdi. Böylece bir sonraki birikmeyi o almış olurdu. Hemen hazırlıklara başladılar”.

Görüldüğü gibi bu bir nevî devir teslim töreni her toplantının sonunda ortak olarak tekrarlanır. Yârenlerde “ocak yakma” deyimi kullanılırken, Birikmelerde “ateş yakma” deyimi kullanılmaktadır. Yarenlik geleneğinde Birikmeden farklı olarak sembolik olarak def ve zilli (telli) maşa kullanılırdı. Bu kullanım ile de çeşitli rivayetler mevcuttur.⁹

Pek çok yerde yapılan toplantılara katılanlara “yâren” dendiğinden bahsetmiştik. Erkut (1958:47)’a göre “Ateş’e (Birikme gecesine) iştirak edenler birbirlerine “yâren” diye hitap ederler. Bu hitap kardeşlik hislerinden, akrabalık bağlarından da daha sıcak ve samimi bir mânâ taşır”.

Bunlarla birlikte diğer ortak özellik ve tespitler sonuç bölümünde daha detaylı olarak ele alınacaktır. Yukarıdaki tablo ve örneklerden de anlayacağımız üzere Birikme Geceleri ve diğer Geleneksel sohbet Toplantıları arasında pek çok ortak unsur vardır. Bu bakımdan Birikme Geceleri, Geleneksel Sohbet Toplantıları’nın Mudurnu’da görülen bir çeşididir diyebiliriz.

Bununla birlikte Mudurnu’da Ahiliğin izlerini çok eski tarihlerden itibaren gözlemlemek mümkündür. Örneğin şer’iye sicilleri incelendiğinde “1722 tarihli bir kayda göre Mudurnu’da Ahicik Zaviyesi adlı bir Ahi kuruluşunun olduğu tespit ediliyor” (Cunbur, 2009). Yine aynı kayıtlarda “Ahi İbrahim Zaviyesi” “Ahi-Baba Mehmed Efendi” gibi ahilikle ilgili kişi ve kuruluşların geçtiği görülmektedir.¹⁰

Ayrıca 600 yılı aşkın bir süredir devam ettiği belirtilen Esnaf Duası, geleneği günümüzde halen yaşamaktadır. Cuma günleri selâ verildikten hemen sonra yapılan duaya “Bereket Duası” da denilmektedir. Dua esnafın iki sıra halinde dükkanları

⁹ Bu rivayet ile ilgili Bknz. ÜLKER, Necati. (2009). Geçmişten Geleceğe Çankırı Yâran Kültürü El Kitabı, Ankara: Karatekin Yâran Kültürü Yaşatma ve Tanıtma Derneği. S:75.

¹⁰ Konu ile ilgili detaylı bilgi için Bknz. CUNBUR, Müjgan. (2009). Şer’iye Sicillerine Göre Mudurnu Esnafı. Mudurnulular Derneği Bülteni. Yıl:4-Sayı:4. S: 4-9.

önüne çıkararak, duayı okuyan imama uyararak yaptığı duadır. Duayı okumayı bilmeyenler amin demekle yetinirler.

Resim – 1. Esnaf Duası (Kaynak: Mudurnulular Derneği Bülteni Kasım-2006 S.7)

Selami Erkut (1999:79-80)'un aktarımına göre Esnaf Duası şu şekildedir.

“Elhemdüülâhi rabbilalemin, velakıbetü lilmüttekin, velâ udvâne illa alezzimin, vessalatü alâ resulinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbini ecmain. Süphane rabbiyel aliyyil a'lel vehhab, Allahümme yâ müfettiial ebvâb,iftah lena hayrelbâb,Allahümme rabbenaftah bilhayr,vahtüm bihayr. Veca'l akıbeti ümürina bihayr, teveffena müslimin ve elhıkna bissalihin.

Hazreti Resuli Ekrem, vennebiyyi muhterem mürşidi âlem, sallahu teâle aleyhi vessellem efendimiz hazretlerinin pâk, münevver, mutahhar, mücellâ, aziz, latif, şerif,nazif ruhi şerifleri için, Ali için, evladı için, ashabı için, çehar-ı yarı güzün, aşerei mübeşşere, ensarı muhacirin tabiin tebeuttabiin ridvanüllahi teala aleyhim ecmein, evrahi için, piri piran pirimiz sultan Ahi evran, Muhammediekberî yemeni,piripenadat,selmanı pak,cömerdi kasap, davud nebi İdris nebi, Şeyh Şazeli,

Zeynel Abidin, yemende attari veli, cümle gelmiş, geçmiş pirlar üstadlar ervahu için, baki ustazların selametliğı için, endesi yok, bendesi yok gaipler ve mazlumlar ervahu için, hayırlar fethi için, şerlere def'i için, vakti saat mubarek yevmi Cuma hürmeti için, işler, güçler âsân olmaklığı için, ahir ve akibet hayırlığı için, iman ve kur'an yoldaşlığı için, cumhuriyetil müslimin ,asakiril mi selâmetliğı için dertlilere deva, hastalar şifa, borçlulara eda ve hapis olanlara hayırla halâs, vadesi tamam olanlara imânu kâmil, nasibü müyesser eyle ya rabbel alemin. Def'i bela, ref'i kaza, kabulü dua husuli muradat, rızaurrahman. Allahümme salli alâ seyyidina Muhammedin salaten tuncina ....El fatiha” (Erkut, 1999:79-80).

Bunun yanında Ahilik konusunda genişçe ele aldığımız çıraklıktan ustalığa geçiş törenleri Mudurnu'da da görülmektedir. Bolu Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde Folklor Araştırmacısı olarak görev yapan Zekiye Tütüncü (2006) bir deri ustası ile yaptığı kişisel görüşmeler vasıtasıyla yaptığı araştırmayı şu şekilde aktarıyor.

“Çırağın iyi bir aileden gelmesi göz önüne alınır. Kalfa olurken mesleğine ve ahlâkına bakılır, ondan sonra ustalar tarafından denener. Ustası veya başkası bir deri alır çırağa verir bu deriyi çıkart bakalım der. Eğer çırak deriyi imal eder, satışını yapar ve beceri sağlarsa ustalık icazeti alabilir, sermayesiyle iş yapabilir aksi halde ertelenir. İcazet verilen çırağın peştimali esnaf kahyası tarafından kuşatılır. Ustalığa geçmiş olan çırak tören sonrasında ustasına içinde gömlek, çamaşır, çorap, mendil, peşkirten oluşan hediye bohçası hazırlayarak götürür. Diğer ustalara da hediye mendiller götürülür. Çıraklıktan ustalığa geçmek tabii ki kolay değil. Çırağın 1001 gün ustasının yanında hizmet edip destur alması gerekmektedir. Ancak ustası destur verdiğiindeki hafta Cuma günü selâ ile ezan vakti arasında peştamal kuşanıp ustasıyla karşılıklı helalleşip helvası ve tatlısı dağıtıldıktan sonra işine usta olarak devam edebilir” (Tütüncü, 2006).

Ayrıca kişisel görüşmelerimizde kaynak kişilerimizden Ali Haydar Peker (2014) kendi hayatından bahsederken “ilk sanatım kunduracılık. 5 sene çalıştıktan sonra destur aldım” şeklindeki ifadesiyle bu uygulamaların varlığını doğrulamıştır. Burada görülen törensel özellikler, adetler, süreç gibi bir çok husus ahilikteki uygulamalarla birebir aynıdır. Ancak günümüzde bu uygulamaların çok sıklıkla uygulanmadığını biliyoruz.

Son olarak Mudurnu'da yaşayan demirci Mehmet Şenkaya; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde düzenlenen Ahilik Haftası kutlamaları kapsamında 2009 yılında Türkiye'de “Yılın Ahi Babası” seçildiğini de belirtmek isterim.

3.3. Kaynaklar Işığında Birikme Geceleri

3.3.1. Yazılı Kaynaklarda Birikme Geceleri

Mudurnu'da Ahilik geleneğinin varlığı ile ilgili yazılı kaynaklar Ibn-i Batuta Seyahatnâmesi'ne kadar ulaşmaktadır. Ibn-i Batuta Seyahatnâmesi'nde Mudurnu ya geldiğinde bir ahi zaviyesinde konakladığını bahsetmektedir. Buna karşın, direkt olarak “birikme geceleri” ya da diğer adı “ateş gezmeleri” ile ilgili bir bilgiye bu çalışma kapsamında yaptığım literatür taramaları sırasında rastlanmamıştır. Ulaşabildiğim en eski yazılı kaynak; 1958 tarihli Selami Erkut tarafından kaleme alınan “Mudurnu, tarih, coğrafya ve içtimai durum” isimli kitaptır. Selami Erkut 1928 yılında Mudurnu'da Alagözler lakabı ile bilinen köklü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş. 1947'de “Mudurnu” adındaki haftalık gazeteyi çıkarmış. 1951 yılında Ankara'ya yerleşen Erkut burada Gazeteci kimliğinin yanı sıra siyasetçi kimliğiyle de ön plana çıkmış; 1965-1968 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün özel kalem müdürlüğünü yapmıştır. Ardından 1977-1980 yılları arasında Mudurnu Belediye başkanlığı yapmış ve 2008 yılında hayatını kaybetmiştir.

Dolayısıyla 1958 tarihli bu eserin; Mudurnu'nun sosyal, kültürel ve siyasi durumuna hakim olan Selami Erkut tarafından kaleme alınmış olması eserin değerini ve önemini bir kat daha arttırmaktadır. Kitabın iç kapağına düşülen nota göre 1000 adet basılmıştır. Ve bu 1000 adet 400 adedi Mudurnulular Yardımlaşma Cemiyeti'ne, 300 adedi Mudurnu Spor Kulübü'ne, 300 adedi de Mudurnu'ya bir çeşme yaptırılmak üzere bağışlandığı belirtilmektedir. Sınırlı sayıda basılmış bu değerli eserin gerçek nüshalarından birine ulaşabildim. Bu yüzden hem kaynağın değeri hem de bu çalışmada bir vesika olarak yer alıp yeni araştırmacıların kullanabilmesi adına kitaptaki “Ateş Gezmeleri” başlığının tamamına, noktasına virgülüne ve yazım hatalarına dahi dokunmadan ve yorum katmadan bu çalışmada yer vermeyi uygun görüyorum. Ulaşabildiğim en eski yazılı kaynakta Selami Erkut (1958:46-51) “Ateş Gezmeleri (Birikme Geceleri) hakkında şu bilgileri aktarıyor.

“Ateş eski devirlerin kendi anlayış ve yaşayış şekillerine göre tertiplenen ve bir nevi genç erkeklerin eğitimini sağlayıp, görgülerini arttırmaya yarayan disiplinli toplantıların ismidir.

Daima uzun kış gecelerinde tertiplenen ateşlere “birikme” de denir. Ateş isminin, toplantılara iştirak edenlerin birbirleriyle anlaşabilen, kafa dengi kimselerden meydana gelmesi, aşırı samimiyet, sevgi, sıcaklık ve kardeşlik hislerinin hakim olması sebebiyle verildiği tahmin edilmektedir.

İkinci bir tahmin de, kış gecelerinde toplantı yapılacak evde bu toplantı sebebiyle özel surette ateş yakılması yüzünden adına “Ateş” gezmesi denildiği merkezindedir.

Esasen her toplantının sonunda (gelecek hafta ateşi sizin evde yakacağız...) diye yarenlerden birine ihtarda bulunulması bunu göstermektedir. Eski devirlerde soba bulunmadığı için odaların ısıtılması ocak ateşi ile yapıldığından ateş yakma tabiri tabii olarak ocaktaki ateşi yakmak manasına gelmektedir.

Ateş’ler zamanımıza kadar gelmiş ve fakat maalesef son senelerde eski gaye ve orijinalitesini kaybetmiştir. Böyle olmakla beraber gene uzun kış gecelerinde ateş gezmeleri tertiplenmektedir. Düğünlerde olduğu gibi ateşlerde de şahıslar ve arkadaşlar yaş sınırına göre ayrılarak her yaş devresi için ayrı ayrı adet ve örf’ de toplantılar yaparlar.

Ateş gezmeleri üç kısma ayrılmıştır. Bu kısımlara iştirak için yaş sırası ve karakter tasnifi yapılır.

Birinci kısım ateşlere henüz toplantılara hiç iştirak etmemiş olanlara bir iki seneden beri ateş gezip görgüsü artmış olanlar alınır. İkinci kısım henüz pek ihtiyarlamamış ve fakat din yoluna girmemiş olanların topluluğu teşkil eder. Üçüncü kısım ateşler ise yaşı başını almış, beş vakit namazını bırakmayan şahısların Mevlut toplantılarıdır.

Ateş gezmeleri şahıslardan başka olarak da ayrıca üç kısma ayrılır. Birinci kısım o gecenin masraflarına bütün arkadaşların mütesaviyen iştirakleri ile, ikinci kısım hiçbir masraf yapılmaksızın, sadece akşam yemeğinden sonra yapılan toplantılar, üçüncü kısım ise gecenin bütün masraflarının ev sahibi tarafından yapılması şeklinde olur ki buna “pabucu giyme” denir. Ateş başlangıçta nasıl başlanılmış ise sonuna kadar aynı şartlar altında devam eder.

Ateşler ekseriya on beş- on altı kişilik gruplar halinde olur. Birinci kısmı teşkil eden gençlerin toplantılarından ilki her hangi bir evde alel usul yapılarak Ateş’in şekli kararlaştırılır. Ya içkili olacaktır, ya yemekli, ya pabucu giyme olacaktır veya masrafa mütesaviyen arkadaşların iştirakiyle yapılacaktır. Masrafları taksim etme usulüne <<Erfane>> denir. Ateş’e iştirak edenler birbirlerine <<Yaren>> diye hitap ederler. Bu hitap kardeşlik hislerinden akrabalık bağlarından da daha sıcak ve samimi bir mana taşır.

On beş kadar yaren’in ismi liste halinde yazıldıktan sonra teker, teker isimler üzerinde müzakere açılır. İştiraki münasip olanlar veya olmıyanlar ayrılır. Mutabakat hasil olunca iş ateş’i sonuna kadar vukufu, otorite ile idare edecek bir <<Başeski>>i bulmağa gelmiştir. Esasen memlekette bu işi yapacak mahdut sayıda şahıslar bulunduğundan birinin üzerinde karar kılınarak durum muvafakatı alınmak üzere kendisine teklif olunur. Kabul ettiği takdirde de ilk ateşin yanacağı ev ve gün tesbit edilir. Artık ateş başlamıştır.

Başeski hiçbir surette ve hiçbir şekilde sözünden çıkılmıyan ağzından çıkanlar mutlak surette yapılan şahıstır. Yaşlı, görgülü, bilgili, sözüne güvenilir bir adam olan başeski ateş toplantılarının mutlak hakimidir.

Ateş gezmelerinde toplantının gündemini başeski hazırlar. Bütün hareketler onun işareti ile yapılır ve onun tayin edeceği saatte dağılır. Başeski içki kadehini ağzına götürmeden hiçbir yaren içemez. Sohbet esnasında sıvıklık yapanlar çok şiddetli cezalara çarptırılırlar. Ceza kar etmeyen yarenler ise bir daha hiç bir surette kimse tarafından ateş toplantılarına kabul edilmemek üzere atılırlar. Bu hareket o genç için ebedi bir kara ve yalnız kalması için bir sebeptir.

Yarenler arasından Başeski'nin emirlerini yerine getirmeye daima amade bulunan bir şahıs seçilir ki buna <<Mıcık>> denir. Mıcık aynı zamanda elindeki tuğra ile ceza tertiplenenlere sopa atmaya da memurdur. Tuğra ucu birkaç düğüm atılmak suretiyle topuz yapılmış havluya denir.

Ateş gecelerinde tarihimizden üç yüz sene kadar önce başlamış olan bütün adet ve gelenekler harfiyyen tatbik olunur. Ateşler bir nevi baba ocağından sonra cemiyete girmeye hazırlanan gençlerin ilk terbiye yeridir. Cemiyet içinde yemek yemek, oturmak, konuşmak, disipline alışmak, oyun oynamasını, saz çalmasını öğrenmek ateş gecelerinde verilen öğütlerle başlar. Başeski'nin muhtelif sebeplerle yarenleri içinde buldukları çeşitli vaziyetler karşısında ne yapacaklarını öğretmek maksadiyle imtihan ettiği de olur.

Ateş gezmelerinde hafif bir içki masasını müteakip yemek yenir, bunu takiben odanın en mutena yerine oturan başeski öğüt ve sohbetlerde bulunur. Saz çalınarak milli oyunlar oynandığı, bilmiyenlere öğretildiği de olur. Hikâye anlatmak ve çeşitli eğlenceler tertiplemek toplantının hoş geçmesini sağlar. Toplantının hitamında ateşe yeni iştirak etmeye başlamış genç delikanlılar tecrübeli yarenlerin davet sırası bitince ateş de sona ermiş olur. Gelecek sene tertiplenecek ateş 'in teşkili kadro itibariyle bir geçen yılki tecrübelerle göre ayarlanır.

Ateş gezmelerinde yarenlerin dışında toplantıya misafireten gelenler olursa bunlar uzun boylu oturtulmazlar. 15 dakika sonra bir kahve ikram edildikten sonra geçecek on beşinci dakikada kalıp gitmediği takdirde misafire ikinci bir kahve verilir ki bunun adı (**Kalk git kahvesi**) dir. Misafir gitmemekle ısrar ettiği takdirde ayakkabıları getirilip önüne konur ve gitmesi için ricada bulunurlar. Ateş gezmeleri haftada bir toplandığından on beş on altı hafta kadar devam eder.

İKİNCİ KISIM ATEŞ GEZMELERİ

İkinci kısım ateş gezmeleri orta yaşlılar arasında yapılır. Bu nevi toplantılarda da birinci kısımda anlatıldığı gibi örf ve adetler vardır. Ancak bu toplantılarda koyu bir disiplinden ziyade yarenler arasında samimiyet ve çeşitli oyunlar için zemin hazırlanmış olur. Bu toplantılarda da bir başeski bulunup ateşi sevk ve idare eder. Orta yaştakilerin ateşlerinde içki veya yemekten sonra sohbet başlar. Bu grubun yarenleri arasında mahalli adet, örf ve göreneklere göre oyunlar oynanır. Burada birinci kısımdakilerde olduğu gibi sert bir disiplin mevcut olmayıp ateşin hedefi hoşça vakit geçirmektir. Bu yaşta olan erkeklerin (**Hoşaf Gezmesi**) adı altında ayrı bir toplantıları daha vardır ki o da herkesin evinde yemeğini yiyip, sokağa çıkması ile başlar. Hoşaf gezmeleri sıra ile yapılır ve hiçbir masrafı icabettirmez. Haftada bir gece yapılan bu toplantılarda yarenler bilhassa fincan oyunu oynarlar, ev sahibi tarafından verilen hoşaf neş'e içinde içilir.

Fincan oyunları çok eğlenceli olur. İlki tarafa ayrılan yarenler, yenilen kısma eğlenceli cezalar tertip ederler. Fincan oyununun muhtelif safhalarında kendine mahsus türkü ve ilahileri vardır. Oyun müddetince bu ilahi ve türküler sırası ile okunur.

ÜÇÜNCÜ KISIM ATEŞ GEZMELERİ

Bu kısma yaş itibariyle ihtiyarlar dahil olurlar. Ateş yemekli olur. Akşam namazından sonra yenilen yemeği müteakip ilahi okunur. Yatsı namazı kılındıktan sonra da seçme hafız ve hocaların iştirakiyle mevlüt okunur. Mevlüt'un arasında ve sonunda ilahi okumak adettir.

Mudurnu'luların örf ve adetleri arasında bulunan ateşler böylece delikanlılık çağında başlayıp ihtiyarlayıncaya kadar safha safha devam eder gider. Gençlerin kumar, içki ve şair zararlı iptilalara akalanmamasında, terbiye ve görgülerinin artmasında, arkadaşlık sevgisinin sağlamlaşmasında büyük tesiri olan ateşler bugün eski orijinal ve sıkı disiplin kaidelerini bir tarafa bırakarak devam etmektedir. Bazı gençlerin eski adetler çerçevesi içinde ateş gezmesi yaptıkları da vardır” (Erkut, 1958: 46-51).

Selâmi Erkut, 1999 yılında “Mudurnu Âdetleri” isimli bir kitap daha yayımlamış ve bu kitabın “Erkeğin Sosyal Yaşantısı” bölümünde kitabın 80-91. Sayfaları arasında “ateş gezmeleri”nden bahsetmiştir. Bu kitapta ilk kitabından farklı olarak “Yaren sözcüğünün kökeni ve Birikmeler” başlığı altında yâren sözcüğünün ahiler arasında sıkça kullanıldığından ve Mudurnu’da da sıkça kullanılan bir kelime olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Mudurnu’daki Birikme Geceleri’nin bir Ahilik geleneği olduğunu belirtmiştir (Erkut, 1999:80-83). Bu kitapta yer alan bilgilere sonuç bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Bir diğer yazılı kaynak ise Cumhuriyet dönemi folklor çalışmalarının kurucularından olan Pertev Nail Boratav’a (1907-1998) ait notlardır. Pertev Nail “benim hayatımın en çok geçtiği yer Mudurnu’dur. Bolu’nun kazası. Onun için bana nerelisin? dediklerinde içimden hep “Mudurnuluyum” demek gelir” diyerek Mudurnu’ya olan ilgisini ve sevgisini belirtmektedir. Boratav Mudurnu’da bulunduğu süre içerisinde Mudurnu ve çevre köylerine geziler yapmış ve buralarda tespit ettiği adet, gelenek ve törenleri gün gün notlamıştır. 1939-1940 yıllarında yaptığı alan araştırmalarını 1942 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları arasında çıkmış olan Halk Edebiyatı Dersleri adlı kitapta (S: 54-77) arasında yayımlanmıştır. Bu notlarda gittiği hemen hemen her köyde “Konuk odası” olduğundan bahsetmektedir. Boratav şöyle aktarıyor: “Konuk odası. Buna “misafir odası”, “köy odası” da derler. Her köyde vardır. Konuk, çoğunlukla bir tanıdığına iner. Şehirde bir görevle gelenler (candarma, tahsildar vb.) muhtarın evinde konuklanırlar. Gurbetten gelenler –yabancı iseler- “köy odası”na inerler. Kışın köy odasında toplanılır” (Boratav, 2010).

Buradan da anlaşılacağı gibi Ahilik teşkilâtlarının toplanma yerleri olan “konuk odaları”, “köy odaları” 1939-1940 yıllarında, Mudurnu’nun hemen her

köyünde tespit edilmiştir. Dolayısıyla belirtilen tarihlerde, Mudurnu’da Ahilik teşkilâtının varlığı ve etkinliğinden söz etmek mümkündür.

3.3.2. Sözlü Kaynaklar Işığında Birikme Geceleri

Sözlü kaynaklarımız Mudurnu’da halen Birikme Gecesi geleneğini yaşatmaya çalışan ve geçmiş yıllarda Birikmelerde bulunmuş kişilerle yaptığımız kişisel görüşmelerden oluşmaktadır. Bu görüşmelerden Nurettin Arıkan (2014) Birikme Geceleri’ni şu şekilde aktarmıştır:

“Birikme; köylünün birbiriyle kaynaşmasıdır. Birlikte olma, yaşlıların gençlere önderlik etmesidir birikme. Birikmelere bayanlar katılmazlar. Birikmelerde yemek ikramı yapılır, oyunlar oynanır. Haftalık olarak önceden belirlenen kişinin evinde toplanılır. Genellikle cevizli çörek, komposto, çay ve kahve ikram edilir. Uzun eşek, cızcız, arı oyunu gibi oyunlar oynanır. Müzik ve dans da vardır. Genellikle çalacak kişiyi bulmak kolay olduğundan kaval çalınır birikmelerde. Birikmelerimiz de güzel ahlâk öğretilir ve uygunsuz hareket yapanlar cezalandırılır. Meselâ saygısızlık yapanlar, gaz çıkaranlar, birbirinin hakkını göz dikenler cezalandırılır. Bizde ustandan destur almadan bir dükkan açamazsın. Ama biz bunların kaynağının ahilikten geldiği 1980’lerde öğrendik”.

Mudurnu Çavuşlarçiftliği köyünde birikmeler düzenleyen Mehmet Özmen (2014) ise Birikme Geceleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Birikme geceleri bir ara uzun bir süre yapılmadı. Sonradan bu geleneğimizi yaşatmak için biz 2005-2006 yıllarında tekrar Birikme düzenlemeye başladık. Birikmeyi tek kelime ile bir “okul” olarak tarif edebilirim. Gençlere ve çocuklara eğitim, terbiye, bilmediklerini öğretmek ve eğlence amacıyla yapılır. Birikmelerde birlik-beraberlik, dostluk, kardeşlik, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, arkadaşlarına anlayışlı olma gibi hususlar öğretilir. Biz bu geleneği devam ettirmeye çalışıyoruz ama tabii ki eski birikmeler gibi olmaz. Çünkü artık iş hayatı ön planda, eğlence ve sosyal hayat ikinci planda. İnsanlar her zaman katılamıyor işlerinden dolayı. Çünkü vardiyalı çalışanlar, gece çalışanlar oluyor. Bu yüzden tatil olduğu için genellikle Cumartesi günleri yapılır. Kışın Eylül sonu gibi başlar, Nisan’da biter. Birikmelere kadınlar katılmaz ancak sadece eğlence bölümünü seyredebilirler. Birikmelerde; kırıcı olmamak, büyüklere saygılı olmak, küçüklere sevgi göstermek, huzuru bozmamak, kimsenin hakkını gasp etmemek gibi kurallar vardır. Bu kurallara uymayanlara cezalar verilir.

Birikmelerde ilk önce hocamız vardır. Gençlere dini ders, nasihatler verir. Ondan sonra şikâyet faslımız vardır. Burada birbirine haksızlık yapanlara, hakkında şikâyet olanlara cezalar verilir. İkramımız vardır. Genellikle poğaç, pasta, börek ikram edilir. Eskiden cevizli çörek, komposto ikram edilirmiş. Yemek de verilebilir

birikmelerde. Genellikle yer sofrasında yenilir ve yemekten önce ve sonra dua vardır. Dua edilmeden sofradan kalkılmaz. Gençler bu sırada sürekli büyüklerine hizmet ederler. Bunun için birbirleriyle adeta yarışır. Biz birikmenin liderine “bey” ya da “başkan” diyoruz. Bu kişi birikmeyi yönetir, oynanacak oyunlara, oynayacak kişilere karar verir. Kimse de bu karara itiraz edemez. Başkanın içinden çıkamadığı haksızlık gibi durumlarda iki yardımcısı devreye girer. Bunlar bir nevi ihtiyar heyeti gibidir. Birikmeye katılan kimse kimseyle küs kalmaz. Bu uyuşmazlıkların hepsi birikmede çözülür.

Birikmeler evlerde düzenlenir. Birikmede oynanan oyunlara biz “orta oyunu” deriz. Arı Oyunu, Hasan Ya Oyunu, Koca Bulma Oyunu, Berber Oyunu, Sınır Taşı Oyunu, Evlenme Oyunu, Battaniye Oyunu, Ev Yapma oyunu gibi çok çeşitli oyunlar oynanır. Birikmelere davul-gırnata davet edilir. Kemençe, kaval, cümbüş gibi sazlarda bulunabilir. Genellikle Çiftetelli, Cezayir oyunu, Dodaraz (Çift ayak da denir), Melek Hanım, Mudurnu Zeybeği gibi halk oyunları oynanır. Eskiler Meşeli de oynarlarmış ama bugün bizim köyde pek bilen yok”.

Kaynak kişilerimizden en yaşlısı olan Ali Haydar Peker (2014) ise özellikle “eski tarihlerde yapılan Birikmeler” ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır.

“Birikmeler 3 grupta yapılır:

1. Gençler,
2. Orta Yaşlılar (40-50 yaş),
3. Yaşlılar (50 yaş üstü).

Birikmeye biz “üniversite” derdik. Birikme gecelerine katılanlar efendi bir insan olmayı, oturmasını kalkmasını, sevgiyi, saygıyı ve terbiyeyi öğrenirler.

Birikme'nin başkanına “Başeski” denirdi. Başeski evin köşesinde oturur ve birikmeyi yönetirdi. Onun yardımcısına da “mıcık” denilirdi. O da kapıda durur Başeski'ye yardımcı olur onun talimatlarını yerine getirirdi. Birikmelerde saz ekibi olurdu. Bunlar Cümbüş, darbuka, ud gibi sazlardan oluşur.

Başeski: “Buyur Bey, Kimdir O? Müzik başlasın” der müzik başlardı. 20-25 dakika kadar tam bir fasıl yapılır. Bu fasılda konuşmak kesinlikle yasak olur, konuşulursa müzisyene saygısızlık olarak algılanırdı. Sonra “Buyur Bey, Kimdir o? Fasıl dursun” der müziğe ara verilirdi. İçki masası vardır. 15 dakika içki molası verilir ve konuşma serbest olurdu. Birikmelerde siyaset, ticaret yok. Sıfır. Sıfır eğlenmek vardır.

Sonra bir daha şarkılar, türküler söylenir ve oyun havaları oynanır. Melek Hanım, Meşeli, Mudurnu Zeybeği oynanırdı. Farklı köylerde farklı oyunlar da oynanırdı da onların isimlerini hatırlayamam şimdi.

Sonra Başeski sorardı. “Bir şikâyeti olan varsa söylesin”. Şikâyetler varsa çözüldü. Sonra haftaya birikme kimde olacak? Ateş kimde yanacak? “Birikmenin sonuna doğru Başeski sorar: Haftaya Ateş kimde yanacak? Birikmeye katılanlardan bir gönüllü: Ateş benim evde yanacak davetlisiniz derdi. Böylece bir sonraki

birikmeyi o almış olurdu. Hemen hazırlıklara başladılar. Yemek ikramı yapılırdı. Etili pilav, hoşaf, baklava, ekmek kadayıfı gibi yiyecekler verilirdi.

Birikmeye harici (birikmeye daha önce ismi yazılmayan) üç kişi davet edilebilir. Bu daveti ev sahibi yapabilir. Ancak yine de misafirler geldiğinde Bekçi'ye sorulur. "3 tane misafirimiz geldi alalım mı?" diye. Genelde de alın der bekçi. Misafirlere de Birikmeye katılan herkese yapılan ikramlar yapılır. Ancak misafirler iki saatten fazla oturamaz. Eğer bu süreyi geçerlerse Başeski "misafirlerimizi uğurlayın" der. Eğer kalkmazsa bu sefer sade, acı kahve getirirler; ona da "kalk git kahvesi" derler. Yine kalkmıyorsa ayakkabılarını getirirler. Misafir de artık gitmesini gerektiğini anlar kalkar gider.

Gençler ile orta yaşlıların birikmesi birbirine benzer. Bunlarda içki olabilirdi. Ancak 50 yaş üstü olan Birikme mevlütlü olur. Bunların ki yemekli içkisiz yapılır. Çünkü bunların hepsi artık beş vakit namaz kılan kişiler olduğu için içki kullanmazlar".

Bayan kaynak kişilerimizden Kâmuran Esen (2014) ise Birikme geceleri ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır.

"Eskiden bayanlar Birikme Geceleri'ne katılmazlardı. Sadece yemeklerin hazırlanması, birikmenin yapılacağı mekânın temizliği gibi sorumluluklar alırlardı. Eski dönemlerde bizzat katılmadığım için yanlış bir şey söylemek istemem. Ancak annelerimizden, teyzelerimizden hatırladığım kadarıyla erkek çocukların birikmelere katılmasına önem verilirdi. Çünkü çocuklar burada büyüklerinden görgü, güzel ahlâk öğrensiner, terbiyeli, oturmayı kalkmayı bilen kişiler olsun isterlerdi. Son zamanlarda ise bayanlar da katılabiliyor. Eğlence kısımlarını izleyip oradaki espilere hep birlikte gülüyoruz".

Aynı zamanda Mudurnu Belediye Başkanı olan Mehmet İnegöl (2014) ise Birikme Geceleri ile ilgili şunları söylemiştir.

"Birikme gecelerinde gençlerimiz kendi örf, adet ve geleneklerini devam ettirmek üzere ayda bir kere toplanırlar. Yaz aylarında çoğu çiftçi oldukları için ara verirler. Ekim ayının 15'i gibi tekrar birikmeler başlar. Gecenin başında takip ettiğimiz gibi şikayetlerden başlamışlardı. Amaç burada argo kelimeler kullanmamak, birbirinin hakkını gasp etmemek, hakkına razı olmak gibi ahlaki durumları birikmeye katılan gençlere aşılaktır. Birbirlerini saygı sevgi göstermek çerçevesinde yapılan bir etkinlik, organizasyondur. Zamanında özellikle televizyonun olmadığı zamanlarda, uzun kış gecelerinde insanların eğlence amaçlı oynadığı oyunlardır. Tabi bunlar zamana ayak uydurarak geliştirilmiş oyunlardır".

3.4. Birikme Gecelerinde Köy Seyirlik Oyunlarının İncelenmesi

Metin And (2003:200) “Günlük Yaşamdan Sahneler” konusu ile ilgili şu görüşleri belirtmektedir. “Tüm halk tiyatrosu, *mimus* geleneğinde olduğu gibi çoğunlukla toplumsal eleştiri ve taşlamaya dayanır: Karı-koca geçimsizliği, kaynana-gelin, çok evlilikte ortak ya da kuma anlaşmazlığı, evde kalmış kız, ölüm, kente ve hacca gitmek” gibi örnekler vererek konuyu açıklamıştır. And “bunların içinde ritüel kalıntısı olanlar bulunduğu gibi ritüellere öykünerek yeniden ve günün koşullarına uygun, yeni olgulara yönelenlerin” de olduğunu vurgulamaktadır.

Bu bölümde Birikme Geceleri’nde oynanan köy seyirlik oyunları incelenirken konuları bakımında, daha önce de ele aldığımız Metin And (2003:187-291)’ın yaptığı sınıflamadan faydalanılmıştır. Birikme gecelerinde oynanan seyirlik oyunların konularına göre sınıflandırılmasında karşımıza çıkan başlıklar şunlardır:

And (2003:191) “Kız Kaçırma” oyunları ile ilgili “kız kaçırmanın köylerde çok rastlanan toplumbilimsel bir olgu” olduğunu vurgulayarak köylülerin “sonradan bu olguyu canlandıran oyunlar yarattığını” belirtmektedir.

Metin And (2003:207) “Esnaflık Benzekleri” ile ilgili ise “esnaf ve çeşitli mesleğin, uğraşın bir yansılaması (ya da *parodie*) ya da benzeği (ya da *pastiche*)” şeklinde Anadolu’da mühim bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. And, bu oyunlarda “o uğraşın araç ve gereçlerinde abartmalara başvurulmuş, kaba şakalar yapılmasıyla” bu işlerin alaya alınmak suretiyle oyunların gerçekleştiğini söylemektedir.

“Hayvan Benzetmeceleri” konulu oyunları Metin And (2003:221) “bunların kimisi belirli bir konu, olaylar dizisi gözetmeden, yalnız belirli bir hayvanın benzetmesidir kimi de baş kişisi hayvan olarak bir olayı geliştirir” şeklinde açıklamaktadır.

“Şakalar ve Dilsiz Oyunlar” başlığı altında incelenen oyunları “Anadolu’da *Samut* (ya da samut) ve *Lâl* denilen suskunluk oyunları” olarak nitelendirmiştir. Bu oyunların “en önemli kuralı konuşma ve gülme yasağı”; “özelligi ise şakalarla tedirgin etmesi”dir. Genellikle eğlence amaçlı oynanan oyunlardır.

“Saklama – Saklanma – Oranlama” başlığı altındaki oyunlar ise Metin And (2003:276) tarafından “bir kişinin, bir eylemin, bir nesnenin ya da bir fikrin saklanması ve bunun bulunması ya da oranlanmasına dayanan oyunlar” olarak tanımlanmıştır.

3.4.1. Birikme Gecesi: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi - 03.05.2014

Bu Birikme 03.05.2014 tarihinde yapılmıştır. Birikme bir gösteri amaçlı olup Yurt-Kur öğrencilerinin misafir edildiği bir gecede yapılmıştır. Bu sebeple eğlence (oyun) kısımlarına ağırlık verilmiş ve gelen misafirler cinsiyet ayrımı yapmaksızın oyunlara davet edilmiştir. Ancak sadece erkek misafirler oyuna katılmıştır. Kadınlar izleyici konumunda kalmayı tercih etmişlerdir. Birikme Çavuş’un konuşmasıyla başlar:

Mehmet Özmen (Çavuş): “Mudurnu’da birikme gecelerinin manası gençlerimize, kardeşlerimize birbirine ve büyükleri saygı ve sevgi duymayı öğrenmesi için yapılır”.

Önce Çavuşun sonra herkes birbirinin tek tek elini sıkar içeri girerler ve ayakta beklerler.

Çavuş: “Arkadaşlar hoşgeldiniz. Buyurun oturun” der. Otururlar.

Çavuş: Bizim birikmemizin kurallarında ilk önce şikayet faslı vardır. Saygısızlık yapan, suç işleyen arkadaşlarımız varsa ceza çekecekler.

Sopacı kalkar. Belindeki kemeri çıkarır.

- Birikmedeki arkadaşlarımızdan şikayetiniz var mı?

İçlerinden biri küfürlü konuştuğu için “3 sopa” ile cezalandırılır. Poposuna kemer ile 3 kez vurulur.

“Buyur bey” diyerek söz alarak konuşurlar.

İçlerinden iki kişi Cuma Namazına gitmedikleri için 5 sopa ile cezalandırılırlar.

Cezasını çekenler şikayet edenle tokalaşır, helâlleşir yerine otururlar ve oyunlara geçilir.

3.4.1.1. I. Oyun : Sınır Taşı Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 5 Kişi + Çavuş.

Oyunun Konusu: Günlük Yaşamdan Sahneler (Mehmet Özmen'in aktardığına göre oyun gerçek bir hikayeden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Herkese örnek olması açısından oyunlaştırmış hafızalarda yer etmesi sağlanmıştır).

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Vaktiyle adamın birisi iki oğluna bir tarla paylaşmış. Ortadan ikiye bölmüş Sağ tarafı birine, sol tarafı diğerine vermiş, ortaya da bir sınır taşı koymuş. Adam ölmüş çocukları rahat durmamış. Biri sınır taşını öbür tarafa itmiş benim yerim büyük olsun diye, öbürü diğer tarafa. Başlamışlar kavgaya...

Bir kişi “sınır taşı” olarak seçilir. Yere oturtulur. Sağ kolu sağ dizine, sol kolu sol dizine bağlanır. Ortaya yatırılır. Sağ tarafında 2 kişi sol tarafında 2 kişi birbirlerinin sırtlarına binerek bekler.

Dertlerini birikmedeki diğerlerine anlatırlar.

- “Selamın aleyküm”
- “Aleyküm Selam”
- Ya bizim bir derdimiz var emme bakalım burda çözebilecez mi?
- Çözeriz. Burda çözülmeyen dert olmaz.
- Bubam tarla bıraktı. İkiye böldü abimle bana. Ama bak bu sınır taşı habire benim sınıra geçiyor bak taa tarlanın ortasına gelmiş. (der ve yerde bağlı yatan sınır taşını ayağıyla öbür tarafa doğru ittirir, yuvarlar. Sonra karşı da diğerinin omzunkü kişinin poposuna kemerle vurur.)

Sonra diğeri;

- “Olur mu canım? Bu daşın yeri burası” der ve o da yerdeki taşı ayağıyla diğer tarafa ittirir. Ve karşı tarafta arkadaşının sırtında olan kişinin poposuna kemerle vurur.

Bu bir süre karşılıklı olarak şiddetlenerek devam eder . Daha sonra “Amca” dedikleri kişi gelir ve “Çocuklar siz neyin gavgasını yapıyorsunuz ya?” der. Taraflardan biri “ ya bu sınır daşının yeri bir türlü bulamıyoz, abim hep benden tarafa itiyo” der.

Amca: “Onu bunu bilmem ben. Ben bey olarak bu sınır daşının yerini gösterecem. Bu sınır daşının yeri bura değil ki. Şurası. Gelin kaldırın bakam” ve oturanlardan iki kişi yerde yatanı kaldırır sert bir şekilde bir başka yere bırakır. Ve “bu daş burada duracak kimse ellemesin” diyerek oyunu bitirir.(Bkz. Ek 1 – Resim 1).

3.4.1.2. II. Oyun:Hasan Ya Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 5 Kişi.

Oyunun Konusu: Şakalar-Dilsiz Oyunlar

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Bir misafirimiz geldi. Derdinin ne olduğunu da anlatemiyo. Yürümesini de bilmeyo. Eline goca bi değnek almış, bi de goca bi sarık sarmış gafasına ille ben aranıza katılem bişeler deycem deyo. Ben de gıramadım davet ettim bi bakalım bakalım ne deyo.

Kafasında sarık elinde değnek ve yanında da elinde kemer olan bir kişi gelir.

- Selamın aleyküm
- Aleyküm selam
- Oğlum hasan yaa
- Buyursan ya
- Sağ bacaamı atsan ya. (Kemerli sağ bacağına tutup ileri koyar)
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- Sol bacaamı da atsan ya (Kemerli sol bacağına tutup ileri koyar)

- Oğlum hasan ya
- Orta bacağımı da atsan ya (Kemerli adamın elindeki önünde destek aldığı büyük sopayı alıp ileri koyar) Bu şekilde devam ederek ortaya kadar gelirler.
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- O bize neye gülyo onu bi bure getir bakam
- Kemerli gider seyircilerin arasında işaret edilen kişiyi ortaya getirir.
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- Şurdakile niye güleyo bize? Der ve seyirciler arasındaki konuk belediye başkanını ve yanındakini gösterir.
- Atem mi ona da? Der ve belediye başkanının sırtına kemerle iki kere vurur. Yanındaki de iki kere vurup tutup ortaya getirir oturtur.
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- Şunu da geti bakam (der ve bir kişinin daha ortaya gelmesini ister, kemerli gider getirir)
- At bakam ona da 3 dene (der ve oturtur ortaya)
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- Şu gafandaki gasketi şu soldakine taksanya
- Olmadı Sağdakine
- Olmadı ortadakine
- Şeklinde kasketi birkaç sefer ortada oturanların başına takarlar
- Oğlum hasan ya
- Buyursan ya
- Bunlara hiç gasket yakışmeyo at bakam birer tane belki değişir (der ve kemerle 1er kere sırtlarına vurulur)
- Yine olmadı... Oğlum hasan ya
- Buyursan ya

- O gasket yakışmeyo, şu benim kafamdakini ortadakine taksanya (der ve kemerli kafasındaki sarığı alır, sarığı üstüne içi su dolu küçük bir kap vardır kemerli çevirerek suyu kafasına döker ve oyun biter.)(Bkz. Ek 1 – Resim 2).

3.4.1.3. III. Oyun: Un Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 2 Kişi

Oyunun Konusu: Şakalar-Dilsiz Oyunlar

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:III. oyun için katılımcılardan “nefesi kuvvetli iki bayan” gelmesi istenir. Bayanlardan gönüllü kimse çıkmayınca erkeklerden iki kişi seçilir. Ortaya bir örtü serilir. Üzerine bir sehpa konulur. İki kişi sehpanın iki ucuna oturur ve örtüyü dizlerine örter. Ellerini arkaya almaları söylenir. Gözleri bağlanır. Ve ikisinin bir yumurtayı karşılıklı üfleyip düşürmeye çalışacakları söylenir ancak ortaya bir tabak içinde un konulur. İki oyuncu gözleri bağlı olduğu için bunu göremez. Oyunun başlamasıyla unu birbirlerinin yüzüne doğru üflemeğe başlarlar. Oyunu yöneten çavuş da “ha gayret yımırta düşeyo” diyip arayı kızıştırmaya çalışır ve iki oyuncunun da üflemesini sağlar. Tabaktaki un bitince “tamam yımırta düştü” der ve oyun biter.(Bkz. Ek 1 – Resim 3).

3.4.1.4. IV. Oyun: Berber Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:4Kişi

Oyunun Konusu: Esnaflık Benzekleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Çavuş: Aramıza bir akadaşımız geldi. Arkadaşlar dedi, ben de açım dedi. Ekmek parasına ihtiyacım var dedi. Bana bir iş verin dedi. Ben de sordum... Arkadaşım sen ne iş yaparsın? Çobanlık mı yaparsın? İnşaatçılık mı yaparsın? Ben dedi berberim. İçimizden bi kaç kişiyi traş et beğenirsek sana bi berber dükkanı açalım dedim. Yani sevap olsun arkadaş ekmek parası

gazansın deyi... Traş olmak isteyen va mı?.. der. Kimse çıkmayınca gene ben mi seçeyim şöyle saç sakalı uzun olsun deyip iki kişi seçer. Ortadaki sandalyelere ikisini de oturtur. Sonra;

- Berber ge bakam sana iki dene müşteri buldum. Emme traşı beğenmezsem para vermem köyden de govarım seni

Der ve berberi içeri davet eder. Berber kafasında bir fes ile içeri girer. Arkasında bir kişi daha vardır.

- La bu kim bu arkadaki kim?

• Bu benim çırak, yaver...

- La oğlum hem ekmek parasına ihtiyacım va deyon hem çırakla gezeyon

• Oldu oldu artık yapacak bişey yok...

- Eyi bakam görem marifetinizi

Berber Selamın aleyküm... bu arkadaşlarımı traş edecez? Diyerek ortadakilere yaklaşır. Çırağına “önlüğü getir bakam oğlum” diyerek önlük alması için içeri yollar. Çırak ortası delinmiş büyük bir poşetle geri gelir. Ortası delik poşet birinin kafasına geçirilir.

“Saçları da sakalı da kesem” der ve çırağa “şu makasla darağı bi geti bakam” diyerek çırağı içeri yollar. Çırak bir tımar ile geri gelir ve berber tımarla saçlarını taramaya başlar. Oyuncu “Bu nasıl tarak” diyince berber “biz bunla anlaşımayız” diyerek poşeyi diğeri kafasına geçirir ve onun kafasını taramaya başlar. Sonra “oğlum geti bakam şu makası” diyerek çırağı içeri yollar. Çırak elinde büyük bir budama makasıyla geri gelir. Berber saçlarını kesiyormuş gibi yapar ve bir süre sonra “tüh nasıl olsun diye de sormadık” der. Neyse ben sıfıra vurayım en iyisi der ve kesiyormuş gibi yapmaya devam eder. Sonra poşeti diğeri geçirir. Onun da saçlarını tarar ve çırağına “geti bakam oğlum şu fırçayı” der. Çırak elinde sapsız büyük bir fırçayla gelir. Ve berber fırçayı traş edilen kişiye sürmeye başlar. “Usturayı bi getir oğlum bakem” diyerek çırağı usturayı alması için geri gönderir. Çırak elinde uzun saplı bir baltayla geri gelir ve berber baltayla sakalları kesiyormuş gibi yapmaya başlar. Bu sırada çavuş;

- “Bu nasıl ustura? Adamı kesmeycen sakallarını kescen” der.

Berber baltayla sakal tıraşına devam eder bir yandan da baltanın sapıyla yanda oturanın kafasına vurur.

Köpüğü getir bakam çırak diyerek çırağı içeri yollar. Çırak köpük diye ayakkabı boyası getirir ve ayakkabı boyası yüze sürülür.

Daha sonra çıraktan ayna ister ve “bak bakam oğlum bu traşı beğendin mi beğenmedin mi? Der ve oyun biter.(Bkz. Ek 1 – Resim 4).

3.4.1.5. V. Oyun: Dans – Çiftetelli

Çavuş normalde bu gecelere çalgı takımının da geldiğini ancak bugün için müsait olmadıklarından teypten çalıp “kurtlarını dökeceklerini” söyler. Ve teypten çalınan “çiftetelli” ile 6 kişi kalkarak oynamaya başlar. Çiftetelli müziğinde 3erli iki grup karşılıklı olarak oynarlar. Karşılıklı birbirlerine gidip-gelme şeklinde ve çökmelerle devam eder. Daire yapıp daireyi çevirirler.(Bkz. Ek 1 – Resim 5).

3.4.1.6. VI. Oyun: Evlenme Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:4Kişi

Oyunun Konusu: Günlük Yaşamdan Sahneler (Evde Kalmış Kız)

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Çavuş: Eskiden köylerde bir kural varmıştı. Evde gelinlik kız olduğu zaman dama şişe dikerlermiş. O kızla evlenmek isteyen oğlanda o şişeyi vurur “ben gızınızla evlenmek isteyom” dermiş. Şişeyi vuramazsa kızı vermezlermiş. Artık bu düzen değişti. Adam kızını alıyo geliyo buraya. Nerde delikanlı, bekar erkek çok orda içinden birini buluyo evlendiriyo kızını. Bizim delikanların da bugün burda birikme olduğunu duymuş almış gızını gelmiş buraya. “İçinizden bi goca bulayım gızıma” dedi ben de razı oldum...

İçeri iki kişi girer. Biri baba rolünde elinde bir değnek ve kafasında fes... Diğeri ise kadın kıyafetleri giymiş baş örtüsüyle yüzünü örten kız.

• Babası: “Gızım burda bi sürü erkek vaa bak... Sana bişey buluruz gari bu aşam...” “Bak bakam buna” der ve birikmeye liderlik eden *Başeskiyi* gösterir.

- Kızı: “Buba bu çok yaşlı” der.

Babası birikmeye katılan başka erkekleri de gösterir hepsine yaşlı, cılız, züppe gibi kusurlar bulur. Bu arada babası kızına sarkıntılık eden erkeklere elindeki değnekle vurur.

- Kızı: “Buba hayatımın aşgını buldum der ve konuklardan birini gösterir. Konuk kaçar...”

- Babası: “Senin neden evde kaldığın belli oldu gızım” der ve bir başka adaya doğru yönelirler. Kız birini beğenir ve yanına çağırır.

- Çavuş: “Oğlanı buldun ama öyle hemen alıp gitmek yok. Önce hoca nikah gıyacak” der ve ikisini de ortaya alır. Kız cilveli ve aceleci bir şekilde nikahı beklemeden gerdeğe gitmek ister ancak babası karşı çıkıp ikisini de zorla imamın önüne oturturur. İmam nikahı kıyar. Daha sonra kız hazırlanmak üzere içeri gönderilir. Ortaya bir battaniye serilerek yatak, iki yastık konular hazırlanır. İkisi de yatırılır üstleri battaniye ile örtülür. Battaniyenin altında bir debelenme olur. Bu sırada kız damadın yüzünü boyar ve oyun biter. (Bkz. Ek 1 – Resim 6)

3.4.1.7. VII. Oyun: Arı Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 3 Kişi

Oyunun Konusu: Hayvan Benzetmeceleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Çavuş: “Bahar geldi. Çiçekler açtı. Arılar bal toplamaya çıkmış. Ben de baktım şöyle çok güzel bal yapan arılar varmış. Dedim ki gelinde şurda bi bal yapın arı oyunu oynayın.”

3 kişi ortaya gelir. Biri ortaya geçer diğer ikisi iki yanına dikilir. Ortadaki kafasında bir kasket vardır, ellerini ağzına götürür ve “vızzzz”lamaya başlar. Diğer ikisi ortaya yakın ellerini ortada bulunanın ensesine doğru uzatır ve diğer ellerini de avuç içleri dışarıya dönük olarak yanaklarına koyarlar. Ve uzattıkları elleri ile ortadaki kafasına vurarak kasketi düşürmeye çalışırlar. Ortadaki de hem kasket düşmesin diye hareket eder bir yandan da iki yanındakilerin yanaklarına koydukları

ellerine vurmaya çalışır. Ortadaki yanındakilere vurmadan, yandakiler ortadakinine vuramazlar. Ortadakinin kasketi düşerse “sen iyi bal yapameyon” diyerek kasketi düşüren kişi ile yer değiştirilir. (Bkz. Ek 1 – Resim 7).

3.4.1.8. VIII. Oyun: Ev Yapma Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 10-15 Kişi

Oyunun Konusu: Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Çavuş: “Garibanın biri geldi. “Köyünüzden bana bi ev yeri verin de bi ev yaptırırım” dedi. Köye biz kendimiz zor sığıyoruz sen nere ev yapacağını dedik emme anlatamadık. E bizde de yufka yürekli var dedik tamam gelin madem yaptırın bi ev siz de yerleşin bizim köye.

Ortaya bir kilim serilerek “kimdi ev yapmak isteyen arkadaş?” diyerek oyuncu içeri davet edilir.

- Ev yaptıracak oyuncu: Selamın aleyküm
- Topluluk: Aleyküm selam
- Ev yaptıracak oyuncu: “Bi ömer usta varmış burda ev yaptıracaktım ben ona...”
- Çavuş: Ömer ustaaa... bak müşteri geldi sana...
- Ömer Usta: Parası varsa ev işi kolay ya...
- Ev yaptıracak oyuncu: Para işi kolay...
- Ömer usta: Nereye yaptıracan evi?
- Ev yaptıracak oyuncu: (Kilim serili göstererek) Şuraya meraya yapıverem usta
- Ömer usta: Ev nasıl olsun?
- Ev yaptıracak oyuncu: İki katlı olsun, geniş olsun, mutfağı banyosu falan... Ne zamana bitirsin bu evi?
- Ömer usta: Sen bi hafta sonra gel...
- İnşaat başlar... Yerde serili kilimin üzerine bir

serilir. Seyirciler içerisinde direk olacak 4 kişi seçilir. Battaniyenin köşelerine yerleştirilir. Üç kişi de yere yatırılır.

- Ömer usta: “Birinci kat bitti şimdi ikinci kata geçem”

der ve 3 kişi daha çağırır. Yeni gelen üç kişi, sırayla yerde yatan üç kişinin üzerine yatırılır. Ömer usta yatırdıklarının üzerine ayakları ile çıkarak tepinir, bastırır. Daha sonra Ev yaptıracak oyuncu eşiyile (kadın kılığına girmiş erkek) eve bakmaya gelir.

Ev yaptıracak oyuncu: “Bitti mi bizim ev?” der ve evi kontrol etmek üzere karısıyla birlikte yerde yatanların üzerine basarak onların üzerine çıkarlar. Onların üzerindeyken evle ilgili sorular sorarak (Mutfak burası mı? Banyo burası mı? şeklinde) yerde yatanların üzerinde yürümeye devam ederler. Sonra “bu ev olmamış” derler.

- Ömer Usta: “Tamam o zaman düzeltelim. Siz iki gün sonra tekrar gelin” diyerek çifti yollar. Usta yerde yatanları tek tek kaldırır ve yerlerini ve yönlerini değiştirerek tekrar yere yatırır. (Bu sırada yerde yatanlar arasında “oha” “ulan” vb. kelimeler kullananlar, şikâyet edilenler oyun sonunda 5 sopa ile cezalandırılacak denir.) Sonra ev yaptıracak oyuncu ile tekrar kontrole gelir. Yerde yatanların üzerine tekrar çıkıp tepindikten sonra oyun biter. Bu arada oyun sonunda oyun esnasında “oha” diyen bir oyuncu 5 sopa ile cezalandırılır. (Bkz. Ek 1 – Resim 8).

3.4.1.9. IX. Oyun: Kim Vurdu?(Battaniye) Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 6 – 10Kişi

Oyunun Konusu: Saklama – Saklanma – Oranlama Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: İki kişi birbirlerine sarılarak yere yatırılır. Popoları açıkta, kafaları ise kapalı (etrafı göremeyecek şekilde) kalacak şekilde üzerlerine battaniye örtülür. 4 kişi ellerine birer sopa alarak yerde yatanların ayak uçlarına dikilir. Ellerindeki sopalarla tek tek yerde yatanlardan birinin poposuna sopayla vururlar. Vurduktan sonra yerde yatan battaniyeyi açarak kimin vurduğunu

tahmin eder. Bilirse yer değiştirirler, bilemezse battaniye örtölür oyun devam eder. (Oyun esnasında ezan okunur ve oyun yarıda kesilir, ezan bittikten sonra devam edilir.)(Bkz. Ek 1 – Resim 9).

3.4.1.10. X. Oyun: Dans– Cezayir Havası

Çavuş’un “Cezayir Havası” dediği bir müzik teypten çalınır. 6 kişi ellerinde kaşıkla tek sıra halinde girerler ve bu hava ile yarım daire şeklinde döndürerek ve düz sıra şeklinde oynarlar. Müzik bitiminde iki kişi daha eklenir teypten çiftetelli çalmaya başlar ve 4erli iki grup halinde birbirlerine yaklaşıp uzaklaşarak zaman zaman çökerek karşılıklı oynarlar. (Bkz. Ek 1 – Resim 10).

3.4.1.11. XI. Oyun: Düğüm Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 2 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – şaşırtma – şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Çavuş: “Mantığına güvenen iki kişi arıyorum” diyerek gönüllü iki kişi seçer. Önce bu iki kişiden birinin elleri bağlanır. Sonra diğer ip bağlı olan ipten geçirerek diğer oyuncunun da elleri bağlanır. (:x: gibi bir şekil alır) Ve oyuncuların bileklerini çözmeden birbirlerinden ayrılmaları istenir. 2 oyuncu çeşitli akrobatik hareketler ile birbirlerinden kurtulmaya çalışırlar. Bir süre geçer çözemeler. Çavuş: “Çözemediniz. Vereceğimiz cezaya razı mısınız?” der. Oyuncular “razı değiliz” derler ve tekrar çözmeye çalışırlar. Bir süre denedikten sonra çözemeler ve seyircilerden yardım isterler. İzleyicilerden bir kaç tanesi dener ve en sonunda içlerinden biri düğümü çözer. Düğümü çözene “ödöl olarak” ateş oyunu (XII. Oyun) oynatılır. (Bkz. Ek 1 – Resim 11).

3.4.1.12. XII. Oyun: Ateş Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:8Kişi

Oyunun Konusu: Saklama – Saklanma – Oranlama Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Eskiden sağını solunu bilmeyenlere öğretilmek için çıkmış bir oyun olduğunu anlatılır. Bir kişi (az önce düğümü çözen) yere yüzü koyun yatırılır. Yerde yatanın başına bir kişi, vücudunun iki yanına sağına ve soluna da üçer kişi oturtulur. Bu altı kişi de ellerine birer kayış (kemer) alır. Sağ tarafta oturanlara “sağ 1, sağ 2, sağ 3; sol tarafta oturanlara sol 1, sol 2, sol 3 şeklinde numaralar verilir. Yerde yatanın başında bulunan kişi rastgele bu isimleri söyler (sağ 1, sol 3, sol 1 gibi). “Ateş” dediği zaman hep birlikte vururlar. “Ateş 1, ateş 2” denildiğinde hep birlikte “ateş”ten sonra söylenen kadar yerde yatanın poposuna(oyun başkanının deyimiyle “tampona”) kemerlerle vurulur. İsmi söylenenlerden herhangi biri şaşırır, tereddüt eder veya başka birinin yerine vurup hata yaparsa o ortaya yatar ve oyun böylelikle devam eder. (Bkz. Ek 1 – Resim 12).

Bu oyundan sonra birikmeye son verilir. Çavuş organizasyonu yapan belediye başkanı Mehmet İnegöl’e teşekkür eder

Çavuş: (Mehmet Özmen) “Normalde birikme geceleri sadece bu oyunlarla sınırlı değildir. Ancak bu vakite bunları sığdırdık. Birikmelerde genellikle misafirlerimize ikram ettiğimi *cevizli çöreğimiz* vardır. Ancak bugüne yetiştiremedik. İnşallah bir dahaki sefere” diyerek katılımcılara teşekkür eder ve birikme biter.

3.4.2. Munduşlar Köyü Birikmesi (19.01.2014)

Birikme 8-10 yaşlarındaki bir çocuğun duası ile başlar.

“Elhamdulillahillezi et’amena ve segana ve cealena müslimin” (Bizi nimetleriyle yediren ve içiren ve bizi İslam üzere bulunduran Allah(c.c.)’a hamd olsun.) (Ebu Davud, At’ime 15).

- Bizler yedik sen arttır Allah’ım
- Aksın eksilmesin, taşsın dökülmesin
- Bu nimetler bitsin, daha fazlası gelsin
- Halil İbrahim bereketi versin
- Ailemiz olsun nur, kaza bela geri dur
- Yarabbi cümlemize eyle nur

- Bu sofrada yiyenleri, yedirenleri, hizmet edenleri kâbe-i muzamaya ulaştır
- Sevdiklerine yaklaştır, sevmediklerine uzaklaştır
- Kuran-ı Kerim okumaya alıştır
- Başında Bismillah, sonunda elhamdülillah
- El Fatiha

Birikmeye liderlik edecek olan Başeski: “Geçmiş geleneklerimi kaybetmemek için son iki yıla kadar yapıyorduk. Ancak bazı nedenlerden dolayı son iki yıldan dolayı yapamıyorduk. Bu gün tekrar başladık. Küçük hatalarımız olursa kusurumuza bakmayın. Hepinize bol eğlenceler dilerim.”

Başeski: Çavuş! (diye seslenir)

Çavuş: Buyur Bey...

Başeski: Gel bakayım buraya. (Çavuş içeri gelir)

Başeski: Bu akşam programa ne hazırladın?

Çavuş: Beyim valla sulu var, sopa var, boyama var herşey var. Onun için ben bi açıklama yapmak isterim. Kapıyı örtelim. Artık kimse dışarı çıkmıyo. Sopa var, boyama var, ıslama var. Kimse yerinden kalmıyor. Çağırdığımızda herkes oyuna icabet ediyor. Teşekkür ediyorum.

Başeski: Peki teşekkür ederim.

Çavuş: Beyim!

Başeski: Buyur Çavuş

Çavuş: Yemek koduk, şöyle bi baktım kimse tabağı boş vermedi. Herkes yidi. Bilmiyorum ya sopadan gorktu yidi, ya da herkes aç geldi.

Başeski: O zaman şunu söyleyim. Bakarsın tartarsın çok gelenin cezasını verirsin.

Çavuş: Tamam bi terazi oyunu yapalım o zaman

Başeski: Tamam

3.4.2.1. I. Oyun: Terazi Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: En az 3 Kişi

Oyunun Konusu: Şakalar ve Dilsiz Oyunlar

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:3 kişi içeri girer. Yere bir şilte konulur. İki kişi kalın bir sopayı karşılıklı omuzlarına koyar. Sopaya bir urgan asılır.

- Oyuncu: Hepiniz hoşgeldiniz. Güzelce ikramlarımızı yaptık. Yediniz, içtiniz. Helâli hoş olsun. Ama bi de bunun kiloları öğrenmesi var. Kim ne kadar yemiş? Az mı yemişler? Çok mu yemişler? Hepsini öğrenecez. Ben bi gösterem (diyip örnekler. İpin iki ucunu elleri ile tutar, sopanın diğer tarafından sarkan ipe bir ayağını geçirip ellerindeki iplerle kendini yukarı kaldırıp diğer ayağını sopaya değmeye çalışır.)

- Oyuncu: Söleyin arkadaşlar kilomu.

- Diğer oyuncular: 66

- Oyuncu: Gördünüz mü? Var mı gönüllü tartılmak isteyen? (der ve gönüllülere aynı işlemi yaptırır. Gönüllülerden bazısı kendini kaldıramaz düşer, bazısı kaldırır kilosu söylenir.)(Oyun esnasında kantarın ayarını bozan (ipi yanlış tutan v.s.) oyunculara Çavuş tarafından Başeskinin onayı alınarak ucu topuz yapılmış bir bezle avuçlarına vurulmak suretiyle 2 sopa – 3 sopa şeklinde ceza verilir. (Bkz. Ek-2, Resim-1).

3.4.2.2. II. Oyun: Arı Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 3 Kişi

Oyunun Konusu: Hayvan Benzetmeleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:3 kişi ortaya gelir. Biri ortaya geçer diğer ikisi iki yanına dikilir. Ortadaki kafasında bir kasket vardır, ellerini ağzına götürür ve “vızzzz”lamaya başlar. Diğer ikisi ortaya yakın ellerini ortada bulunanın ensesine doğru uzatır ve diğer ellerini de avuç içleri dışarıya dönük olarak yanaklarına koyarlar. Ve uzattıkları elleri ile ortadaki kafasına vurarak kasketi düşürmeye çalışırlar. Ortadaki de hem kasket düşmesin diye hareket eder bir yandan da iki yanındakilerin yanaklarına koydukları ellerine vurmaya çalışır. Ortadaki yanındakilere vurmadan, yandakiler ortadakinine vuramazlar. Ortadaki kasketi düşerse kasketi düşüren kişi ile yer değiştirilir. (Bkz. Ek-2, Resim-2).

3.4.2.3. III. Oyun: Hasan Ya Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 5 Kişi

Oyunun Konusu: Şakalar-Dilsiz Oyunlar

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Başında büyük bir sarık ve elinde büyük bir sopa olan bir kişi; omuzunda ucu topuz yapılmış bir bez, kafasında kasket olan yardımcısı ile birlikte içeri girer.

Sopalı Oyuncu: Oğlum Hasan ya.

Yardımcısı: Buyursan ya.

Sopalı: La bu ne yapıyo sor bakalım hele (siyerek seyircilerden birini gösterir)

Yardımcısı: (yanına giderek) Sen ne yapıyon burda?

Sopalı: (Cevap vermeye izin vermeden) At iki tane... (Yardımcısı ucu topuzlu kumaş parçası ile poposuna iki kez vurur.)

Yardımcısı: Cevap vermeyo

Sopalı: Bi daha sor

Yardımcısı: Sen ne yapıyon burda?

İzleyici: (Ayakta ve Elinde kamera vardır) Seni çekiyom...

Yardımcısı: (Sopalıya dönerek) Seni çekiyom diyo...

Sopalı: Başka adam mı yoğumuş? At iki dane daha (der ve yardımcısı aynı şekilde iki kez daha vurur)

Sopalı: Sızlatmış mı bi sor bakam hele?

Yardımcısı: Sızlattı mı?

İzleyici: Sızlattı.

Yardımcısı: Sızlatmış.

Sopalı: Tamam gel o zaman oğlum (der ve yanına çağırır)

Sopalı: Oğlum şu sol bacağıma at bakam ileri bi (der ve yardımcıyı sol bacağından tutarak ileri koyar.)

Sopalı: Oğlum hasan ya

Yardımcısı: Buyursan ya

Sopalı: Sağ bacağıma da at (der ve yardımcıyı sağ bacağından tutarak ileri koyar.)

Sopalı: Oğlum hasan ya

Yardımcısı: Buyursan ya

Sopalı: La orta bacak kaldı oğlum (der ve yardımcıyı vücudunun önünde, yerden destek aldığı sopayı kaldırarak ileri koyar)

Sopalı: Oğlum Hasan ya

Yardımcısı: Buyursan ya

Sopalı: (Seyircilerden birini göstererek) Şu adam yüzüme bakmeyo bi sor bakam gorkuyomuymuş?

Yardımcısı: (Seyircinin yanına giderek) Yüzene bakmeyomuşun gorktun mu?

İzleyici: Yok canım gorkarmıyım?

Yardımcı: Gorkmeyomuş.

Sopalı: At iki tane bakam gorkeyo mu gorkmeyo mu? (der ve yardımcıyı ucu düğümlü bezle sırtına iki kere vurur)

Yardımcısı: (Vurduktan sonra) Gorkeyon mu gorkmeyon mu?

İzleyici: Yok gorkmam

Sopalı: Oturttur oğlum şuraya onu (diyerek yardımcılarından izleyiciyi ortaya almasını ister)

Bu ve benzeri şekil ve bahanelerle iki kişi daha seçilerek hepsi ortaya alınarak dizlerinin üzerinde oturtturulur.

Sopalı: At bakam sen bunlara iki tane daha (Yardımcısı yerdekilere iki kez düğümle bezle vurur)

Sopalı: Memnun musunuz hayatınızdan? (der ve içlerinden biri hayır ikisi evet der.)

Sopalı: At bakam iki tane daha ona da yolla onu (der ve memnun olmayana iki kez vurulur ve yerine başkası seçilir, yeni gelene de iki kez vurularak ortaya oturtturulur)

Sopalı: Takkeyi de bi geçi bakem ona (yakışıp yakışmadığına bakarak)

Sopalı: Yok, ortadakine geçir oğlum (şeklinde devam ederek takkeyi ortadakilerin kafalarında yer değiştirir.)

Sopalı: (En sonunda) Olmadı oğlum benim takkeyi buna geçir (der ve yardımcı kafasından sarığı alır. Sarığın tepesinde daha önce su konulmuş küçük bir kap vardır. Suyu kafasına dökerek sarığı giydirir ve oyun biter.) (Bkz. Ek-2, Resim-3).

3.4.2.4. IV. Oyun: Sepetçioğlu Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 4 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz, Şaşırtma- Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:İki kişi elleri ve dizleri yerde ve kafa kafaya olacak şekilde diz çöker. İki kişi de yerdekilerin üzerine oturarak bağdaş kurarlar.

Sırtlarındaki kişiler hem yerleşmeye çalışıp hem de birbirlerine hâl hatır sorarken;

Çavuş: Buyur Bey (Diyerek Başeskinin onayını alarak) Gazınıp durmayın adamların üstünde oyneycasanız oynayın (der ve düğümlü kumaş ile sırtlarına birer kere vurur)

1. Oyuncu: Sağ elini sol kulağına, sol eline sağ dizine koy bakam bi (der bu arada başeski araya girerek)

Başeski: Hop bi dakika! Çavuş!...

Çavuş: Buyur Bey!

Başeski: Düzeni bozmayak. Kelimeler eksik. Sepetçioğlu oynayalım mı?

Çavuş: Başını mı söylemedi? (der ve söylemeyenine eline bir kez düğümlü bezlevurarak) Şimdi söyle bakam

1. Oyuncu: Sepetçioğlu oynayam mı?

2. Oyuncu: Oynayam

1. Oyuncu: Sağ elini sol kulağına... (derken sözü kesilerek)

Çavuş: Oyunu unutmuş bu yaa... Alta yatmayı hakketti (der ve yerde yatanla(3. Oyuncu) yer değiştirmesini ister. Yerde yatan üste çıkar bağdaş kurar oturur)

2. Oyuncu: Hoş geldin. Sepetçioğlu oynayam mı?

3. Oyuncu: Oynayam

2. Oyuncu: Sepetçioğlu sen mi ola ben mi ola?

3. Oyuncu: Ha sen ola ha ben ola...

2. Oyuncu: O zaman ben ola... Sağ elini sol yüzüne, sol elini sağ dizine koy bakam (Çavuş: “Hee şimdi oldu işte bak” diyerek onaylar)

2. oyuncu, 3. Oyuncunun yüzüne koyduğu eline sertçe vurur ve yere düşerler. Yere düşenler alta geçer, alttakiler üste çıkar. Her Yeni gelen de aynı şekilde hal hatır sorarak başlarlar ve az önceki sözleri doğru bir şekilde söyleyerek oyuna başlar. Ve oyun böylece devam eder. (Bkz. Ek-2, Resim-4).

3.4.2.5. V. Oyun: Baca Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 6-8Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz, Şaşırtma, Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:3 kişi ayakları birbiriyle keřiŐecek Şekilde sırt üstü yere yatırılır. Her birinin başına birer kişi dikilir. Yerde yatanların yüzlerine uzun kollu bir mont örtülür. Montun bir kolu kaldırılarak, kolun içerisinden yukarıyı görmesi sağlanır. Yüzüne mont örtülü olduğu için sadece montun kolundan dışarıyı görür, başlarındaki kişilerde montun kolunu tutarak dik kalmasını sağlarlar.

Çavuş her birine giderek “beni görüyon mu?” diye sorar hepsinden onay alıncaya her birine tek tek bir “karakol” ismi verir. 1. Oyuncuya “depe garakolu”, 2. Oyuncuya “dök dök garakolu”, 3. Oyuncuya “cinlee garakolu” isimleri verilir. Sonra her birine tek tek giderek...

Çavuş: Alooooo!

1. Oyuncu: Alooo!

Çavuş: Neresiiii?

1. Oyuncu: Depe garakolu

Çavuş: Tamam sıkıntı yok!

Çavuş: Alooooo!

2. Oyuncu : Efendiiim!

Çavuş: Neresiiii?

2. Oyuncu: Dök dök garakolu

Çavuş: Aferim yaaa

Çavuş: Alooooo!

3. Oyuncu: Alooooo!

Çavuş: Neresiii?

3. Oyuncu: Cinlee garakolu

Çavuş: La bunla öğrenmiş ismini yavv

Çavuş: Aloooo! Neresi?

1. Oyuncu: Depe garakolu

Çavuş: Sen hapy yuttun abi...

Çavuş: Alooo!

2. Oyuncu: Efendim

Çavuş: Neresiii?

2. Oyuncu: Dök Dök garakolu

Çavuş: Neresiii?

2. Oyuncu: Dök Dök garakolu

Çavuş: Anlamadım!

2. Oyuncu: Dök Dök garakolu der ve montun kolundan oyuncunun yüze bir bardak su dökülür oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-5).

3.4.2.6. VI. Oyun: Meşeli -Dans

4 erkek düz sıra halinde ellerinde kaşıklarla dizilir ve “Meşeli” oyununu(dansını) oynarlar. Zaman zaman 2’şerli 2 grup olarak yüzyüze, zaman zaman düz sıra halinde oyun devam eder. Meşeli oyunu cümbüş, klarinet, zilli tef ve darbuka eşliğinde çalınır. Sözleri şu şekildedir:

Meşeli Dağlar Meşeli (Aman Aman)

Dibinde Halı Döşeli (Aman Aman)

Kül Oldum Aşka Da Düşeli (Aman Aman)

Olmalı Yâr Güzel Olmalı (Aman Aman)

Her Güzel Dengini Bulmalı (Bkz. Ek-2, Resim-6).

3.4.2.7. VII. Oyun: Marul Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz, Şaşırtma, Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Bir kişiyere yatırılır. Ayaklarını falaka pozisyonunda havaya kaldırır. 2 ayağından birer kişi tutar. Bir kişi de üstüne oturur; hem hareket etmemesini hem de ayaklarını ve çavuşu görememesini sağlar. Çavuşun elinde ucu düğümlü bez ve yanında bir yardımcısının elinde kalın, büyük sopa vardır.

Çavuş: (Elindeki bezle ayağına vurur) Adın nee?

Oyuncu: Metiinin

Çavuş: (Elindeki bezle ayağına vurur) Marul ektin miii?

Oyuncu: Ektiiiiim!

Çavuş: (Elindeki bezle ayağına vurur) Suladın mı?

Oyuncu: Suladım!

Çavuş: Abi yalan sölüyo bu; derken bir başka kişi havada olan ayağının birinin paçasından içeri su döker ve oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-7).

3.4.2.8. VIII. Oyun: Köpek Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 3 Kişi

Oyunun Konusu: Hayvan Benzetmeceleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: 1 kişi ipe bağlı ve dizlerinin üzerinde köpek taklidi yapan iki kişiyle içeri girer. Köpek rolündeki oyuncular izleyicilere saldırır, korkutur ve üzerine işiyorlarmış gibi hareketler yaparlar. Bazı izleyicileri

yere yatırıp hırpalarlar. Oyun hayvan taklidi ve yere düşürülenlerin espirili bir şekilde hırpalanması şeklinde devam eder ve son bulur. (Bkz. Ek-2, Resim-8).

3.4.2.9. IX. Oyun: Evlenme Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 4 Kişi

Oyunun Konusu:Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Biri kadın kılığına girmiş bir erkek diğeri de onun babası rolündeki iki kişi içeri girer. Baba kızına koca bulmak istemektedir. Birikmeye gelen konukların rastgele yanına giderek kızına gösterir ve beğenip beğenmediğini sorar. Kız adaylardan kimisine “yaşlı”, kimisine “sakallı”, kimisine “renkli gözlü” gibi bahaneler bularak reddeder. En sonunda birini beğenir ve babası nikah kıyılmak üzere onları imama götürür. İmam nikahı kıyar. Daha sonra kız hazırlanmak üzere içeri gönderilir. Ortaya bir battaniye serilerek yatak, iki yastık konular hazırlanır. Kız geri gelir. İkisi de yatırılır üstleri battaniye ile örtülür. Battaniyenin altında bir debelenme olur. Bu sırada kız damadın yüzünü boyar ve oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-9).

3.4.2.10. X. Oyun: Çiftetelli -Dans

4 erkek karşılıklı iki sıra halinde ellerinde kaşıkla dizilir ve “Çiftetelli” oyununu(dansını) oynarlar. Zaman zaman 2şerli 2 grup olarak yüzyüze, zaman zaman düz sıra halinde oyun devam eder. Çiftetelli oyunu cümbüş, klarinet, zilli tef ve darbuka eşliğinde çalınır. Sözleri yoktur.(Bkz. Ek-2, Resim-10).

3.4.2.11. XI. Oyun: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 6-10 Kişi

Oyunun Konusu: Saklama – Saklanma – Oranlama Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:2 Kişi yere yatırılır, üzerlerine etrafi göremeyecekleri şekilde bir battaniye örtülür. 3-4 kişi yerde yatanların etrafına dikilir. Ellerinde sopa vardır. Karışık olarak yer de yatanların poposuna vurmaları söylenir. Yerde yatan vuran kişiyi doğru tahmin ederse yer değişeceklerdir. Ancak hedefte sadece yerde yatanlardan biri vardır. Yerde yatan diğer oyuncunun eline de bir sopa verilir ve yanındaki ne hep o vurur, ara sıra da kendine vurur ve inandırıcı olması için “ahhh” diye bağırır. Vurduktan sonra her seferinde Çavuş “kim vurdu?” diye sorar. Ancak hedefteki oyuncu hiç bilemez. Oyun böyle devam eder ve son bulur. (Bkz. Ek-2, Resim-11).

3.4.2.12. XII. Oyun: İbrik Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 4-10 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Ortaya bir ibrik konur. Bir oyuncu bu ibriğin üzerinden kendini yere atmaya çalışır. Ancak her seferinde ibriğin yanına düşer. Bunun sebebini izleyenlerin nazarının değmesine bağlar ve;

Oyuncu: (Seyirciler arasından birini göstererek) “Arkadaşlar bak şu abinin gözü çok renkli onun nazarı değiyo herhalde. Bi kapatı verin bakam onun gözünü” der.

Bir kişi giderek iki eliyle iki gözünü kapatır. Oyuncu aynı atlamayı birkaç daha dener. Ve her seferinde başarısızlığın sebebini bir başkasının bakışlarına bağlayarak onların gözlerinin kapanmasını sağlar. Her birinin gözünü bir kişi iki eliyle kapatır. Ancak gözlerini kapatacak kişiler önceden ellerine siyah boya sürmüşlerdir. Oyuncu en sonunda ibriğin üzerinden atlar, katılımcılar alkışlar ve gözler açılır. Hepsinin göz çevreleri siyaha boyanmıştır. Böylelikle oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-12).

3.4.2.13. XIII. Oyun: Yazıcı (Daktilo) Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 4 Kişi

Oyunun Konusu: Kız Kaçırma

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Oyun'da 4 kişi vardır. Koca rolündeki oyuncu, kadın kılığına girmiş karısı rolündeki oyuncu, arzuhalci (yazıcı), ve daktilo rolündeki oyuncu.

Kocası “ne biçim garısın sen beee!” der ve Karı-koca içeri girerler, arzuhalci (yazıcı) ve daktilo rolündeki oyuncu ortada oturmaktadır. Karı-koca seyircilerin arasında gezerler ve kadın bazı seyircilere “sen beni alacan mıııı?” diyerek sarkıntılık eder. Kocası tutar kolundan başka yere çeker, kadın orada da bir başkasına “sen beni alacan mıııı?” diyerek sarkıntılık eder. Nihayetinde kocası izleyicilerden birine; “ya burda bir yazıcı varmış, ben buralara pek gelmedim de yerini bilmem sen biliyon mu?” der. İzleyici (ortada oturan oyuncularını göstererek) “bak şurdan doğru git, ileride sağda” der. Karı-koca seyircilerin arasından aynı şekilde onlara laf atarak ortadaki oyuncuların yanına gelir.

Koca: Dayıı, sen yazıcı mı yazıcı mı?

Arzuhalci: Koskoca arzuhalci yazıyo görmüyon mu?

Koca: Hee benim okumam yazmam yok da...(der ve otururlar) (kadın bu arada “sen beni alan mıııı? Diyerek etrafa laf atmaya devam eder)

Koca: Dayı ben bu kadını boşayacam. Sen bana bi dilekçe milekçe bişey yazıver.

Arzuhalci: Tamam hallederiz. (Arzuhalcinin karşısındaki kişi elinde bir kağıt tutar ve daktilo rolündedir)

Arzuhalci: (Daktilo rolündeki kişinin tuttuğu kağıda yazıyormuş gibi yaparak) İsim, Soyisim... Yengeninkini söyle bakam

Kocası: Aybike Sıyrılmış

Arzuhalci: Ay-bi-keee Sıy-rıl-mışş (Daktilo hareketine benzer şekilde karşısındakinin kulağını çeker ve bir tokat atarak kafasını ittirir)

Arzuhalci: Senin ismin?

Kocası: Sıtkı... Sıtkı Sıyrılmış

Arzuhalci: Sıt-kı Sıy-rıl-mışşş (tekrar kulağını çeker ve bir tokat atarak kafasını ittirir)

Arzuhalci: Cumhuriyet başsavcılığına...(tekrar kulağını çeker ve bir tokat atarak kafasını ittirir)

Arzuhalci: Yav ben dilekçeyi yazayım sizi boşayım ama siz niye boşanmak istiyonuz?

Kocası artık zayıfladığını karısının hiçbir iş yapmadığını her şeyi kendinin yaptığını söyler kadın ise inkâr eder. Bu sırada,

Arzuhalci: Tamam tamam anlaşıldı. Yazıyorum. Cumhuriyet başsavcılığına...(tekrar kulağını çeker ve bir tokat atarak kafasını ittirir) Gereğinin yapılmasını arz ederim. ...(tekrar kulağını çeker ve bir tokat atarak kafasını ittirir)

Arzuhalci: Tamam sen bu kağıdı al bak şurda ileride sağda adliye var oraya götür kesin bir celsede boşanırsır.

Kocası kâğıdı alır, karısını kolundan tutar kaldırır. Adam başka tarafa yönelirken bu sırada arzuhalcide ayağa kalkar. Kadının kolundan tutarlar ve arzuhalci ile kadın koşarak kaçarlar. Oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-13).

3.4.2.14. XIV. Oyun: Tilki Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 6 Kişi

Oyunun Konusu: Hayvan Benzetmeceleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:3 kişi yan olarak yere yatırılır. İçeriye tilkilerin geleceği ve tilkileri iki kez kovalamaları üçüncü kez ise hiç bişey yapmamaları tembihlenir. Üç rolündeki üç kişi sesler çıkartarak ve emekleyerek içeri girer. Yerde yatanlar kovalar. Tekrar gelirler ve tekrar kovalanırlar. Üçüncü seferde

“tilkilerin ürkütüğü kafalarını yere gömmeleri söylenir”. Tilkiler bu kez ellerinde su dolu pet şişelerle gelirler ve yerde yatan kendilerini görmeyen oyuncularını ıslatırlar; oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-14).

3.4.2.15. XV. Oyun: Sınırtası Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 5 Kişi

Oyunun Konusu:Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Bir kişi sınırtası olarak seçilir elleri ve ayakları bağlanır. Elinde kemer ve sırtında bir kişiyle ilk oyuncu içeri girip seyircilere laf atar. Daha sonra yine elinde kemer ve sırtında bir kişi olan diğer bir oyuncu içeri girer ve yerde yatan sınırtası rolündeki oyuncuyu “bu daş burda değildi kim koymuş bu daşı?” diyerek ayağıyla ittirir. Diğer oyuncu da “bu daşın yeri bura değil ki. Aha burası!” diyerek o da öbür tarafa ittirir. Bu sırada birbirlerine kızarlar ve sırtlarındaki oyuncunun poposuna ellerindeki kemerle vururlar. Oyun bu şekilde devam eder. En sonunda taşın gerçek yerini söylemesi ve problemi çözmesi için Başeski’ye danışılır. Başeski sorunu çözer, taşın yerini gösterir ve oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-15).

3.4.2.16. XVI. Oyun: Yoğurt Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 3 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:İki kişi dizlerinin üstüne oturtulur. Bir bezin iki ucu birinin boynuna diğer iki ucu ise diğer oyuncunun boynuna önlük şeklinde bağlanır. Her iki oyuncunun gözleri de tülbentle bağlanır. Bir kase yoğurt ve iki kaşık getirilir. İki oyuncudan birbirlerine sırayla yoğurt yedirmeleri istenir. Çavuş ilk etapta yoğurdun yerini, oyuncunun ağzının yerini tarif eder. Bir süre sonra oyuncunun birinin gözü, diğerinin haberi olmadan açılır. Ve yedirme sırası geldikçe

yoğurdu yedirirken görmüyormuş gibi bütün suratına sürmeye başlar. Oyun böylece devam eder ve son bulur. (Bkz. Ek-2, Resim-16).

3.4.2.17. XVII. Oyun: Vay Halin Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:14Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları + Hayvan Benzetmeceleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:13 kişi ayaklarını merkezde buluşacak şekilde daire yapıp yere otururlar. Çavuş da yer oturanların arasındadır. Diğer oyuncuların, kendisi ne söylerse ve ne yaparsa aynısını yapmalarını ister. Bir kişide elinde ucu topuz yapılmış bezle hareketi yapmayan veya söylenen sözü tekrar etmeyenlere ceza vermek üzere dairenin etrafında dolaşır.

Çavuş: Çarşıya gidelim.

Oyuncular: Çarşıya gidelim (Ellerinden destek alıp dizlerini kırarak daire içine doğru yaklaşırlar (ileri)).

Çavuş: Yün alalım.

Oyuncular: (Hep birlikte ellerinden destek alıp geri daire dışına doğru çıkarlar (geri)).

Çavuş: Ezilelim.

Oyuncular: Ezilelim (ileri).

Çavuş: Büzülelim.

Oyuncular: Büzülelim (geri).

Çavuş: Tavuk gibi gıdıklamayanın vay haline.

Oyuncular: (Hep bir ağızdan, hiç kesmeden tavuk taklidi yaparlar. Yapmayana ve ya sesi az çıkanın sırtına ucu düğümlü bezle vurmak suretiyle ceza verilir).

Çavuş: Çarşıya gidelim.

Oyuncular: Çarşıya gidelim (Ellerinden destek alıp dizlerini kırarak daire içine doğru yaklaşırlar (ileri)).

Çavuş: Yün alalım.

Oyuncular: (Hep birlikte ellerinden destek alıp geri daire dışına doğru çıkarlar (geri)).

Çavuş: Ezilelim.

Oyuncular: Ezilelim (ileri).

Çavuş: Büzülelim.

Oyuncular: Büzülelim (geri).

Çavuş: Köpek gibi havlamayanın vay haline.

Oyuncular: (Hep bir ağızdan, hiç kesmeden köpek taklidi yaparlar. Yapmayana ve ya sesi az çıkanın sırtına ucu düğümlü bezle vurmak suretiyle ceza verilir).

Çavuş: Çarşıya gidelim.

Oyuncular: Çarşıya gidelim (Ellerinden destek alıp dizlerini kırarak daire içine doğru yaklaşırlar (ileri)).

Çavuş: Yün alalım.

Oyuncular: (Hepbirlikte ellerinden destek alıp geri daire dışına doğru çıkarlar (geri)).

Çavuş: Ezilelim.

Oyuncular: Ezilelim (ileri).

Çavuş: Büzülelim.

Oyuncular: Büzülelim (geri).

Çavuş: Kedi gibi miyavlamayanın vay haline.

Oyuncular: (Hep bir ağızdan, hiç kesmeden kedi taklidi yaparlar. Yapmayana ve ya sesi az çıkanın sırtına ucu düğümlü bezle vurmak suretiyle ceza verilir).

Çavuş: Çarşıya gidelim.

Oyuncular: Çarşıya gidelim (Ellerinden destek alıp dizlerini kırarak daire içine doğru yaklaşırlar (ileri)).

Çavuş: Yün alalım.

Oyuncular: (Hepbirlikte ellerinden destek alıp geri daire dışına doğru çıkarlar (geri)).

Çavuş: Ezilelim.

Oyuncular: Ezilelim (ileri).

Çavuş: Büzülelim.

Oyuncular: Büzülelim (geri).

Çavuş: Ben gibi yatmayanın vay haline.

Oyuncular: (Hep birlikte yüzü koyun yatarlar. Yatmayana, geç yatana ya da aynı hizada yatmayana ucu düğümlü bezle vurmak suretiyle ceza verilir. Bu sırada Başeski de oyuna dahil olur poposu yukarda olanlara “şu biraz yukarda durur, biraz çiğneyelim” diyerek ayaklarıyla üzerine çıkar).

Herkesin aynı hizada olduğuna ikna olunca oyun biter.(Bkz. Ek-2, Resim-17).

3.4.2.18. XVIII. Oyun: Hırsız Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:8Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Sekiz kişi dizlerinin üzerinde daire şeklinde oturur. Kucaklarına bir sofra bezi örtülüp ortaya içi su dolu bir kap konulur. Herkesin elinde ince bir kumaş parçası vardır. Ortadaki suya batırılıp birbirlerinin kafasına vurmak için kullanılır.

1. Oyuncu: Dedemin tavuğunu sen mi çaldın (der ve elindeki ıslak bezle başka bir oyuncunun kafasına vurur).
2. Oyuncu: Dedenin tavuğunu ben çalmadım (der ve elindeki ıslak bezle 1. oyuncuya vurur).
1. Oyuncu: E kim çaldı o zaman? (der ve elindeki ıslak bezle birinci oyuncunun kafasına vurur).
2. Oyuncu: Çalsa çalsa bu çalmıştır (diyerek 3. bir oyuncuya vurur).
3. Oyuncu: Ben çalmadım (der ve elindeki ıslak bezle ikinci oyuncunun kafasına vurur).

.....

Oyuncular aralarda ellerindeki bezleri ıslatırlar. Oyun bu şekilde devam eder. En sonunda oyunculardan birisi “ehh yetti be! Sen çaldın işte” diyerek ortadaki su dolu kabı diğer bir oyuncunun kafasından aşağı boşaltır ve oyun biter. (Bkz. Ek-2, Resim-18).

3.4.2.19. XIX. Oyun: Okey Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 9 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Bir kahveci vardır. Dört kişi kahveye gelip karşılıklı yere çökerler ve okey oynamak istediklerini söylerler. Oyuncuların hepsi teker teker seyircilerin arasından birer “ıstaka” seçerler. Seçilen kişilerde başları sola gelecek şekilde, yüzü koyun kucaklarına yatarlar. Ortaya da bir tas su koyulur.

Oyuncular sırayla; yerden taş çekiyormuş gibi yaparak elini ortadaki su kabında ıslatır, sonra da taşı istakaya koyar gibi yapıp kucaklarındaki oyuncunun poposuna vururlar. Sonra da ellerindeki yaramayan taşı atmak için, taşın rakamını ve rengini söyleyerek (kırmızı üçlü, sarı sekizli vb.) kucaklarındaki oyuncunun başına vururlar. Sıradaki oyuncu atılan taşı almak isterse, önce atan kişinin kucığında yatanın başına, sonra kendi kucığındakinin poposuna vurur. Yerden çekmek isterse elini ıslatıp, kucığındakinin poposuna vurur. Oyun böylece devam eder.

Oyunun bir yerinde kahveci içleri su dolu çay bardaklarını çay, oralet vb. şeyler söyleyerek oyuncuların yanlarına servis eder. Oyun bir süre daha devam ettikten sonra bir kişi “ben bittim” der ve kucığında yatan kişinin belinden poposuna doğru içi su dolu bardağı boşaltır ve oyun biter.(Bkz. Ek-2, Resim-19).

3.4.2.20. XX. Oyun: Dans – Cezayir Havası

Altı kişi ellerinde kaşık ile “Cezayir havası” denilen geleneksel dansı icra ederler. Bu havanın sözleri şu şekildedir.

Cezayirin harmanları savrulur

Savrulur da dört bir yana devrilir

Sokakları mermer taşlı

Güzelleri hilal kaşlı

Cezayir amman cezayir canım cezayir

Bu dans sonunda Birikme’ye katılanlara teşekkür edilir ve birikme biter. (Bkz. Ek-2, Resim-20).

3.4.3. Munduşlar Köyü Birikme Gecesi 05.02.2011

Munduşlar Köyü Birikme Geceleri aynı zamanda kaynak kişilerimizden olan Hakkı Demir tarafından düzenlendiği için, bu gecelerde oynanan oyunların özellikleri birbiriyle aynıdır. Sadece oynayan kişiler değişim göstermektedir. Bu sebeple tekrara düşmemek adına aynı olan oyunlar tekrar açıklanmamış yalnızca isimleri belirtilmiştir.

Birikmeye katılacak olanlar tek tek içeri girer. Sırayla herkes birbiriyle tokalaşarak yerine oturur. İlk olarak haftaya Birikme’yi kimin üstleneceği belli edilir. Gönüllü olan biri bir sonraki birikmeyi düzenlemeye gönüllü olur. Daha sonra “Şikâyet Faslı”na geçilir. Çavuş herkese tek tek bir şikâyeti olup olmadığını sorar. Kabahati olanlara omuzunda taşıdığı ucu topuzlu bezle eline vurmak suretiyle ceza verilir.

Bundan sonra sırasıyla;

3.4.3.1. I. Oyun: Terazî Oyunu

Bkz. 3.4.2.1. Terazî Oyunu.

3.4.3.2. II. Oyun: Vay Haline Oyunu

Bkz. 3.4.2.17. Vay Haline Oyunu.

3.4.3.3. III. Oyun: Çiftetelli (Dans)

Bkz. 3.4.2.10. Çiftetelli (Dans).

3.4.3.4. IV. Oyun: Baca Oyunu

Bkz. 3.4.2.5. Baca Oyunu

3.4.3.5. V. Oyun: Köpek (Av) Oyunu oynanır.

Bkz. 3.4.2.8. Köpek Oyunu.

3.4.3.6. VI. Oyun: Öküz Oyunu (Tarla Oyunu)

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 5 Kişi

Oyunun Konusu: Hayvan Benzetmeceleri

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:İçeriye bir kişi girer. Seyircilerden birine köye yeni geldiğini ve işlemek için bir tarla istediğini söyler. Kendisine “şuraya” ekebilirsin denilerek ortadaki boşluk işaret edilir. Kişi elini içi su dolu tasa sokar ve seyircilerin üzerine elindeki suyu, tohum ekiyormuş gibi yaparak sıçratır. Daha sonra içeri gider. Kâhyası, karısı ve tarlayı sürmek için iki öküzüyle birlikte geri girer. Öküzler sabana koşulmuş ve üzerleri bir örtü ile kapatılmıştır. Oyuncu;

karısı ve kâhyasının yardımıyla tarlayı sürer bu sırada seyircilere yaklaşır seyircilerden gülenler veya öküzlere laf atanlar kâhya tarafından, topuzlu bezle vurulmak suretiyle cezalandırılır. Bir ara oyuncu “öküzler yoruldu azıcık dinlensinler” der, öküzler olduğu yere, adam ve karısı rolündeki diğer oyuncu da onların yanına oturur. Oyuncu burada karısına “zahidem” adlı uzun havayı okur. Bu şekilde oyun sona erer.

3.4.3.7. VII. Oyun: Ekmek (Hamur) Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 2 Kişi

Oyunun Konusu: Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Erkek kılığına girmiş bir oyuncu önünde bir tepsi ve yanında ibrik ile yerde oturur. Sonra içeri kocası girer. Kadın ekmek yapmak üzere hamur yoğurmaktadır. Kocasından yardım ister. Kocasını ibrikle hamurun üzerine su döker. Daha sonra kadın kocasına, kendisine yardım ettiği için onu ne kadar çok sevdiğini söyler. Adam da ona aynı şekilde karşılık verir ancak ona bu şekilde yardım ettiği kahvede duyulursa itibarının zedeleneceğini söyler. Bu sevgi diyalogu böylece devam eder. En sonunda adam “hadi gel kız bizim senle işimiz. Hamuru anam yapsın” diyerek karısını kolundan tutar ve içeri götürür. Oyun böylece son bulur.

3.4.3.8. VIII. Oyun: Hırsız Oyunu

Bkz. 3.4.2.18. Hırsız Oyunu.

3.4.3.9. IX. Oyun: Meşeli Oyunu – Dans

Bkz. 3.4.2.6. Meşeli Oyunu - Dans

3.4.3.10. X. Oyun: Düğün Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 1 Kişi ve Tüm Katılımcılar

Oyunun Konusu:Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli: Kişi içeri girer ve “Duyduk duymadık demeyin! Haftaya düğünümüz var! Hepiniz davetlisiniz!” diyerek odadan ayrılır. Daha sonra içeri gelerek konuklara tek tek sormaya başlar.

Oyuncu: Mehmet emmi nasılsın?

Seyirci: İyiyim sağol.

Oyuncu: Düğüne geldin mi?

Seyirci: Düğün oldu mu ki?

Oyuncu Oldu tabi. Haberin olmadığına göre gelmedin. Hiç davet edildiğin düğüne gelmemelik yapılır mı?

Der ve eline omzundaki ucu topuzlu bezle vurur. Bu şekilde gelen konukların çoğuna düğüne gelip gelmediği sorulur. Bu esnada türlü komik diyaloglar gerçekleşir. En sonunda oyuncu “bu da size ders olsun bi daha çağırıldığımız düğüne gelmemelik yapmayın” der ve oyun biter.

3.4.3.11. XI. Oyun: Çiftetelli – Dans

Bkz. 3.4.2.10. Çiftetelli – Dans.

3.4.3.12. XII. Oyun: Mudurnu Zeybeği – Dans

4 kişi daire formatında ve zaman zaman ikişerli olarak karşılık Mudurnu Zeybeği adını verdikleri ezgiyle dans ederler.

3.4.3.13. XIII. Oyun: Hasan Ya Oyunu

Bkz. 3.4.2.3. Hasan Ya Oyunu.

3.4.3.14. XIV. Oyun: Kolbastı – Dans

Üç küçük kız çocuğu tarafından kolbastı dansı yapılır.

3.4.3.15. XII. Oyun: Ateş Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:8Kişi

Oyunun Konusu: Saklama – Saklanma – Oranlama Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli Seyircilerden bir numara söylenmesi istenir. Seyirci “on beş” der. Oyuncular arasında on beşe kadar sayılır. Kime denk geldiyse o kişi yere yüzü koyun yatırılır. Yerde yatanın başına bir kişi ve vücudunun iki yanına sağına ve soluna da üçer kişi oturtulur. Bu altı kişi de ellerine birer kayış (kemer) alır. Sağ tarafta oturanlara “sağ 1, sağ 2, sağ 3; sol tarafta oturanlara sol 1, sol 2, sol 3 şeklinde numaralar verilir. Yerde yatanın başında bulunan kişi rastgele bu isimleri söyler (sağ 1, sol 3, sol 1 gibi). “Ateş” dediği zaman hep birlikte vururlar. “Ateş 1, ateş 2” denildiğinde hep birlikte “ateş”ten sonra söylenen kadar yerde yatanın poposunakemerlerle vurulur. İsmi söylenenlerden herhangi biri şaşırır, tereddüt eder veya başka birinin yerine vurup hata yaparsa o ortaya yatar ve oyun böylelikle devam eder.

Birikme Gecesi bu oyunla son bulur.

3.4.4. Munduşlar Köyü Birikmesi: 25.02.2010

Başeski, Birikme Gecesi'nin başında gelen tüm konuklara ve askerden gelen üç gence hoş geldin dileklerini iletir. Daha sonra “vur bir çiftetelli” der ve birikme başlar.

3.4.4.1. I. Oyun: Çiftetelli – Dans

Bkz. 3.4.2.10. Çiftetelli – Dans.

3.4.4.2. II. Oyun: Arı Oyunu

Bkz. 3.4.2.2. Arı Oyunu.

3.4.4.3. III. Oyun: Sepetçioğlu Oyunu

Bkz. 3.4.2.4. Sepetçioğlu Oyunu.

3.4.4.4. IV. Oyun: Hasan Ya Oyunu

Bkz. 3.4.2.3. Hasan Ya Oyunu.

3.4.4.5. V. Oyun: Hoca Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı:4Kişi

Oyunun Konusu: Günlük Yaşamdan Sahneler

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:Üç öğrenci eğitilmek üzere cami hocasına getirilir. Üçü de yaramaz öğrencilerdir. Sürekli hocayı rahatsız ederler, dalga geçerler. Hoca da elindeki ucu topuzlu bezle onlara vurarak uyarılarda bulunur. Hoca öğrencilerine Sübhaneke duasını öğretmeye çalışır. Bu sırada duayı kendi de unuttur ve öğrenciler “bu nasıl hoca! Galkın gidelim” diyerek gitmeye çalışırlar. Ancak Başeski izin vermez kapıdan geri döndürür. Öğrenciler çeşitli bahanelerle yine hocayı beğenmezler ve gitmeye çalışırlar. Ancak yine Başeski geri döndürür. En sonunda öğrencileri bağlamaya karar verirler. Bağlayan kişi öğrencileri bağlarken haberi olmadan hocayı da öğrencilerin ipine bağlar. Hoca öğrencileri terbiye etmeye çalıştığı bir sırada üç öğrenci ayağa kalkıp koşmaya başlar, onlara bağlı olan hoca yerde sürüklenir ve oyun böylece son bulur.

3.4.4.6. VI. Oyun: Yazıcı (Daktilo) Oyunu

Bkz. 3.4.2.13. Yazıcı Oyunu.

3.4.4.7. VII. Oyun: Sınıртаşı Oyunu

Bkz. 3.4.2.15. Sınıртаşı Oyunu.

3.4.4.8. VIII. Oyun: Çiftetelli - Dans

Bu Çiftetelli dansında diğerlerinden farklı olarak üç kadın kılığında girmiş erkek çiftetelli oynar ve izleyicileri oynamak üzere davet eder.

3.4.4.9. IX. Oyun: Marul Oyunu

Bkz. 3.4.2.7. Marul Oyunu.

3.4.4.10. X. Oyun: Terazî Oyunu

Bkz. 3.4.2.1. Terazî Oyunu.

3.4.4.11. XI. Oyun: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu

Bkz. 3.4.2.11. Kim Vurdu? Battaniye Oyunu.

3.4.4.12. XII. Oyun: Kolbastı– Dans

Bkz.3.4.3.14. XIV. Oyun: Kolbastı – Dans.

3.4.4.13. XIII. Oyun: Köpek (Av) Oyunu

Bkz. 3.4.2.8. Köpek Oyunu.

3.4.4.14. XIV. Oyun: Tilki Oyunu

Bkz. 3.4.2.14. Tilki Oyunu.

3.4.4.15. XV. Oyun: Hırsız Oyunu

Bkz. 3.4.2.18. Hırsız Oyunu.

3.4.4.16. XVI. Oyun: Turp (Ali bir) Oyunu

Oynanma Yeri: Birikme Gecesi – Ev

Oynayan Kişi Sayısı: 10 – 16 Kişi

Oyunun Konusu: Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları

Oyunun Hazırlanış ve Oynanış Şekli:10 kişi yere daire şeklinde otururlar.

Her oyuncu sağ ayağını sağındaki oyuncunun kucağına doğru uzatır. Oyuncular kucaklarındaki ayağın altına yumruklarıyla vurarak sayarlar. Her rakamda bir yumruk atarlar. “Bir turp, iki turp, üç turp, dört turp, beş turp, altı turp, yedi turp, sekiz turp, dokuz turp, on turp”, “on turp”da herkes vurur ve üç kez tekrarlanır. “On turp, on turp, on turp”. Sayma sırasında şaşırana olursa, bir önceki kişi onun ayağına tekrar vurur. Daha sonra ayaklar değiştirilir. Bu kez sol ayaklar solundakinin kucağına uzatılır. Ayakların değişmesiyle bu kez kendine sert vuranlardan intikam alma şansı doğmuştur. Bu kez “Ali bir, Ali iki, Ali üç, Ali dört, Ali beş, Ali altı, Ali yedi, Ali sekiz, Ali dokuz, Ali on”.Oyun böylelikle devam eder ve biter.

3.4.4.17. XVII. Oyun: Okey Oyunu

Bkz. 3.4.2.19. Okey Oyunu.

3.4.4.18. XVIII. Oyun: Çiftetelli - Dans

Bkz. 3.4.4.8. Çiftetelli - Dans.

Birikme bu şekilde sona erer.

SONUÇ

İnsanoğlunun keşif ve icatlarının hemen hemen tamamı pragmatik bir bakış açısıyla herhangi bir ihtiyacı karşılamak, bir gereklilik ya da zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır. Deneyimler vesilesi ile maddi ve manevi alanda yapılan bu keşiflerin tümü bir “kültür” unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar kültürlerini toplumun bütün katmanlarına yaymak, hatırlamak ve hatırlatmak; buna ek olarak toplum içerisinde sosyal bağları kuvvetlendirmek ve ortak bir bilinç yaratabilmek için kimi kültür unsurlarını tekrarlama pratiğiyle sağlamlaştırarak bu unsurları birer ritüel ve/veya tören haline getirmişlerdir.

Ünlü Fransız düşünür Michel Foucault'nun da (1926-1984) belirttiği gibi, “geçmişin temsil edilme biçimi neyin, nasıl hatırlanacağını belirler” (Foucault, aktaran Yılmaz, 2014:189). Tören ve ritüellerin tekrarlama pratiğiyle sağlamlaştırılan kültür unsurları sözlü ve yazılı kültürün aktarımıyla, toplum ideallerine göre şekillenerek toplumların kültürel belleği haline almıştır.

Türkler Orta Asya'dan günümüze kadar olan süreçte pek çok toplumu etkilemiş ve pek çok toplumdaki etkilenmiştir. Ancak etkilendiği çoğu unsuru da değişmeksizin bünyesine sindirememiş ve kendi kültürel belleğine göre yorumlayarak kabul edebilmiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra “ideal insan” kimliği Fütüvvet anlayışında bulunmuş ancak Fütüvvetçilik anlayışı da temel felsefeleri kabul ederek kendine göre yorumlamış ve ortaya Ahilik teşkilâtı çıkmıştır.

Ahilik teşkilâtı Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte “Asya'dan Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkârların istihdamı, bunların yerleşik Bizans esnafı ile rekabet edebilir hale getirmek, üretilen malların ihtiyaca göre ve kaliteli olmasını sağlamak, sanatkârlara sanat ahlâkını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında yer almak; sanatta, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde millî heyecanı filizlendirip ayakta tutmak” (Anadol, aktaran Ceylan: 2013:15) gibi pek çok önemli görevi üstlenmiş bir teşkilâttir. Zamanla yurdun birçok yerine yayılarak devlet nezdinde de etkin bir teşkilât haline gelmiştir.

Johan Huizinga ve Victor Turner tarafından sıkça kullanılan “komunitas” (communitas) terimi, Ahiliğin toplum içerisinde üstlendiği rolü tanımlamaya yardımcı olacak en kullanılabilir terimlerden biridir. Marvin Carlson (2013:296)’a göre Huizinga’nın komunitas’ı “kültürel bir toplulukta hissedilen birlik ve beraberlik ruhu”dur. İşte Ahilik, Türk toplumunda “komunitas” anlayışının sağlanmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak nitelendirilebilir.

Durkheim’in da belirttiği gibi, bir grup ne kadar kuvvetle kurulmuş ise, ona mahsus ahlâk kuralları da o kadar çok, vicdanlar üzerindeki otoriteleri de o kadar fazladır. Çünkü grup ne kadar homojense, gruba tabi olan fertler de o derece sıkı ve devamlı bir temas halindedir. Bu temas ne kadar sıkı ve devamlı olursa paylaşılan ortak duygu ve fikirler de o kadar çok olur. Ona göre, içtimai bir müessese bir ahlâk disiplini olmadan yaşayamaz ve ortak bir hareket tarzı (ahlâk) ancak tekrar, teamüller, tatbik ve tekrarlanma pratiği ile sağlam bir şekilde kazanılabilir (Durkheim, 1962:17-19). İşte Ahilik teşkilâtında; bu tekrarlama pratiğini oluşturan, zaviye ve konuk odalarında gerçekleşen, bünyesinde pek çok törensel ve ritüelistik unsur bulunduran ve Geleneksel Sohbet Toplantıları olarak adlandırılan toplanma pratiğidir.

Günümüzde ülkemizin çeşitli yörelerinde, sözlü kültürün aktarımı ile halen varlığını sürdüren, kökenini Fütüvvetçilik anlayışının şekillendirdiği Ahilik geleneğinden alan, farklı yörelerde farklı isimlerle yapılan, katılımcı sayıları, yaşları, sosyal statüleri, toplanma sıklıkları ve günleri değişen, özellikle kış aylarında belirli kurallar dahilinde gerçekleşen; yapıldığı toplumda sosyokültürel bağları sağlamlaştırmak, gençleri eğitmek ve kültürün devamını sağlamak üzere tekrarlanan toplantıları *Geleneksel Sohbet Geceleri* olarak adlandırabiliriz.

Bu toplantılar farklı yörelerde farklı isimlerle adlandırılmalarına rağmen, kökeni Ahilik teşkilâtından geldiği için pek çok ortak noktaları da vardır. Bu ortak noktaları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Teşkilâtlanma ve Yönetim: Ahilik teşkilâtındaki temelini usta-kalfa-çırak ilişkisinden alan teşkilât yapısı, Geleneksel Sohbet Toplantıları kapsamında ele alınan çoğu toplantıda da geçerlidir. Bütün sohbet toplantılarında bir yönetici ve onun çeşitli konulardaki yardımcılardan oluşan bir yönetim şeması mevcuttur. Konya’da “Yiğitbaşı”, “Yiğit Ağası”, “Kâhya Beyi”, “Bölük Başı” ve “Çavuş”

(Tezcan, 1989:40), Çankırı’da “Büyük Başağa”, “Küçük Başağa”, “Yiğitbaşı”, “Çavuş” (Ülker, 2009:25) gibi farklı isimlerle fakat benzer sorumluluklarla yer almaktadır.

b) Katılımcılar: Ahilik Teşkilâtı’nın kadın kolları olarak Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilâtı) ismiyle geçen bir teşkilât var olmasına rağmen, bunlar iki ayrı kurum olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İki teşkilâtın ortak amaçları bulunmasına rağmen genellikle ortak kutlama ve tören geleneğine rastlanmamaktadır. Geleneksel Sohbet Toplantıları’nın katılımcıları içerisinde de kadınlar yer almamaktadır. Genellikle bütün sohbet toplantılarının katılımcıları erkeklerdir.

c) Mahkeme ve Ceza: Çoğu Geleneksel Sohbet Toplantısı’nın içeriğinde Mahkeme unsuru mevcuttur. Birbirinden şikayetçi olan katılımcılar ve/veya kabahat işleyen kişiler hakkında yöneticiler tarafından yargılama yapılır. Suçlu bulunanlara çeşitli cezalar ve ya toplantıya katılımdan men cezası verilebilir. Bu gibi durumlarda ve ya toplantı esnasında işlenen kabahatlerde ve kaybedilen oyunlar sonucu verilen cezalara uymak mecburidir.

d) Performatif Açıdan: Genellikle bütün Sohbet Toplantıları’nda dans – müzik – oyun ve sohbet unsuru vardır. Müzik ve danslar geleneksel özellik taşıyan yörelere has kültürel performanslar şeklinde gerçekleşmektedir. Oyunlar ise *mimesis*, *parodia*, *comedia* ve *grotesk* temsiller gibi genel tiyatro kuramı içerisinde de değerlendirilebilecek farklı unsurları barındırır ve büyük bir çeşitlilik gösterirler. Sohbetler genellikle yöneticinin liderliğinde gerçekleşen ve çok farklı konu başlıklarının ele alınabildiği, eğitimi de içinde barındıracak şekilde gerçekleşirler.

e) İkram: Bütün Geleneksel Sohbet toplantılarında yiyecek ve içecek ikramı mevcuttur. Yiyecek olarak genellikle yöresel yemekler katılımcılara sunulmaktadır. Günümüzde yapılan toplantıların çoğunda alkol olmasa da; bazı yerlerde önceleri alkol ikramının da yapıldığını söylemek mümkündür.

f) Vizyon ve Misyon: Geleneksel Sohbet Toplantıları’nın çoğu bir “okul” niteliğindedir. Toplantılarda kültürel belleğin, örf ve adetlerin nesilden nesile aktarılması hedeflenirken aynı zamanda da “güzel ahlâk”ı öğretici nitelikte tutum ve uygulamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Bununla birlikte toplumsal birlik ve beraberlik duygusunun tesisi hususunda da önemli roller üstlenmiştir.

Çalışmamız kapsamında Bolu ili Mudurnu ilçesinde bugün halen varlığını sürdüren Birikme Geceleri (Ateş Gezmeleri) geleneği de Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın Mudurnu özelinde görülen şeklidir.

600 yılı aşkın süredir Cuma günleri yapılan ve halen devam eden “Esnaf Duası” Ahilik geleneğinin Mudurnu'ya bıraktığı en belirgin mirastır. Bunun yanında çalışmamızda daha önce bahsettiğimiz seyahatname ve sicil kayıtlarında bahsi geçen ve yaklaşık 4-5 asır önce Mudurnu'da “Ahi” ön adlı kişilerin ve “zaviye”lerin varlığı, Mudurnu'daki Ahilik geleneğinin etkisini doğrulamaktadır.

Çalışmamız esnasında yaptığımız kişisel görüşmelerde kaynak kişiler Birikme Geceleri hususuna değinirken neredeyse hiç “ahilik” unsurundan bahsetmezlerken; konu ile ilgili neredeyse tek yazılı kaynak olan Selami Erkut'un eserlerine ve Birikme Geceleri'nin genel özelliklerine bakıldığında bu toplantıların da Ahiliğin bir mirası olduğu kanısındayım.

İncelediğimiz yazılı kaynaklarda ve kişisel görüşmelerden edindiğimiz bilgilere göre bu toplantılarla ilgili şunları söyleyebiliriz.

- Toplantılara;“Sıra Gezmesi”(Erkut, 1999:84), “Ateş Gezmesi”, “Birikme” ve “Birikme Gecesi” adları verilmektedir. (Erkut, 1958:46 ve 1999:84 ve Peker, 2014. Arıkan, 2014. Özmen, 2014. Esen, 2014. İnegöl, 2014.)
- Toplantı etkinliği “Ateş Yakma” ve “Birikme” şeklinde fiillendirilmektedir.
- Birikme Geceleri Eylül sonunda başlayıp Nisan ayına kadar devam eder.
- Birikme Geceleri 3 farklı şekilde yapılır.
  - A) Birinci kısım (gençler); ateşlere hiç katılmamış ve ya bir iki senedir ateş gezip görgüsü artmış kişilerden oluşur.
  - B) İkinci kısım (orta yaşlılar - 35-50), henüz pek ihtiyarlamamış ve din yoluna da girmemiş (5 vakit namaz kılmayan) olanlardan oluşur.
  - C) Üçüncü kısım (yaşlılar – 50+), yaşını başını almış, beş vakit namazını bırakmayan şahısların Mevlüt toplantıları (Peker, 2014. ve Erkut, 1958:46-47 ve 1999:87).
- Düzenlenme usulüne göre de 3 farklı Birikme vardır.

- A) Gecenin bütün masraflarının katılımcılar arasında eşit olarak bölüştüğü “Erfane” ve ya (Arifane) usulü.
- B) Gecenin bütün masraflarının ev sahibi tarafından karşılandığı “Pabucu Giyme” denilen usül.
- C) Hiçbir masraf yapılmaksızın, genellikle akşam yemeklerinden sonra yapılan birikmeler (Erkut, 1958:47 ve 1999:87).

Ancak 2014 yılında yaptığımız görüşmelerde bu husustan bahseden kimse olmamıştır.

- Birikmelerde gecenin başında “şikâyet faslı” ve ya “mahkeme” denilen bir meclis yapılır. Burada hakkında şikâyet olanlar cezalandırılır ve ya aralarında küslük ya da anlaşmazlık olanların problemleri çözülür. Birikmede kimsenin birbiriyle kalmasına müsaade edilmez.
- Birikme geceleri evlerde yapılır. Ancak son zamanlar Mundaşlar Köyü’nde bir bina Birikmelerin tertip edilmesi için restore edilerek kullanılmaya başlanmıştır (Yiğit, 2014).
- Birikmenin başkanına “Başeski” ve onun yardımcısına “Mıcık” denilir (Erkut, 1958:47-48 ve 1999:85. Ayrıca Peker, 2014). Birikmeye katılanlara ise “Yaren” denilir (Erkut, 1958:47 ve 1999:81). Günümüzde Birikme Geceleri düzenleyen kişilerden olan Mehmet Özmen (2014) ise Birikmenin başına “Başkan” ya da “Bey” denildiğini, katılımcıların ise birbirlerine “dost”, “arkadaş”, “yaren” dediklerini, başkanın yardımcısına ise “çavuş veya bekçi” denildiğini belirtmiştir.
- Birikme ile ilgili ulaştığımız kaynaklarının tamamı Birikmeleri birer “eğitim ocağı, “okul” ve “üniversite” şeklinde nitelendirerek Birikmelerin toplum içerisinde üstlendiği eğitici misyona gönderme yapmaktadır.
- Birikmelerde önceleri içki ikram edilirken günümüzde artık içkili Birikme yapılmamaktadır.
- Birikmelerde eskiden yiyecek olarak yemek (etli pilav, hoşaf, ekmek kadayıfı) ve ya cevizli çörek ikram edilirken, günümüzde daha çok pasta, poğaç ve börek çeşitleri ikram edilmektedir.
- Birikmeler erkeklere has bir etkinlik olsa da; son dönemlerde kadınlar da birikmelerin “eğlence-oyun” kısımlarını izleyebilmektedirler.

- Birikmelerde oynandığı söylenen yöresel dans isimleri “meşeli”, “melek hanım”, “zeybek-Mudurnuzeybeği”, “çiftetelli” ve “cezayir-cezayir havası”dır.
- Birikmelerde geçmişte fasıl müziği yapılırken (Peker, 2014), günümüzde müzikal performans, dans ve oyun performansının gerisinde kalmıştır.
- Erkut (1999:88-89)’un aktardığı gibi birikmelerde uyulması gereken genel kurallar şu şekildedir.
  - a) Toplantının başlama saatinden geç gelmek,
  - b) Yarenlerden birinin gönlünü kırarak söz sarfetmek ve harekette bulunmak,
  - c) Başeski tarafından kararlaştırılan oturma biçim ve sırasına uymamak,
  - d) Yarenlerden birisi hakkında çarşıda, pazarda, mahallede kırıcı veya küçük düşürücü bir söz söylemek,
  - e) Birikmede yapılan ve dışarıda söylenmemesi gereken bir işi ve ya bir konuşmayı dillendirmek, söylemek,
  - f) Birikmenin alışlagelmiş veya önceden kararlaştırılmış usullerine aykırı hareket etmek.
  - g) Ayrıca birikme esnasında gaz çıkartmak, küfür etmek gibi uygunsuz davranışlarda bulunmak (Arıkan, 2014).
- İncelediğimiz dört farklı birikme gecesinde 27 farklı köy seyirlik oyunu oynanmıştır. Bunların isimleri ve oynanma sayıları;
  1. Sınıртаşı Oyunu (3 defa)
  2. Hasan Ya Oyunu (4 defa)
  3. Un Oyunu (1 defa)
  4. Berber Oyunu (1 defa)
  5. Evlenme Oyunu (2 defa)
  6. Arı Oyunu (3 defa)
  7. Ev Yapma Oyunu (1 defa)
  8. Kim Vurdu? (Battaniye Oyunu) (3 defa)
  9. Düğüm Oyunu (1 defa)
  10. Ateş Oyunu (2 defa)
  11. Terazî Oyunu (3 defa)
  12. Sepetçioğlu Oyunu (2 defa)

13. Baca Oyunu (2 defa)
14. Marul Oyunu (2 defa)
15. Köpek Oyunu (3 defa)
16. İbrik Oyunu (1 defa)
17. Yazıcı (Daktilo) Oyunu (2 defa)
18. Tilki Oyunu (2 defa)
19. Yoğurt Oyunu (1 defa)
20. Vay Haline Oyunu (2 defa)
21. Hırsız Oyunu (3 defa)
22. Okey Oyunu (2 defa)
23. Öküz Oyunu (1 defa)
24. Ekmek Oyunu (1 defa)
25. Düğün Oyunu (1 defa)
26. Hoca Oyunu (1 defa)
27. Turp (Ali Bir) Oyunu (1 defa) oynanmıştır.

- Konularına göre seyirlik oyunların 13 tanesi Dilsiz – Şaşırtma – Şaka Oyunları, 6 tanesi, Günlük Yaşamdan Sahneler, 4 tanesi Hayvan Benzetmeceleri, 2 tanesi Saklama – Saklanma – Oranlama, 1 tanesi Esnaf Benzekleri, 1 tanesi Kız Kaçırma oyunları altında yer almaktadır.
- Dans olarak ise 7 kez Çiftetelli, 2 kez Cezayir Havası, 2 Kez Meşeli, 2 Kez Kolbastı ve 1 kez Mudurnu Zeybeği oynanmıştır.

Bu noktada Birikme Geceleri'nin içeriğine ve uygulamalarına bakıldığında bu geleneğin tam bir kültürel performans olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Birikme Geceleri'nde daha önce performans ve kültürel performans konularında bahsettiğimiz bir çok unsuru gözlemlemek mümkündür. Aynı şekilde bu kültürün, içinde bulunduğu toplumun kültürel belleğini yansıttığını ve Birikme Geceleri'nin tekrarlama pratiğiyle kültürel belleğin aktarımına ve devam ettirilmesine çalışıldığını söylemek mümkündür.

Eldeki verilere ve incelediğimiz kaynaklara bakılırsa son 25 senedir Birikme Geceleri'ne ait uygulamalarda ve kurallarda değişiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle yazılı kaynaklardan Erkut'un 1958 ve 1999 tarihli eserlerinde verdiği bilgiler ile en yaşlı kaynak kişimiz olan Ali Haydar Peker'in verdiği bilgiler

büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak yaşı daha genç olan ve günümüzde Birikme de düzenleyen kaynak kişiler, yeni terim ve uygulamalardan bahsetmektedir. Bunun sebebi büyük ölçüde 1950'lerden sonra Birikme Geceleri'nin sık sık yapılmamış olmasıdır. Kaynak kişilerimizden Mehmet Özmen (2014)'in aktardığı gibi "Birikmeler 2005-2006 yıllarından itibaren tekrar yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır". Sözlü kültürün aktarımı ile günümüze kadar gelen bu geleneğin değişime uğraması çok da şaşırtıcı değildir. Ancak bu çalışma ile birlikte görülmüştür ki, birikme geceleri popüler kültürün bir malzemesi haline gelmektedir. Tıpkı günümüzde "sema ayinleri"nin, "sema gösterileri"ne dönüşmesi gibi. Bu değişim ve yeni şekillenme halen devam etmektedir. Birikme Geceleri eğitim misyonundan kopup, daha çok bir eğlence unsuru haline almaktadır. Bu yönüyle de eğlencenin daha ön planda olduğu seyirlik oyunlar ve geleneksel danslar Birikmelerde öne çıkmaktadır. Birikme gecelerinde "gülme" dayanan bir "eğlence" unsurunun öne çıkmasını Mihail Bahtin (2001:114)'in şu görüşleriyle de açıklamak mümkün olabilir:

"Gülme dışsal sansürden kurtarmakla kalmaz, her şeyden önce, büyük içsel sansürden kurtarır; binlerce yıldır insanda yer etmiş olan korkudan kurtarır; kutsal olandan, yasaklamalardan, geçmişten, iktidardan duyulan korkudan kurtarır. Gerçek anlamıyla maddi bedensel ilkenin peçesini aralar. Gülme insanların gözünü, yeni olana, geleceğe açar" (Bahtin, 2001:114).

Önceleri Birikmelere katılamayan kadınlar, popüler kültürün de etkisiyle günümüz de seyirlik oyun bölümlerini izleyebilir hale gelmişlerdir. Öyle ki; 03.05.2014 tarihinde Çavuşlar Çiftliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi örneğinde olduğu gibi, talep üzerine misafirlere (kadın-erkek karışık) "sipariş üzerine" ve "kültürü tanıtmak" adına Birikme geceleri bir gösterim olarak sunulmaktadır. Bir başka bakış açısıyla bakıldığında ise özünde erkek egemen bir toplum geleneği olan Türk kültüründe, kadınların; Mihail Bahtin (2005:288)'inde belirttiği gibi oyunun "resmiyetin ötesinde" oluşunu ve oyunların "hayatın geçerli olan yasalarına karşıt kurallar tarafından yönetilmesi" özelliğini kullanarak özellikle kırsal yerleşim yerlerinde, "erkek egemenliğini" aşmaya çalıştıkları da söylenebilir.

Bununla birlikte özellikle son 20 senedir ülkemizdeki sosyal, siyasi ve politik değişimlerin etkisi ülkemizin bir çok bölgesinde ve bir çok alanda gözlemlenebilmektedir. Dinin sosyal hayat üzerinde artan etkisi; günlük uygulamalardan, günlük dildeki jargon değişikliğine kadar pek çok alanda

hissedilmektedir. Bu noktada özellikle “kültürün” ve “toplumsal belleğin” pek çok araç kullanılarak bir nevi “yeniden inşa” sürecinde olduğunu söylemek mümkündür. Pek çok alanda gözlemlenebilen bu “yeniden inşa” sürecini mikro alanda Birikme Gecelerinde de gözlemlemek mümkündür. Buna en belirgin örnek olarak, eski kaynaklarda ve kaynak kişilerle yapılan görüşmelerin tamamında içkili toplantıların varlığından bahsedilirken, günümüzde içkili toplantıların artık yapılmaması gösterilebilir. Bununla birlikte eski Birikmelerde yalnızca yaşlıların birikmeleri mevlütlü bir içeriğe sahipken günümüzde Birikmelerde imamların katılımcılara anlatıları, küçük çaptaki vaazları ve küçük çocukların dualarının varlığı gözlemlenebilmektedir. Ayrıca yine popüler kültürün etkisiyle Birikme Geceleri’nde kökeni çok da eskiye dayanmayan “Kolbastı” dansının, hem de kız çocukları tarafından oynanması dikkat çekicidir.

Bu “yeniden inşa” (reconstruction) sürecini özellikleri bakımından, ilk olarak Berger ve Luckman tarafından ortaya atılan ve Alfred Schutz tarafından şekillendirilen “sosyal inşacılık” (social constructionism) bağlamında da incelenebilir. Çünkü “sosyal inşacılık” Carlson (2013:298-299)’a göre “insanların toplum içinde yerleşik eylem dizgelerine göre değil, süreksiz materyal parçalarını bir araya getirerek doğaçlama davrandıklarını öne süren toplumsal bir eylem teorisi”dir. Buradan hareketle sözü geçen “inşa” eyleminin direk erk elinden olmasa da; bugün “mahalle baskısı” şeklinde andığımız çevresel faktör ve konjonktüre göre de gerçekleştiği söylenebilir.

Akülkü ve Çırakoğlu (2012)’nin yaptıkları “Ahilik Kültürü’nün Gençliğe Yansımaları ve Ahiliğe Genç Bakış “Mudurnu Örneği”” isimli çalışmada, burada değindiğimiz değişimi destekleyici yönde sonuçlar elde edilmiştir. Mudurnu’daki 23 genç esnaf ve çırak üzerinde yapılan araştırmada 23 gençten 8’inin (%34.8) “ahilik uygulamaları ile ilgili hiçbir fikrinin olmaması” ve 1966 ile 2011 yılları arasında zanaatkâr sayısındaki keskin düşüş (Bkz. EK-4) gibi sonuçlar, Ahiliğin nasıl hızla yok olduğunu ve değişimi gözler önüne sermektedir (Akülkü ve Çırakoğlu, 2012).

Çalışmamızda; Harfane Sıra Gecesi, Velime Geceleri, Dörtel Oyunu (Tarhala Baranası), Gezek Geleneği, Gezek Kültürü, Herfene, Keten Helva Çekimi, Konya

Oturakları, Kula Yarenleri, Kürsübaşı Geceleri, Yaran-Yaren Teşkilatı, Yâren Geceleri, Ferfene, Gezek, Dış Gezek, Oturak Alemleri, Eyvan Geceleri isimleri ile Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın, 16 Kasım 2010 tarihinde 5.COM 6.44 no'lu karar ile *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi*'ne kaydedildiğinden daha önceki bölümlerimizde de bahsetmiştik. (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50995/geleneksel-sohbet-toplantilari.html>).

Bu çalışma sonucunda, Mudurnu Belediyesi ile müşterek olarak; Geleneksel Sohbet Toplantıları'nın Mudurnu'da görülen şekli olan Birikme Geceleri'nin (Ateş Gezmeleri) de İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili listesini girmesini sağlamak üzere girişimlerde bulunulması için görüş birliğine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKKUTAY, Ülker. (1991). *Türkiye’de Çıracılık Eğitimi*, Ankara: Erek Ofset.
- AKÜLKÜ, Hacer ve ÇIRAKOĞLU, Derya. (2012). *Ahilik Kültürünün Gençliğe Yansımaları ve Ahiliğe Genç Bakış “Mudurnu Örneği”*. Kâzım Ceylan (Haz). Ahiliğe Genç Bakışlar. içinde S: 191-207. Kırşehir: AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan. (2004). *Çankırı’da “Yaren” Kültürünün Kırım Karay Türklerindeki Benzeri “Konuşma”*. Yâran Kültürü ve Çankırı. T.C. Çankırı Valiliği II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı. S:60-65.
- AND, Metin. (2003). *Oyun ve Bügü*. –Genişletilmiş Baskı-. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- ATALAY, Besim. (1998).*Divanü Lügat-it-Türk Tercümes*.Türk Dil Kurumu Yayınları: 521. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- ATEŞSOY, Yaşar. (1988). *Yârân Diyarı Bizim Çankırı*, Çankırı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Derneği Yayınları No:1, Ankara.
- BAHTIN, Mihail. (2005). *Rebelais ve Dünyası*. Çiçek Öztekin (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAHTIN, Mihail. (2001). *Karnaval dan Romana*. Sibel Irzık (Der). Cem Soydemir (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Richard. (Ed.). (1992). *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*. içinde *Performance*. New York: Oxford University Press.S: 41-50
- BAYRAM, Mikail. (1991).*Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.
- BAYRAM, Mikâil. (2007). *Fatma Bacı ve Bacıyan-i Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*.Konya: Nüve Kültür Merkezi / İnceleme - Araştırma Dizisi.
- BORATAV, Pertev Naili. (1973).*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*.İstanbul: GerçekYayınevi.

BORATAV, P. Nail. (2010). Mudurnu'nun Abant-Dibi Köyleri Üzerine 1940 Yılında Yapılmış Bir İnceleme. *Pertev Nail Boratav Özel Sayısı. Mudurnulular Derneği Bülteni Yıl:5 Sayı:5. S:70-80.*

CARLSON, Marvin. (2013). *Performans – Eleştirel Bir Giriş*. B. Güçbilmez(Çev). İstanbul:Norgunk Yayıncılık.

-----GOFFMAN, Erving. (1974) *Frame Analysis*. Garden City. NY. Doubleday. S:157)

-----DORSON, Richard, M. (1972). *Folklore and Folklive, An Introduction*. Chicago. S: 45.

-----BEN-AMOS ve GOLDSTEIN. (1975). *Folklore: Performance and Communication – Introduction*. S:4.

-----VAN GENNEP, Arnold. (1960). *The Rites of Passage*. M. B. Vizedon ve G. L. Caffee (Çev). Chicago. S:21.

CEYLAN, Kâzım(2013) *Ahilik, Türk-İslâm Medeniyetinde Dünyevî ve Uhrevî Sistem*, Ankara: T.C. Gümrük ve TicaretBakanlığı Kültür Yayınları No:1.

-----Aşıkpaşaoğlu Tarihi, (Yayına haz. ATSIZ) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970

-----EKİNCİ, Y. (2011). *Ahilik*. Ankara, S: 52-53

CONNERTON, Paul. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. Alâeddin Şenel (Çev). İstanbul: Mart Matbaacılık.

----- LURIA, A. R. (1973). *The Man with a Shattered World*. Solotaroff (Çev). Londra.

CUNBUR, Müjgan. (2009). Şer'îye Sicillerine Göre Mudurnu Esnafı.*Mudurnulular Derneği Bülteni Yıl:4-Sayı:4. S: 4-9.*

ÇAĞATAY, Neşet. (1981). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Yayınevi, Konya.

-----ÜÇÖK, Hasan. (1932). *Çankırı'da Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilâtı, Çankırı ve Fütüvvetnamelerdeki Sohbet Törenleri*, İ.Ü. İkt. Fak. Dergisi, XV, S:94

ÇAĞATAY, Neşet. (1983).*Makaleler ve İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yayınevi, Konya.

ÇALIŞKAN Y. ve İKİZ M.L. (1993) *Kültür, San'at ve Medeniyetimizde Ahilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

ÇETİN, Halil ve ÇAKIR Y. E. (2012) *Çankırı Yâren Kültürü ve Ahîlik ile İlgisi*, , II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Cilt-II, AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kırşehir, S:739-752.

----TEZCAN, Mahmut. (1991). *Bir Yaygın Eğitim Kurumu Olarak Çankırı Yaran Meclisi*, A.Ü. Eğt. Bil. Fak. Dergisi, 24(2), S:335-352.

DRAAISMA, Douwe. (2007). *Bellek Metaforları – Zihinle ilgili Fikirlerin Tarihi*. Gürol Koca (Çev). İstanbul: Metis Yayınları.

DUMAN, Tayyip. (2012). *Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları*, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Cilt-II, 2012, S:181-189.

-----GÜLLÜLÜ, Sabahattin. (1974). *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul. S:128-130.

DURKHEIM, Emile. (1962). *La Marale Professionnelle(Meslek Ahlâkı)*. Çev. Mehmet Karasan.İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

EKİNCİ, Yusuf. (1989). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 862. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi

----- ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, No:123, Ankara, 1974, S:59

-----GÜLLÜLÜ Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, s.64.

ELÇİN, Şükrü. (1964). *Anadolu Köy Orta Oyunları*. Ankara. 1964.

EMİROĞLU K. ve AYDIN S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ERCAN, Ö. Ve DÜZBAKAR, Ö. (2008) *Gezek Tradition in Bursa and its Historical Background*, Uludağ Üni. Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Kaygı, Cilt-Bahar, Sayı-10

ERDEM, Ekrem. (2012). *Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik Katkıları*.II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Cilt-I. İçinde S:19-30. Kırşehir: AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

-----SOLAK, F. (1996). *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları ve Bugünkü Kurumlar*, Çerçeve, Sayı:18, S:88-101.

ERKEN, Veysi. (2002).*Bir Sivil Örgünlenme Modeli*. Ankara: Berikan Basımevi.

ERKUT, Selami. (1958). *Mudurnu, Tarih, Coğrafya ve İctimai Durum*. Ankara: Ümit Matbaası.

ERKUT Selami. (1999). *Mudurnu Âdetleri*. Ankara.

GOODY, Jack. (1992). *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*. Richard Bauman (Ed.). içinde *Oral Culture*. . New York:Oxford University PressS:12-20.

GÜMÜŞ, P. ve GÜNDOĞAN, S. (2010). *Richard Schechner ve Performans Kuramı*. Mimesis Dergisi. Sayı 17. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. S:15-26.

HAVILAND, William A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. İnanç H. ve Çiftçi S. (Çev). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

HIZLI, Mefail. (2011)*Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci*.Ahilik. Editörler ÇAKIR Baki, GÜMÜŞ İskender. içinde S:17-40. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları. -----MUHAMMED bin Abdullah el-Levâtî, Rihletü İbn Batuta, S.314.

HOBSBAWN, E. ve RANGER. (Derleme) (2006) *Gelenegin İcadı*, M. Murat Şahin (Çev). İstanbul: Agora Kitaplığı.

JAMES, Wendy. (2013) *Törenselle Hayvan*. S. Çalışkan(Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

----- NEEDHAM Rodney. (1985). *Remarks on Wittgenstein and ritual*. Exemplars, Berkley & Los Angeles: University of California Press. S:177.

SARAN, Nephân. (1989). *Antropoloji*. İstanbul: İnkilâp Kitapevi Yayınları.

-----KROEBER. (1948). *Antropology*. New York: Harcourt, Brace and World, INC.

KALA, Ahmet. (1998). *İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları I*, İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri, İstanbul: İstanbul Külliyyatı VII, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi Yayınları No:15. S.17.

KAFESOĞLU, İbrahim. (2003). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

KARADAĞ, Nurhan. (1978). *Köy Seyirlik Oyunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

KARATOP, Buket. (2012) *Tersine Lojistiğin İlk Uygulamaları*.II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Cilt-II. Kırşehir: AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.S: 881-889.

-----HACIGÖKMEN, M.A. (2005). *Ankara Ahilerinin Ticarî Faaliyetleri ve Bacıyân-ı Rûm Hakkında Bir Araştırma*,A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM) sayı:18, Ankara, s . 185-213.

KOCATÜRK, Saadettin. (1984). *Fütüvvet ve Ahilik*. Kırşehir: XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri. S: 17-40.

LUMMIS, Trevor. (1992). *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*. Richard Bauman (Ed.). içinde *Oral History*. New York: Oxford University Press. S:92-97

NASKALİ, Emine Gürsoy. (2004). *Doğu Türkistan'da Ahilik (Yeni Uygurca Belgeler)*. Yâran Kültürü ve Çankırı. Çankırı: T.C. Çankırı Valiliği II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri. S:97-100.

-----JARRING, Gunnar. (1992). *Garments From Top to Toe*. Eastern Turki Texts Relating to Articles of Clothing edited with Translation. Notes nad Glossary. Lund.

NEYZİ, Leyla. (2014). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*. Yayına Hazırlayan Leyla Neyzi. içinde *Giriş*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

----- ASSMANN, Jan. (2001). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

----- FELMAN, S. ve LAUB, D. (1992). *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*. New York: Routledge.

----- PASSERINI, Luisa. (1987). *Fascism in Popular Memory: The Cultural Experience of the Turin Working Class*. Cambridge: Cambridge University Press.

OCAK, Ahmet Y. (1996). *Türkiye’de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış*.I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri. içindeS:129-138.Ankara: KültürBakanlığı.

ONG, Walter J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür – Sözüün Teknolojileşmesi*. Sema Postacıoğlu Banon (Çev). İstanbul: Metis Yayınları.

-----SAUSSURE, Ferdinand de (1959). *Course in General Linguistics*. Wade Baskin (Çev). Charles Bally, Albert Sechehaye ve Albert Riedlinger (Der). New York: Philosophical Library.

ÖZKAN, Orhan. (2004). *Yâran Adabı-Hiyerarşi ve Disiplini*. Yâran Kültürü ve Çankırı. T.C. Çankırı Valiliği II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı. S:252-257.

RAPPAPORT, Roy, A. (1992). *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*. Richard Bauman (Ed.). içinde *Rituel*. S:249-260.

ŞEKER, Cengiz. (2011).*Ortaçağ Batı Avrupa Esnaf Loncaları ve Ahi Teşkilatı, Ahilik*. Editörler ÇAKIR Baki, GÜMÜŞ İskender. İçinde S:1-15. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları.

-----BRENTANO Lujo, *History and Development of Gilds and the Origin of Trade-Unions*, London 1870

TABAKOĞLU, Ahmet. (1984). *Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik*, XX. Ahilik Bayramı Tebliğleri, Kırşehir: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu Yayınları No:15. S:41-56.

-----İBN Batuta, *Tuhfetu'n-nuzzâr*, Kahire, 1322, S. 222-232.

TAESCHNER, Franz. (1953). “ İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, Çev. Fikret İşıltan, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15, S:3-32.

TEZCAN, Mahmut. (1989). *Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yâran Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım*, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırması Dairesi Yayınları: 103, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 6.

-----TURDİ, Abdülşeker. (1982). *Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Meşrepleri*, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri 4. Cilt, Kültür ve Turizm Bak. Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No:40, Ankara.

TEZCAN, Mahmut. (2004). *Türk Kültürünün Simgesi Olarak Çankırı Yâran Kültürü*, Yâran Kültürü ve Çankırı II. Çankırı: Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri.

TURNER, Victor. *From Ritual to Theatre*. (Çeviri: Bülent Sezgin). S:91

TÜTÜNCÜ, Zekiye. (2006). Mudurnu Geleneklerinden Örnekler. *Mudurnulular Derneği Bülteni Yıl:1-Sayı-1*. S: 24-25.

ÜLKER, Necati. (2009). *Geçmişten Geleceğe Çankırı Yâran Kültürü El Kitabı*, Ankara: Karatekin Yâran Kültürü Yaşatma ve Tanıtma Derneği.

ÜNLÜ, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayın Evi.

YILDIRIM, Rıza. (2012) *Bir Ahi İcâzetnâmesi Üzerine*, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Cilt-I. içinde S:137-148. Kırşehir: AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

-----TAESCHNER Franz, *İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)* İktisat Fakültesi Mecmusası 15 / 1-4 (1953-4), 3-32; agm, “Akhi”, *EI*, 2nd ed., vol. I, 321-323;

-----OCAK Ahmet Yaşar, *Fütüvvet Tarihi*, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, cilt. 13, 261-263;

-----CAHEN Claudia, *Futuwwa, EI*, 2nd ed., vol. 2, 961-965

YILMAZ, Ahenk. (2014). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*. Yayına Hazırlayan Leyla Neyzi. içinde *Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekânsal Bir Deneyim Olarak Hatırlama*. S:187-214. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İNTERNET

DÖĞÜŞ, Selahattin.

<http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=6>

EKİM, Gökhan. (2012). *Coro Bozo Ve Anadoludaki “Sohbet” Toplantılarında Görülebilen Benzerlikler*. Akademik Bakış Dergisi Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012. <http://www.akademikbakis.org/eskisite/30/21.pdf>.

SEZGİN, Bülent. (2010). *Performans ve Teatrallik İlişkisi Üzerine İnceleme*. <http://mimesis-dergi.org/2010/07/performans-ve-teatrallik-iliskisi-uzerine-inceleme/>

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50995/geleneksel-sohbet-toplantilari.html>

TEMUR, Nezir. (2011). *Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu*. Milli Folklor. 2011, Vol. 23 Issue 90, 54-61. <http://www.millifolklor.com>.

TEZ

CAN, Mete. (2009). *Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNAY A. (2003) *Ahilikte Mesleki ve Sosyal Dayanışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

ARIKAN Nurettin. Serbest Meslek. (Mayıs 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

DEMİR Hakkı. Muhtar. (Şubat 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

ESEN, Kâmuran. Emekli. (Şubat 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

İNEGÖL, Mehmet. Mudurnu Belediye Başkanı. (Şubat 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

ÖZMEN, Mehmet. İşçi. (Mayıs 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

PEKER, Ali Haydar. Emekli. (Mayıs 2014). Birikme Geceleri konulu görüşme. Mudurnu.

EKLER

EK-1 Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi Resimleri

Ek-1 Resim:1 Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Sınırtası Oyunu

Ek-1 Resim 2 : Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Hasan Ya Oyunu

Ek-1 Resim 3: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Un Oyunu

Ek-1 Resim 4: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Berber Oyunu

Ek-1 Resim 5: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Çiftetelli Dansı

Ek-1 Resim 6: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Evlenme Oyunu

Ek-1 Resim 7: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Arı Oyunu

Ek-1 Resim 8: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Ev Yapma Oyunu

Ek-1 Resim 9: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu

Ek-1 Resim 10: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Cezayir Havası

Ek-1 Resim 11: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Düğüm Oyunu

Ek-1 Resim 12: Çavuşlar Çifliği Salmanlar Mahallesi Birikmesi: Ateş Oyunu

EK-2 Munduşlar Köyü Birikmesi Resimleri

Ek- 2 Resim 1: MunduşlarKy Birikmesi: Terazi Oyunu

Ek- 2 Resim 2: Munduşlar Köyü Birikmesi: Arı Oyunu

Ek- 2 Resim 3: Munduşlar Köyü Birikmesi: Hasan Ya Oyunu

Ek- 2 Resim 4: Munduşlar Köyü Birikmesi: Sepetçioğlu Oyunu

Ek- 2 Resim 5: MunduşlarKöyü Birikmesi: Baca Oyunu

Ek- 2 Resim 6: Munduşlar Köyü Birikmesi: Meşeli – Dans

Ek- 2 Resim 7: Munduşlar Köyü Birikmesi: Marul Oyunu

Ek- 2 Resim 8: Munduşlar Köyü Birikmesi: Köpek Oyunu

Ek- 2 Resim 9: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Evlenme Oyunu

Ek- 2 Resim 10: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Çiftetelli – Dans

Ek- 2 Resim 11: Munduşlar Köyü Birikmesi: Kim Vurdu? (Battaniye) Oyunu

Ek- 2 Resim 12: Munduşlar Köyü Birikmesi: İbrik Oyunu

Ek- 2 Resim 13: Munduşlar Köyü Birikmesi: Yazıcı (Daktilo) Oyunu

Ek- 2 Resim 14: Munduşlar Köyü Birikmesi: Tilki Oyunu

Ek- 2 Resim 15: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Sınırtası Oyunu

Ek- 2 Resim 16: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Yoğurt Oyunu

Ek- 2 Resim 17: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Vay Haline Oyunu

Ek- 2 Resim 18: Mundaşlar Köyü Birikmesi: Hırsız Oyunu

Ek- 2 Resim 19: Munduşlar Köyü Birikmesi: Okey Oyunu

Ek- 2 Resim 20: Munduşlar Köyü Birikmesi: Cezayir Havası – Dans

EK-3Sıra Yarenliği Giriş Tüzüğü Metni

(Cenikoğlu, 1998:61-64)

SIRA YARENLIĞİ TÜZÜĞÜ METNİ

- 1- Akşehir’de oturmuş olmak,
- 2- Askerliğini yapmış olmak,
- 3- Bir sanat ve meslek sahibi olmak,
- 4- Sabıkalı olmamak,
- 5- İçki, kumar... vb. gibi kötü alışkanlıkları olmamak,
- 6- Ağırbaşlı ve saygılı olmak,
- 7- Yâren arkadaşlarının hak ve menfaatlerini her yerde korumak,
- 8- Panoları (levha) “Sıra Evi” ne takmak,
- 9- Her yâren adayından bir adet fotoğraf almak,
- 10- Sohbet, oyun ve eğlencelere sarhoş gelmemek; şayet gelen olursa, derhal ilişkisini kesmek,
- 11- Yâren arkadaşlarıyla dayanışma içinde olmak,
- 12- Nasreddin Hoca Şenlikleri’nde ilgililerden davet alınırca, Yâren sohbet, oyun ve eğlencelerini düzenlemek,
- 13- Yârenlerin nişan, düğün törenlerine maddi ve manevi katkıda bulunmak,
- 14- Yârenlerden zor durumlarda olanlara hem maddi, hem de nakdi yardımda bulunmak,
- 15- Halk oyunlarında mahalli oyun ve türkülere ağırlık vermek,
- 16- Ortaoyunu gösterilerinde “Nasreddin Hoca Fıkraları” nı canlandırmak,
- 17- Yârenler toplantılarını gerekirse Düğün salonunda yapabilirler,
- 18- Yârenlerden “Sıra Sohbeti” yapamayacak olanlar maddi katkıda bulunabilirler,
- 19- Yârenlerin sohbet, oyun ve eğlence günleri önceden kur’ a ile belirlenir,
- 20- Dört büyük sohbetin bitiminde:
  - a)Bölükbaşı: Yârenleri hamama götürür,
  - b)Yârenağası: Yârenlere “Herse” yedirir,
  - c)Kâhyabeyi: Yârenlere lokantada “Etli pide ya da Kebap” yedirir,

d)Yiğitbaşı: Yârenlere besili bir büyük baş hayvan kestirerek mükemmel sofraya donatır,

21- Sohbet,oyun ve eğlence günlerinde Sıra sahibi yâren, “Sıra Evi” ne gelenlere çerez, pişmaniye, lokma, mısır kavurgası, buğday-mısır göllesi, kavut ve meyve ikram etmeye mecburdur,

22- Sohbet, oyun ve eğlenceler sırasında Çavuş para cezası ödemeyecektir; onun cezası Zinga’dır,

23- Alkollü içki kullanıp gelen ve sohbetlerin huzurunu bozan misafirin ayakkabısının içine mum dikilip, Çavuş tarafından dışarı atılacaktır,

24- Çavuşu Dört Büyük seçer,

25- Sıra Yârenliği hiçbir kurum ya da kuruluşa bağlı değildir,

26- Sohbet, oyun ve eğlenceleri Çavuş’un yardımıyla Dört Büyük yönetir;

a)Yğitbaşı: Topluluğun birinci derecede en büyük yöneticisidir.

b)Kâhyabeyi: Topluluğun ikinci derecede yöneticisidir.

c)Yârenağası: Topluluğun üçüncü derecede yöneticisidir.

d)Bölükbaşı: Topluluğun dördüncü derecede yöneticisidir.

27- Yâren mahkemesi, Dört Büyük ve Çavuş’un iştiraki ile teşkil edilir,

28- Yârenler, tüzük ve kanunlara karşı gelirlerse topluluktan atılırlar ve kimseye de şikâyetçi olamazlar,

29- Yârenler; din, örf ve âdetlere aykırı sakal,bıyık bırakamazlar,

30- Sohbet, oyun ve eğlencelerde toplanan aidat, bağış ve para cezaları önce Sıra Kasası’na; miktarın fazla olması Dört Büyük tarafından bir banka şubesine yatırılacak ve iki kişinin imzası olmadan çekilmeyecektir,

31- Topluluktan ayrılanlara da atılan yârenler, verdikleri paraları kesinlikle geri alamazlar,

32- Para cezaları peşin olarak alınır, ertesi gün bankaya yatırılır,

33- Toplantılara Dört Büyük dâhil bütün yârenler katılmaya mecburdur,

34- Sohbet, oyun ve eğlencelerin başlangıç ve bitiş tarih / saatlerine Dört Büyük karar verir,

35- Para cezalarının asgarisi .....TL, azamisi ise, ...TL'dir,

36- Yârenler toplantılarda özel kıyafetlerini giymeye mecburdurlar,

37- Yârenler sohbet, oyun ve eğlencelerine misafir davet edebilirler,

38- Yârenler aşağıdaki kurallara uymak zorundadırlar;

a)Sıra Evi'ne zamanında gelmek,

b)Sıra Evi, düzenlenmemişse, ev sahibine yardımcı olmak,

c)Sıra Günü, temiz, traşlı ve ağzı kokusuz gelmek,

d)Yârenler, Çavuş'un hizmetlerinde gerektiğinde yardımcı olmalı,

e)Sıra Günü, kurallara mutlaka uymak,

f)Orta oyununda rol verilirse kabul etmek,

g)Sıra günü, misafirlere güler yüzlü ve saygılı olmak,

h)Görülen işkencelerden dolayı kin tutmamak.

40- Tüzüğe ek madde koymak ya da çıkarma yetkisi Dört Büyük'e aittir

(Cenikoğlu, 1998:61-64).

EK-4 Mudurnu Esnaf ve Sanatkârları (1966-2011)

(AKÜLKÜ, H. ve ÇIRAKOĞLU, D. (2012))

Meslek	1966	2011
Terzi	29	5
Kunduracı	20	4
Fotoğrafçı	8	2
Saatçi	5	1
Helvacı	1	-
Marangoz	26	5
Semerci	6	-
Debbağ	7	-
Lastikçi	7	1
Sayacı (Ayakkabının yumuşak olan üst bölümü)	4	-
Değirmenci	10	-
Döşemeci	1	-
Yağ imalatçısı	1	-
Yemenici	1	-
Sinemacı	1	-
Hancı	1	-
Kadın Kuaförü	5(1976Yılında)	2
Büz İmalatçısı (Beton Boru)	1	-
Camcı	3	-
Muşamba ve somya İmalatı	1	-
Saraç (Derici)	1	-
Kalaycı	1	-
Bakırcı	2	1

(AKÜLKÜ, H. ve ÇIRAKOĞLU, D. (2012)).

ÖZGEÇMİŞ

Umut ERDOĞAN, 1981'de Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Çanakkale'de tamamladıktan sonra lisans eğitimine 2002 yılında, Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları bölümünde başladı. 2006 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Folklor ve Müzikoloji anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı ve 2009 yılında Halk Oyunlarına Yönelik Yetenek Testlerinin İncelenmesi adlı tez çalışması ile mezun oldu. 2006-2011 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Türk Güneşi Dans Topluluğu bünyesinde dans eğitmeni, ışık yönetmeni, müzisyen gibi çeşitli görevlerde bulundu. 2012 yılından günümüze kadar iki kurucusundan biri olduğu Nevidans Sahne Sanatları Topluluğu bünyesinde eğitmen, koreograf, yönetmen gibi çeşitli görevlerde bulundu. Yurtiçi ve yurtdışında çok sayıda yarışma, sahne sanatları ve bilimsel etkinliklerde bulunan Umut Erdoğan 2006 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları bölümde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.